मध्यपश्चिम विश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र सङ्काय
सुर्खेत, कर्णाली, नेपाल

ब्याचलर अफ एजुकेसन
नेपाली शिक्षा
पाठ्यक्रम
२०७८

प्रथम सेमेस्टर

पाठ्यांश शीर्षक : **पूर्वआधुनिक नेपाली साहित्य**	के.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४१४**	उत्तीर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
तह : बि. एड.	प्रतिपाठघन्टी :
सत्र : पहिलो	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठयांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार गरिएको हो । यो पाठ्यांश नेपाली विषयमा विशिष्टीकरण गर्ने क्रममा तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा पूर्वआधुनिक नेपाली साहित्यको विधागत विकासक्रमको परिचय, प्रवृत्ति एवं मुख्य प्रतिभा र तिनका रचनागत प्रवृत्तिको सामान्य जानकारी गराउने दृष्टिकोण राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- पूर्वआधुनिक नेपाली साहित्यका प्रमुख विधाहरूको विकासक्रम, प्रमुख प्रतिभा तथा तिनका प्रवृत्तिहरूको परिचय दिने,
- पूर्व आधुनिक नेपाली साहित्यका प्रमुख विधाका प्रतिनिधि प्रतिभा र तिनका तोकिएका कविता, आख्यान, नाटक, निबन्ध एवम् समालोचनात्मक कृतिको सामान्य आस्वादन गर्न सक्षम तुल्याउने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• पूर्वआधुनिक नेपाली कविताको पृष्ठभूमि, कालविभाजन, विकास प्रक्रिया, प्रमुख धारा उपधारा र तिनका प्रवृत्तिहरूको रेखाङ्कन गर्न, • पूर्व आधुनिक कालका तोकिएका कवि र र तिनका कविताको भावबोध गर्न, • निर्धारित कविताका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ एक : पूर्वआधुनिक नेपाली कविता** १.१ पूर्व आधुनिक नेपाली कविताको पृष्ठभूमि, कालविभाजन, विकास प्रक्रिया प्रमुख धारा उपधारा र तिनका प्रवृत्ति १.२ पूर्व आधुनिक कालका प्रतिनिधि कवि र तिनका निर्धारित कविताहरू १.२.१ यदुनाथ पोखऱ्याल "स्तुतिपद्य १ (१६-२० श्लोक) १.२.२ भानुभक्त आचार्य - नीतिका कुरा १.२.३ मोतीराम भट्ट - किन चाहियो ? १.३ निर्धारित कविताका विशिष्ट पंक्तिको व्याख्या
• पूर्व आधुनिक नेपाली गद्याख्यानको पृष्ठभूमि, कालविभाजन, विकास परम्परा, धारा उपधारा एवम् तिनका प्रवृत्तिहरूको चर्चा गर्न, • पूर्व आधुनिक कालका निर्धारित गद्याख्यानात्मक कृतिहरू सर्सर्ती पढी सामान्य परिचय दिन ।	**एकाइ दुई : पूर्वआधुनिक नेपाली गद्याख्यान** २.१ पूर्वआधुनिक नेपाली गद्याख्यानको पृष्ठभूमि, कालविभाजन, विकास परम्परा, धारा उपधारा एवम् तिनका प्रवृत्तिहरू २.२ पूर्वआधुनिक कालका प्रतिनिधि गद्याख्यानकार र तिनका निर्धारित गद्याख्यानहरू २.२.१ शक्ति बल्लभ अर्याल - महाभारत विराट पर्व (निर्धारित अंश) २.२.२ मुन्सीका तिन आहान २.२.३ गिरीशवल्लभ जोशी 'वीरचरित्र' (निर्धारित अंश) २.२.४ रूपनारायण सिंह 'अन्नपूर्ण'
• पूर्व आधुनिक नेपाली नाटकको पृष्ठभूमि, विकासक्रम, मोड र उपमोडका प्रवृत्तिहरू उल्लेख गर्न, • पूर्वआधुनिक कालका निर्धारित नाट्यकृतिको परिचय दिन ।	**एकाइ तिन : पूर्व आधुनिक नेपाली नाटक** ३.१ पूर्व आधुनिक नेपाली नाटकको पृष्ठभूमि, विकासक्रम र मोडगत प्रवृत्ति ३.२ पूर्वआधुनिक कालका निम्नलिखित नाट्यकृतिहरू ३.२.१ शक्तिवल्लभ अर्याल 'हास्यकदम्ब' (निर्धारित अंश) ३.२.२ पहलमान सिंह स्वार 'अटलबहादुर'

• पूर्व आधुनिक नेपाली निबन्धको विकास प्रक्रिया र मोडगत प्रवृत्ति निर्धारण गर्न • पूर्व आधुनिक कालका निर्धारित निबन्धको सामान्य परिचय दिन ।	**एकाइ चार : पूर्व आधुनिक नेपाली निबन्ध** ४.१ पूर्व आधुनिक नेपाली निबन्धको विकासप्रक्रिया र मोडगत प्रवृत्ति ४.२ पूर्वआधुनिक कालका निम्न लिखित कृतिहरूको अध्ययन ४.२.१ पृथ्वीनारायण शाह 'दिव्योपदेश' ४.२.२ शम्भुप्रसाद ढुङ्गेल 'महेन्द्रमल्ली'
• पूर्व आधुनिक नेपाली समालोचनाको चरण विभाजन, विकास प्रक्रिया र उपलब्धि रेखाङ्कन गर्न, • पूर्व आधुनिककालका निर्धारित कृति पढी तिनका स्रष्टाको समालोचकीय उपलब्धि ठम्याउन ।	**एकाइ पाँच : पूर्व आधुनिक नेपाली समालोचना** ५.१ पूर्वआधुनिक नेपाली समालोचनाको चरण विभाजन, विकास प्रक्रिया र उपलब्धिहरू ५.२ पूर्व आधुनिक कालका निम्नलिखित समालोचनात्मक कृतिहरूको अध्ययन ५.२.१ मोतीराम भट्ट - कवि भानुभक्त आचार्यको जीवनचरित्र ५.२.२ राममणि आदी - कवितारीति

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरूको उपयोग गरिने छ। व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदचार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरूलाई बढी महत्त्व दिइने छ। यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ। आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ। यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन्

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

जोशी, गिरीशवल्लभ, ***वीरचरित्र,*** ललितपुर : जगदम्बा प्रकाशन ।
नेपाल, शैलेन्दुप्रकाश, ***राममणि आ.दी. : व्यक्ति र कृति,*** काठमाडौं : सिर्जना प्रकाशन ।
पोखरेल, बालकृष्ण (सं.), ***पाँचसय वर्ष,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
भट्ट, मोतीराम, ***कवि भानुभक्त आचार्यको जीवन चरित्र,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
स्वाँर, पहलमान सिंह, ***अटलबहादुर,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

सन्दर्भ सामग्री

अवस्थी, महादेव, ***पूर्व आधुनिक नेपाली साहित्य,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
भट्टराई, शरच्चन्द्र शर्मा, ***नेपाली साहित्यको इतिहास : माध्यमिक काल,*** पा.वि.के., त्रि.वि. ।
............, ***प्राचीन गद्याख्यान,*** काठमाडौं : साझा प्रकाशन ।

…………, ***माध्यमिक नेपाली गद्याख्यान,*** काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र. ।
शर्मा, तारानाथ, ***नेपाली साहित्यको इतिहास,*** काठमाडौं : सहयोगी प्रकाशन ।
शर्मा, सुकुम, ***समालोचक मोतीराम भट्ट,*** काठमाडौं : अर्जन सिटौला ।
श्रेष्ठ, दयाराम, ***प्रारम्भिक कालको नेपाली साहित्य इतिहास र परम्परा,*** काठमाडौं : पा.वि.के., त्रि.वि. ।
श्रेष्ठ, दयाराम र मोहनराज शर्मा, ***नेपाली साहित्यका सङ्क्षिप्त इतिहास,*** काठमाडौं : साझा प्रकाशन ।
सुवेदी, राजेन्द्र र सुवेदी होमनाथ, ***पूर्व आधुनिक नेपाली साहित्य,*** काठमाडौं : पाठ्यसामग्री प्रकाशन ।

पाठ्यांश शीर्षक : **आधुनिक नेपाली कथा**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४१५**	पूर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	उत्तीर्णाङ्क :
तह : बि.एड.	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
सत्र : पहिलो	समय प्रतिपाठघन्टी :
	जम्मा पाठघण्टी :

१. पाठयांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन (वि.एड.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा कथाको सिद्धान्त, आधुनिक नेपाली कथाको विकासक्रम, आधुनिक नेपाली कथाकार र तिनका कथा प्रवृत्तिका साथै निर्धारित कथाहरूको कथातत्त्वका आधारमा विवेचना उद्देश्यले तयार पारिएको हो ।

२. साधारण उद्देश्य

- कथाको सैद्धान्तिक परिचयका साथै नेपाली कथाको विकासक्रमको जानकारी प्रदान गर्ने,
- निर्धारित कथाकारहरूको प्रवृत्तिगत परिचय दिन सक्षम तुल्याउने,
- निर्धारित कथाहरूको आस्वादन, बोध तथा विवेचना गर्न सक्ने क्षमताको विकास गर्ने,

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• कथाको सैद्धान्तिक परिचय दिन, • कथाको परिभाषा बताउन, • कथाको वर्गीकरण गर्न, • कथाका तत्त्वहरूको चर्चा गर्न, • आधुनिक कथा र लोककथाको भिन्नता छुट्याउन, • अन्य विधासँग कथाको सम्बन्ध बताउन, • नेपाली कथाको विकासक्रमका प्रमुख मोड, धारा, उपधारा र तिनका प्रवृत्ति ठम्याउन, • आधुनिक नेपाली कथाको उत्तरवर्ती चरणका मुख्य उपलब्धि र प्रवृत्ति केलाउन ।	**एकाइ एक : कथा सिद्धान्त र नेपाली कथाको विकासक्रम** १.१ कथासिद्धान्त १.१.१ कथाको परिभाषा १.१.२ कथाका तत्त्वहरू १.१.३ कथाको वर्गीकरण १.२ आधुनिक कथा र लोककथा १.३ अन्य विधासँग कथाको सम्बन्ध १.४ नेपाली कथाको ऐतिहासिक विकासक्रम, प्रमुख मोड, धारा र प्रवृत्ति १.५ आधुनिक नेपाली कथाको उत्तरवर्ती चरण : मुख्य उपलब्धि र प्रवृत्ति
• कथाकारहरूको परिचय दिन, • कथाकारका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषता निरूपण गर्न, • कथातत्त्वका आधारमा कथाको विश्लेषण गर्न, • निर्धारित कथाका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ दुई : निर्धारित कथाकारका कथाहरू** २.१ निर्धारित कथाकारहरूको परिचय २.२ कथाकारका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषता २.३ कथातत्त्वका आधारमा निर्धारित कथाको विश्लेषण २.४ निर्धारित कथाका विशिष्ट पंक्तिको व्याख्या २.५ प्रमुख कथाकार र तिनका कथा २.५.१ गुरूप्रसाद मैनाली : 'अभागी' २.५.२ पुष्कर शमशेर : 'परिबन्द' २.५.३ विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला : 'मधेसतिर' २.५.४ भवानी भिक्षु : 'मैयाँसाहेब' २.५.५ गोविन्दवहादुर मल्ल 'गोठाले' : 'म जुजुमान'
• कथाकारहरूको परिचय दिन, • कथाकारहरूका प्रवृत्तिगत विशेषता पहिल्याउन, • कथातत्त्वका आधारमा कथाको विश्लेषण गर्न, • कथाका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ तिन : निर्धारित कथाकारका कथाहरू** ३.१ निर्धारित कथाकारहरूको परिचय ३.२ कथाकारका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषता ३.३ कथातत्त्वका आधारमा निर्धारित कथाको विश्लेषण ३.४ निर्धारित कथाका विशिष्ट पंक्तिको व्याख्या ३.५ प्रमुख कथाकार र तिनका कथा ३.५.१ रमेश विकल : 'लाहुरी भैंसी' ३.५.२ इन्द्रबहादुर राई : 'खीर' ३.५.३ मदनमणि दीक्षित : 'ग्याँस च्याम्बरको मृत्यु' ३.५.४ पारिजात : 'सिटीहलको एउटा बूढो ज्यामी' ३.५.५ मनु ब्राजाकी : 'एकान्त'
• कथाकारहरूको परिचय दिन, • कथाकारहरूका प्रवृत्तिगत विशेषता पहिल्याउन, • कथातत्त्वका आधारमा कथाको विश्लेषण गर्न, • कथाका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ चार : निर्धारित कथाकारका कथाहरू** ४.१ निर्धारित कथाकारहरूको परिचय ४.२ कथाकारका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषता ४.३ कथातत्त्वका आधारमा निर्धारित कथाको विश्लेषण ४.४ निर्धारित कथाका विशिष्ट पंक्तिको व्याख्या ४.५ प्रमुख कथाकार र तिनका कथा

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
	४.५.१ प्रेमा शाह : 'पहेंलो गुलाफ' ४.५.२ मोहनराज शर्मा : 'अघोरी बाबा' ४.५.३ भागीरथी श्रेष्ठ : 'मातृत्वको चित्कार' ४.५.४ प्रदीप नेपाल : 'थैले खत्रीको इतिहास' ४.५.५ सनत रेग्मी : 'लक्षमनियाको गौना' ४.५.६ राजेन्द्र विमल : 'चरा बोल्छ'
• कथाकारहरूको परिचय दिन, • कथाकारहरूका प्रवृत्तिगत विशेषता पहिल्याउन, • कथातत्त्वका आधारमा कथाको विश्लेषण गर्न, • निर्धारित कथाका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ पाँच : निर्धारित कथाकारका कथाहरू** ५.१ निर्धारित कथाकारहरूको परिचय ५.२ कथाकारका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषता ५.३ कथातत्त्वका आधारमा निर्धारित कथाको विश्लेषण ५.४ निर्धारित कथाका विशिष्ट पंक्तिको व्याख्या ५.५ प्रमुख कथाकार र तिनका कथा ५.५.१ ऋषिराज बराल : 'कदमलाल ततमाको गीत' ५.५.२ विजय चालिसे : 'अग्निचक्र' ५.५.३ इस्माली : 'माछो माछो भ्यागुतो' ५.५.४ महेशविक्रम शाह : 'सिपाहीकी स्वास्नी'

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, गृहकार्य, सामूहिक कार्य, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरूको उपयोग गरिनेछ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विद्यार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरुलाई बढी महŒव दिइनेछ । यसै गरी पाठ्यपुस्तक, सन्दर्भपुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिनेछ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिनेछ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलापभित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	७×१=७	७ वटा प्रश्न	विवेचनात्मक प्रश्न : साहित्यिक पाठ र निबन्ध लेखनबाट
बोधात्मक प्रश्न	४Â२=८	४ वटा प्रश्न	वस्तुगत प्रश्न : समग्र पाठयांशबाट
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	५×५=२५	२ विकल्पसहित ६ वटा प्रश्न	बोधात्मक प्रश्न : पठनबोधबाट र
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ वटा प्रश्न	सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न : समग्र पाठबाट सोध्न सकिनेछ ।

पाठ्यपुस्तक

कोइराला, विश्वेश्वरप्रसाद, ***दोषी चस्मा,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
गोठाले, गोविन्दबहादुर मल्ल, ***कथैकथा,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
प्रधान, परशु र नारायण तिवारी (सम्पा.), ***तराई मधेसका कथा,*** काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
गौतम, देवीप्रसाद र कृष्णप्रसाद घिमिरे, सम्पा., ***नेपाली कथा भाग-३,*** काठमाडौं : साझा प्रकाशन ।
भिक्षु, भवानी, ***मैयासाहेब,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
विमल, राजेन्द्र, ***आँखाका समयहरू,*** काठमाडौं : साङ्ग्रिला प्रकाशन ।
शर्मा, मोहनराज, ***भर्खर,*** काठमाडौं : डिकुरा प्रकाशन ।
शाह, प्रेमा, ***पहेँलो गुलाफ,*** काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
श्रेष्ठ, दयाराम (सम्पा.), ***नेपाली कथाका भाग-४,*** काठमाडौं : साझा प्रकाशन ।

सन्दर्भ सामग्री

गौतम, दीपक, समकालीन प्रगतिवादी नेपाली कथाका प्रवृत्ति, काठमाडौं : लेखक स्वयम् ।
नेपाल, घनश्याम, नेपाली साहित्यको परिचयात्मक इतिहास, काठमाडौं : एकता बुक्स ।
…………, आख्यानका कुरा, काठमाडौं : एकता बुक्स ।
पौडेल, परशुराम, कथाको रूपविन्यास : सिद्धान्त र विवेचना, काठमाडौं : नवराज बजगाईं ।
बराल, ईश्वर, झ्यालबाट, ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
शर्मा, तारानाथ, नेपाली साहित्यको इतिहास, काठमाडौं : सहयोगी प्रकाशन ।
शर्मा, मोहनराज, समकालीन समालोचना : सिद्धान्त र प्रयोग, काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र. ।
शर्मा, शरद्चन्द्र, माध्यमिक नेपाली गद्याख्यान, काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र. ।
श्रेष्ठ, दयाराम, सम्पा., पच्चीस वर्षका नेपाली कथा, काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र. ।
………. र मोहनराज शर्मा, नेपाली साहित्यको सङ्क्षिप्त इतिहास, काठमाडौं : साझा प्रकाशन ।

दोस्रो सेमेस्टर

पाठ्यांश शीर्षक : **नेपाली भाषाको परिचय**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४२४**	पूर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	उत्तीर्णाङ्क :
तह : बि.एड.	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
सत्र : दोस्रो	प्रतिपाठघन्टी :
	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तरगत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन, (बि.एड) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशबाट नेपाली भाषाको विकासक्रम, नेपालीका भाषिका, नेपाली भाषाको वर्तमान स्थिति, नेपाली भाषाको क्षमता विस्तारमा भएका कार्य र नेपाली भाषाका लिपिसम्बन्धमा जानकारी गराउने अपेक्षा राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- नेपाली भाषाको विकासक्रमको चर्चा गर्ने
- नेपालीका भाषिका र त्यसका भेदको वर्णन गर्ने
- नेपाली भाषाको वर्तमान स्थिति बताउने
- नेपाली भाषाको क्षमता विस्तारमा भएका कार्यको विवरण प्रस्तुत गर्ने
- नेपाली भाषाको लिपि र वर्णमालाको जानकारी दिने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• नेपाली भाषाको परिचय दिन, • नेपाली भाषाको उत्पत्तिका सम्बन्धमा स्वदेशी र विदेशी विद्वान्का दृष्टिकोणको बयान गर्न, • नेपाली भाषाको विकासक्रम बताउन, • प्राचीन नेपाली भाषा र त्यसका विशेषता औंल्याउन, • मध्यकालीन नेपाली भाषा र त्यसका विशेषता ठम्याउन, • आधुनिक नेपाली भाषा र त्यसका विशेषता बताउन ।	**एकाइ एक : नेपाली भाषाको विकासक्रम** १.१ नेपाली भाषाको परिचय १.२ नेपाली भाषाको उत्पत्ति : मतमतान्तर १.२.१ विदेशी विद्वान्का मतहरू १.२.२ स्वदेशी विद्वान्का मतहरू १.३ नेपाली भाषाको विकासक्रम १.३.१ प्राचीन नेपाली भाषा र त्यसका विशेषता १.३.२ मध्यकालीन नेपाली भाषा र त्यसका विशेषता १.३.३ आधुनिक नेपाली भाषा र त्यसका विशेषता
• भाषिकाको परिचय दिन, • भाषा र भाषिकाबिचको भिन्नता र यसको आधार स्पष्ट पार्न, • नेपाली भाषाका भाषिका निर्धारण र पहिचानका क्षेत्रमा भएका कार्यको वर्णन गर्न, • नेपाली भाषाका भाषिकाहरूको वर्गीकरण गर्न, • क्षेत्रीय भाषिका र त्यसका विशेषता ठम्याउन, • सामाजिक भाषिका र त्यसका विशेषता वर्णन गर्न ।	**एकाइ दुई : नेपाली भाषाका भाषिका** २.१ भाषिकाको परिचय २.२ भाषा र भाषिकामा भिन्नता र यसको आधार २.३ नेपाली भाषाका भाषिका निर्धारण र पहिचानका क्षेत्रमा भएका कार्यहरू २.४ नेपाली भाषाका भाषिका २.४.१ नेपालीका क्षेत्रीय भाषिका र त्यसका विशेषता २.४.२ नेपालीका सामाजिक भाषिका र त्यसका विशेषता
• नेपाली भाषाको भौगोलिक स्थिति बताउन • नेपाली भाषाको समाजभाषिक स्थिति औंल्याउन, • स्वदेशी तथा विदेशी विद्वान्ले नेपाली भाषाको अध्ययनमा गरेका कार्यहरू बताउन ।	**एकाइ तिन : नेपाली भाषाको वर्तमान स्थिति** ३.१ नेपाली भाषाको भौगोलिक स्थिति ३.१.१ जिल्लागत ३.१.२ अञ्चलगत ३.१.३ भूगोलगत ३.१.४ क्षेत्रगत ३.२ नेपाली भाषाको समाजभाषिक स्थिति ३.२.१ जाति, धर्म र भाषा - उच्च द्वैभाषिकता ३.२.२ समृद्ध लेख्य परम्परा - वाङ्मयमा प्रयोग ३.२.३ सम्पन्न साहित्य भण्डार - बजारीकृत भाषा ३.३ नेपाली भाषाको अध्ययन परम्परा ३.३.१ नेपाली विद्वान्हरू ३.३.२ विदेशी विद्वान्हरू

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• नेपाली भाषाको क्षमता विस्तार र मानकीकरणका निम्ति भएका विभिन्न प्रयासको सङ्क्षिप्त चर्चा गर्न ।	**एकाइ चार : नेपाली भाषाको क्षमता विस्तार** ४.१ पत्रपत्रिका तथा पुस्तक प्रकाशन ४.२ शिक्षाको विस्तार ४.३ संघसंस्थाको स्थापना ४.४ सञ्चारको व्यवस्था ४.५ व्याकरण तथा कोशनिर्माण ४.६ भाषिक आन्दोलन वा अभियान
• लिपिको परिचय दिन, • लिपिको विकासक्रम बताउन, • संसारका प्रमुख लिपिको परिचय दिन, • देवनागरी लिपिका विशेषता र कमजोरी ठम्याउन, • नेपाली वर्णमाला प्रस्तुत गर्न ।	**एकाइ पाँच : नेपाली भाषाको लिपि र वर्णमाला** ५.१ लिपिको परिचय ५.२ लिपिको विकासक्रम ५.३ संसारका प्रमुख लिपि ५.४ देवनागरी लिपिका विशेषता ५.५ देवनागरी लिपिका कमजोरी ५.६ नेपाली वर्णमाला

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरुको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदयार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरुलाई बढी महत्त्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठयपुस्तक

गौतम, देवीप्रसाद, ***नेपाली भाषा परिचय,*** काठमाडौं : साझा प्रकाशन ।

सन्दर्भसामग्री

अधिकारी, सूर्यमणि, ***नेपाली भाषाको इतिहास,*** काठमाडौं : भुँडी पुराण प्रकाशन ।
खनाल, मोहनप्रसाद, ***नेपाली भाषाका हजार वर्ष,*** काठमाडौं : राइनो पब्लिकेसन ।
पोखरेल, केशवराज, ***सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान,*** काठमाडौं : प्रधान बुक हाउस ।
पोखरेल, बालकृष्ण, ***पच्चीस वर्षका भाषिक चर्चा,*** काठमाडौं : नेराप्रप्र ।
…………, ***राष्ट्रभाषा,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
बन्धु, चूडामणि, ***भाषाविज्ञान,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
रेग्मी, चूडामणि, ***नेपाली भाषाको उत्पत्ति,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
शर्मा, तारानाथ, ***नेपाली साहित्यको इतिहास,*** काठमाडौं : सहयोगी प्रकाशन ।
शर्मा, मोहनराज र कृष्णहरि बराल, ***भाषाविज्ञान र नेपाली भाषा,*** काठमाडौं : नवीन पुस्तक भण्डार ।
…………… र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल, ***भाषाविज्ञान,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
शर्मा, सुकुम, ***नेपाली साहित्यमा आन्दोलन,*** काठमाडौं : एकेडेमी बुक सेन्टर ।
श्रेष्ठ, दयाराम र मोहनराज शर्मा, ***नेपाली साहित्यको इतिहास,*** काठमाडौं : साझा प्रकाशन ।

पाठ्यांश शीर्षक : **आधुनिक नेपाली उपन्यास**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४२५**	उत्तीर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
तह : बि.एड.	समय प्रतिपाठघन्टी :
सत्र : दोस्रो	जम्मा पाठघण्टी :

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तरगत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार गरिएको हो । यसमा उपन्यासको सिद्धान्त, आधुनिक नेपाली उपन्यास र त्यसको विकासक्रम, मुख्य प्रवृत्ति, धारा-उपधारा र प्रतिनिधि उपन्यासकारका औपन्यासिक प्रवृत्ति र तिनका निर्धारित उपन्यासहरूको तत्त्वगत विवेचना गर्न सक्ने अपेक्षा राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- नेपाली उपन्यासको सैद्धान्तिक परिचयका साथै यसको विकासक्रम र यसमा देखापरेका मूल प्रवृत्ति एवम् विशेषताहरूको वर्णन गर्न सक्षम तुल्याउने,
- निर्धारित उपन्यासको आस्वादन, बोध तथा विवेचना गर्न सक्ने क्षमताको विकास गर्ने,
- निर्धारित उपन्यासकारका उपन्यासहरूको तत्त्वगत विवेचना र कृति समीक्षा गर्न सक्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• उपन्यासको परिभाषा दिन, • उपन्यासका तत्त्वहरू बताउन, • उपन्यासको वर्गीकरण गर्न, • अन्य विधासँग उपन्यासको सम्बन्ध बताउन, • नेपाली उपन्यासको विकासप्रक्रियाको प्रमुख मोड, धारा, उपधारा र तिनका प्रवृत्तिको रेखाङ्कन गर्न, • उत्तरवर्ती चरणका आधुनिक नेपाली उपन्यासका परम्परा, प्रयोग र प्रवृत्ति केलाउन ।	**एकाइ एक : उपन्यास सिद्धान्त र नेपाली उपन्यासको विकासक्रम** १.१ उपन्यास सिद्धान्त १.१.१ परिभाषा १.१.२ तत्त्व १.१.३ वर्गीकरण १.२ अन्य विधासँग उपन्यासको सम्बन्ध १.३ नेपाली उपन्यासको विकासक्रम, प्रमुख मोड, धारा, उपधारा र तिनका प्रवृत्ति १.४ उत्तरवर्ती नेपाली उपन्यास आधुनिक परम्परा, प्रयोग र प्रवृत्ति
• उपन्यासकारको वाङ्देलको परिचय दिन, • वाङ्देलका औपन्यासिक प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषताको निरूपण गर्न, • उपन्यासका तत्त्वका आधारमा 'मुलुक बाहिर' उपन्यासको विश्लेषण गर्न, • निर्धारित उपन्यासका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ दुई : उपन्यासकार लैनसिंह वाङ्देल र 'मुलुकबाहिर' उपन्यास** २.१ उपन्यासकार लैनसिंह वाङ्देलको परिचय २.२ लैनसिंह वाङ्देलका औपन्यासिक प्रवृत्तिहरू २.३ उपन्यास तत्त्वका आधारमा 'मुलुकबाहिर' उपन्यासको अध्ययन २.३.१ कथानक २.३.२ चरित्र २.३.३ पर्यावरण २.३.४ सारवस्तु २.३.५ भाषाशैली २.३.६ दृष्टिविन्दु २.३.७ शीर्षक सार्थकता २.४ 'मुलुकबाहिर' उपन्यासभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
• उपन्यासकार पारिजात र विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको परिचय दिन, • उपन्यासकार पारिजात र विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषताको निरूपण गर्न, • औपन्यासिक तत्त्वका आधारमा 'महत्ताहीन' र 'तीन घुम्ती' उपन्यासको विश्लेषण गर्न, • 'महत्ताहीन' र 'तीन घुम्ती' उपन्यासका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ तिन : निर्धारित नेपाली उपन्यासकारका उपन्यासहरू** ३.१ उपन्यासकार पारिजात र विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको परिचय ३.२ उपन्यासकार पारिजात र विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाका औपन्यासिक प्रवृत्तिहरू ३.३ औपन्यासिक तत्त्वका आधारमा पारिजातको 'महत्ताहीन' र कोइरालाको 'तीन घुम्ती' उपन्यासको अध्ययन ३.३.१ कथानक ३.३.२ चरित्र ३.३.३ पर्यावरण ३.३.४ सारवस्तु ३.३.५ भाषाशैली ३.३.६ दृष्टिविन्दु ३.३.७ शीर्षक सार्थकता ३.४ उपर्युक्त उपन्यासभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
• उपन्यासकार दौलतविक्रम विष्ट र ध्रुवचन्द्र गौतमको परिचय दिन, • उपन्यासकार दौलतविक्रम विष्ट र ध्रुवचन्द्र गौतमका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषताको निरूपण गर्न, • औपन्यासिक तत्त्वका दृष्टिले भोक र भित्ताहरु र उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य उपन्यासको विश्लेषण गर्न, • भोक र भित्ताहरु र उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य उपन्यासका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ चार : निर्धारित नेपाली उपन्यासकारका उपन्यासहरू** ४.१ उपन्यासकार दौलतविक्रम विष्ट र ध्रुवचन्द्र गौतमको परिचय ४.२ उपन्यासकार दौलतविक्रम विष्ट र ध्रुवचन्द्र गौतमका मुख्य प्रवृत्तिहरू ४.३ औपन्यासिक तत्त्वका आधारमा दौलतविक्रम विष्टको 'भोक र भित्ताहरू' तथा ध्रुवचन्द्र गौतमको उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य उपन्यासको अध्ययन ४.३.१ कथानक ४.३.२ चरित्र ४.३.३ पर्यावरण ४.३.४ सारवस्तु ४.३.५ भाषाशैली ४.३.६ दृष्टिविन्दु ४.३.७ शीर्षक सार्थकता

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
	४.४ उपर्युक्त उपन्यासभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
• उपन्यासकार नारायण ढकाल र बलदेव मजगैँयाको परिचय दिन, • उपन्यासकार नारायण ढकाल र बलदेव मजगैँयाका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषताको निरूपण गर्न, • विभिन्न दृष्टिले 'प्रेतकल्प' र 'मानसी' उपन्यासको विश्लेषण गर्न, • 'प्रेतकल्प' र 'मानसी' उपन्यासका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ पाँच : निर्धारित उपन्यासकारका उपन्यासहरू** ५.१ उपन्यासकार नारायण ढकाल र बलदेव मजगैँयाको परिचय ५.२ उपन्यासकार नारायण ढकाल र बलदेव मजगैँयाका मुख्य औपन्यासिक प्रवृत्तिहरू ५.३ औपन्यासिक तत्त्वका आधारमा नारायण ढकालको प्रेतकल्प र बलदेव मजगैँयाको 'मानसी' उपन्यासको अध्ययन ५.३.१ कथानक ५.३.२ चरित्र ५.३.३ पर्यावरण ५.३.४ सारवस्तु ५.३.५ भाषाशैली ५.३.६ दृष्टिविन्दु ५.३.७ शीर्षक सार्थकता

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्‌च एकाइमा पाठ्‌चवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरुको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदचार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरुलाई बढी महत्त्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्‌च पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्‌य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्‌य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।

बाह्‌य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

कोइराला, विश्वेश्वरप्रसाद, ***तीन घुम्ती,*** काठमाडौं : साझा प्रकाशन ।
गौतम, ध्रुवचन्द्र, ***उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
ढकाल, नारायण, ***प्रेतकल्प,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
पारिजात, ***महत्ताहीन,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
मजगैँया, बलदेव, ***मानसी,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
वाङ्देल, लैनसिंह, ***मुलुकबाहिर,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
विष्ट, दौलतविक्रम, ***भोक र भित्ताहरू,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

सन्दर्भसामग्री

अधिकारी, चन्द्रमणि, ***विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाका उपन्यासहरू,*** धरान : मणि पुस्तकालय ।
ओझा, रामनाथ, ***उपन्यास सिद्धान्त र नेपाली उपन्यास,*** काठमाडौं : पिनाकल पब्लिकेसन ।
घिमिरे, कृष्णप्रसाद र रामप्रसाद ज्ञवाली, ***आख्यानकार र पारिजात,*** काठमाडौं ।
ढकाल, भूपति, ***विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाका उपन्यासमा विचार पक्ष,*** पोखरा ।
दाहाल, कृष्णप्रसाद, ***विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाका उपन्यासमा द्वन्द्वविधान,*** काठमाडौं : नेराप्रप्र ।
पौड्याल, हीरामणि शर्मा, ***समालोचनाको बाटोमा,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
प्रधान, कृष्णचन्द्रसिंह, ***नेपाली उपन्यास र उपन्यासकार,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
बराल, ऋषिराज, ***उपन्यासको सौन्दर्यशास्त्र,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
बराल, कृष्णहरि र नेत्र एटम, ***उपन्यास-सिद्धान्त र नेपाली उपन्यास,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
राई, इन्द्रबहादुर, ***नेपाली उपन्यासका आधारहरू,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
सुवेदी, राजेन्द्र, ***नेपाली उपन्यास परम्परा र प्रवृत्ति,*** वाराणसी : भूमिका प्रकाशन ।

तेस्रो सेमेस्टर

पाठ्यांश शीर्षक : **सामान्य भाषा विज्ञान**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४३३**	उत्तीर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
तह : बि.एड.	समय प्रतिपाठघन्टी :
सत्र : तेस्रो	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठयांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तरगत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा भाषा र भाषाविज्ञानको परिचय, स्वनविज्ञान, स्वनिम विज्ञान, वर्णविज्ञान, रूपविज्ञान, वाक्यविज्ञान र अर्थविज्ञानको परिचय तथा यसका सैद्धान्तिक स्वरूप तथा नेपाली भाषाका सन्दर्भमा तिनको स्थिति र प्रयोगबारे जानकारी गराउने उद्देश्य राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- भाषा र भाषाविज्ञानको परिचय दिने,
- स्वनविज्ञानको परिचयका साथै यसका आधारभूत मान्यता प्रस्तुत गर्ने,
- स्वनविज्ञान र स्वनिमविज्ञानको सैद्धान्तिक स्वरूप प्रस्ट पार्ने,
- रूपविज्ञान र वाक्यविज्ञानको सोदाहरण परिचय र यसका विशेषता उल्लेख गर्ने,
- अर्थविज्ञानको परिचय एवम् यसको सैद्धान्तिक स्वरूप प्रस्ट पार्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• भाषाको परिचय दिन, • भाषाका विशेषता वर्णन गर्न, • भाषा, भाषिका र व्यक्ति भाषाको परिचय दिई भिन्नता छुट्याउन, • भाषाका औपचारिक, अनौपचारिक स्तरीय र सामान्य भेदलाई चिनाउन, • भाषाविज्ञानको परिचय दिन, • भाषाविज्ञानका मूलभूत विशेषता पहिल्याउन, • भाषाविज्ञानका क्षेत्रको परिचय प्रस्तुत गर्न, • भाषाविज्ञानका केन्द्रीय र परिधीय क्षेत्रको भेद बताउन, • निर्धारित भाषाविज्ञानका शाखाहरूको वर्णन गर्न ।	**एकाइ एक : भाषा र भाषाविज्ञानको परिचय** १.१ भाषाको परिचय १.२ भाषाका विशेषता १.३ भाषा, भाषिका, व्यक्ति भाषा १.४ भाषिकभेद : स्तरीय/सामान्य, औपचारिक/अनौपचारिक १.५ भाषाविज्ञानको परिचय १.६ भाषाविज्ञानका विशेषता १.७ भाषाविज्ञानको क्षेत्र : केन्द्रीय र परिधीय १.८ भाषाविज्ञानका शाखाहरू १.८.१ समकालिक भाषाविज्ञान १.८.२ ऐतिहासिक भाषाीवज्ञान १.८.३ सैद्धान्तिक भाषाविज्ञान १.८.४ प्रायोगिक भाषाविज्ञान १.८.५ सामाजिक भाषाविज्ञान १.८.६ मनोवैज्ञानिक भाषाविज्ञान
• स्वनविज्ञानको परिचय दिन, • स्वनविज्ञानका प्रकारहरूको वर्णन गर्न, • उच्चारण अवयवको परिचय दिन, • उच्चारण अवयवका कार्यको वर्णन गर्न, • श्वासप्रवाह प्रक्रियाको चर्चा गर्न, • स्वर-व्यञ्जनको पहिचान, वर्गीकरण र वर्णन गर्न ।	**एकाइ दुई : स्वनविज्ञान** २.१ स्वनविज्ञान परिचय २.२ स्वनविज्ञानका प्रकार २.३ उच्चारण अवयवको परिचय २.४ उच्चारण अवयवका कार्यको वर्णन २.५ श्वासप्रवाह २.६ स्वरव्यञ्जनको पहिचान, वर्गीकरण र वर्णन

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• स्वन र स्वनिमको परिचय दिन, • स्वनविज्ञान र स्वनिम विज्ञानको सम्बन्ध स्पष्ट पार्न, • स्वनिम सिद्धान्तका साथै स्वनिम निर्धारणमा प्रयुक्त हुने व्यतिरेक, परिपूरक वितरण, मुक्त परिवर्तनको सोदाहरण परिचय दिन, • स्वन, संस्वन, द्विस्वन र स्वनिमको अवधारणा स्पष्ट पार्न, • खण्डीय र खण्डेतर स्वनिमको परिचय दिन, • खण्डीय स्वनिम र त्यस अन्तर्गतका स्वर र व्यञ्जनको निर्धारण गर्न, • निर्धारित खण्डेतर स्वनिमको बयान गर्न, • नेपाली भाषाका स्वनिमहरूको पहिचान, वर्गीकरण र वर्णन गर्न, • अक्षर संरचना र अक्षर छुट्याउने आधार स्पष्ट पार्न ।	**एकाइ तिन : स्वनिम विज्ञान** ३.१ स्वन र स्वनिम ३.२ स्वनविज्ञान र स्वनिम विज्ञान ३.३ स्वनिम सिद्धान्त ३.३.१ व्यतिरेक ३.३.२ परिपूरक वितरण ३.३.३ मुक्तविभेदकता ३.४ स्वन, संस्वन, द्विस्वन र स्वनिम ३.५ खण्डीय (स्वर र व्यञ्जन) र खण्डेतर स्वनिम (मात्रा, अनुनासिकता, श्वसन, वलाघात, सुर, तान) ३.६ नेपाली भाषाका स्वनिमहरूको पहिचान, वर्गीकरण र वर्णन ३.७ अक्षरको संरचना र अक्षर छुट्याउने आधार
• रूपविज्ञानको परिचय दिन, • रूपनिर्धारण प्रक्रियाका साथै रूप र संरूप, मुक्त र वद्ध रूपको अवधारणा प्रस्तुत गर्न, • रूपविश्लेषण प्रक्रियाअन्तर्गत संरचना, अर्थ र वितरणका आधारको उपयोग गर्न, • व्युत्पादन प्रक्रियाको परिचय दिन, • सर्गप्रक्रिया, समास प्रक्रिया र द्वित्व प्रक्रियाद्वारा हुने व्युत्पादनलाई सोदाहरण चिनाउन, • रूपायन प्रक्रियाको परिचय दिन, • निर्धारित व्याकरणिक कोटिका आधारमा विभिन्न शब्दहरूको रूपायन हुने प्रक्रिया बताउन, • व्युत्पादन र रूपायन प्रक्रियामा पाइने भिन्नता औंल्याउन, • सोदाहरण सन्धि प्रक्रियाको परिचय दिन ।	**एकाइ चार : रूपविज्ञान** ४.१ रूपविज्ञानको परिचय ४.२ रूपनिर्धारण प्रक्रिया ४.२.१ रूपका प्रकार : मुक्त रूप, बद्ध रूप ४.२.२ संरूपको परिचय ४.३ रूपविश्लेषण प्रक्रिया (संरचना, अर्थ र वितरण) ४.४ व्युत्पादन प्रक्रिया ४.४.१ सर्ग प्रक्रिया ४.४.२ समास प्रक्रिया ४.४.३ द्वित्व प्रक्रिया ४.५ रूपायन प्रक्रिया ४.५.१ लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, कारक ४.६ व्युत्पादन र रूपायन प्रक्रियामा भिन्नता ४.७ सन्धि प्रक्रिया ४.७.१ आन्तरिक र बाह्य सन्धि ४.७.२ रूपध्वन्यात्मक परिवर्तनका नियमहरू : सन्निकर्ष, लोप, आगम, आदेश
• वाक्यविज्ञानको परिचय दिन, • रूपविज्ञान र वाक्यविज्ञानको सम्बन्ध औंल्याउन, • निर्धारित व्याकरणिक एकाइको अवधारणा स्पष्ट पार्न, • शब्दवर्ग र तिनका कार्यको सोदाहरण परिचय दिन, • पदावलीको परिचय दिई तिनका प्रकारलाई सोदाहरण चिनाउन, • वाक्यात्मक प्रयोगमा कर्ता, कर्म, पूरक, क्रियायोगीको कार्य बताउन, • लिङ्ग,वचन, पुरुष र आदरका आधारमा व्याकरणात्मक सङ्गतिको अवधारणा प्रस्तुत गर्न, • क्रियाका काल,पक्ष, भाव, वाच्य सम्बन्धी भेदलाई सोदाहरण प्रस्तुत गर्न, • कारक र विभक्तिको स्वरूप तथा प्रयोग पक्षको चर्चा गर्न, • आधारभूत, सरल, संयुक्त र सन्निविष्ट वाक्यको परिचय दिई तिनका भेद छुट्याउन, • आदर, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, प्रेरणा, ध्रुवीयताका आधारमा वाक्यान्तरण गर्न ।	**एकाइ पाँच : वाक्यविज्ञान** ५.१ वाक्यविज्ञानको परिचय ५.२ रूपविज्ञान र वाक्यविज्ञान ५.३ व्याकरणिक एकाइ : शब्द, पदावली, उपवाक्य र वाक्य ५.४ शब्दवर्ग र तिनका कार्य ५.५ पदावली र तिनका प्रकार ५.६ वाक्यात्मक कार्य : कर्ता, कर्म, पूरक र क्रियायोगी ५.७ पदसङ्गति : लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर ५.८ क्रियाका काल, पक्ष, भाव, वाच्य ५.९ शासन : कारक र विभक्ति ५.१० वाक्यका प्रकार : आधारभूत, सरल, संयुक्त र सन्निविष्ट वाक्यहरू ५.११ वाक्यान्तरण : आदर, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, प्रेरणा, ध्रुवीयता
• अर्थविज्ञानको परिचय दिन, • अर्थविज्ञानको क्षेत्र औंल्याउन, • व्याकरणात्मक, कोशीय, सन्दर्भपरक साहचर्यात्मक र धारणात्मक अर्थको परिचय दिई उदाहरण प्रस्तुत गर्न, • अर्थगत सम्बन्धका आधारमा पर्यायवाची, अनेकार्थी, समावेशी, असमावेशी शब्दमा पाइने अर्थगत सम्बन्धको अवधारणा व्यक्त गर्न ।	**एकाइ छ : अर्थविज्ञान** ६.१ अर्थविज्ञानको परिचय ६.२ अर्थविज्ञानको क्षेत्र ६.३ अर्थको परिचय र प्रकार ६.३.१ व्याकरणात्मक अर्थ ६.३.२ कोशीय अर्थ ६.३.३ सन्दर्भपरक अर्थ ६.३.४ साहचर्यात्मक अर्थ

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
	६.३.५ धारणात्मक अर्थ ६.४ अर्थगत सम्बन्ध ६.४.१ पर्यायवाची ६.४.२ अनेकार्थी ६.४.३ समावेशी ६.४.४ असमावेशी

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरुको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदद्यार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरुलाई बढी महत्त्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन्

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

गौतम, देवीप्रसाद र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल, ***ध्वनिविज्ञान र वर्णविज्ञान,*** काठमाडौं : नवीन प्रकाशन ।
.... र रामनाथ ओझा, ***सामान्य भाषाविज्ञान,*** काठमाडौं: पिनाकल पब्लिकेसन ।
न्यौपाने, टङ्कप्रसाद र पारसमणि भण्डारी, ***सामान्य भाषाविज्ञान,*** काठमाडौं : सनलाइट पब्लिकेसन (सम्बद्ध अंश) ।
पोखरेल, केशवराज, ***सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान,*** काठमाडौं : प्रधान बुक हाउस ।
बन्धु, चूडामणि, ***भाषाविज्ञान,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन (सम्बद्ध अंश) ।

सन्दर्भसामग्री

गुप्त, भटनागर र अन्य, आधुनिक भाषाविज्ञानकी भूमिका, जयपुर : राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी ।
ढकाल, शान्तिप्रसाद, सामान्य भाषाविज्ञान, काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन ।
तिवारी, भोलानाथ, हिन्दी भाषाकी आर्थी संरचना, दिल्ली : साहित्य सहकार ।
............, आधुनिक भाषाविज्ञान, दिल्ली : लिपिप्रकाशन ।
तोवा, सुयोसी र अन्य, नेपालमा भाषाहरूको विविधता र लोपोन्मुख स्थिति (अनु. लेखनाथ शर्मा पाठक) काठमाडौं : युनेस्को ।
न्यौपाने, टङ्कप्रसाद, भाषाविज्ञानको रूपरेखा, धरान : नेपाल बुक डिपो ।
.... र दीपप्रसाद न्यौपाने, रूपविज्ञान, काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।
पामर, फ्रैङ्क, ग्रामर, हार्मोन्स वर्थ : पेङ्ग्विन प्रकाशन ।
पोखरेल, माधवप्रसाद, नेपाली ध्वनिविज्ञान र नेपालका भाषाको ध्वनिपरिचय. काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।
ब्लुम फिल्ड, लियोनार्ड, भाषा (अनु. विश्वनाथ प्रसाद) बनारस : मोतीलाल बनारसी दास ।
भट्टराई, डी.पी., नेपाली व्याकरणका कोटिहरू, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
भण्डारी, पारसमणि, ***प्रायोगिक भाषाविज्ञानका केही पक्ष,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
यादव, योगेन्द्रप्रसाद र भीमनारायण रेग्मी, **भाषाविज्ञान,** काठमाडौं : न्यू हिरा बुक्स इन्टरप्राइजेज ।
युल, जर्ज, द स्टडी अफ ल्याङ्ग्वेज, क्याम्ब्रिज : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।
रबिन्स, चार्ल्स एफ., जनरल लिङ्ग्विस्टिक्स् : एन इन्ट्रोडक्टरी सर्भे, लन्डन : लङम्यान्स् ।
लम्साल, रामचन्द्र र अन्य, सामान्य भाषाविज्ञान, काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।
शर्मा, मोहनराज र कृष्णहरि बराल, भाषाविज्ञान र नेपाली भाषा, काठमाडौं : काठमाडौं बुक सेन्टर ।
............, र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल, आधुनिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
श्रीवास्तव, रवीन्द्रनाथ, अनुप्रयुक्त भाषाविज्ञान : सिद्धान्त एवं प्रयोग, दिल्ली : राधाकृष्ण प्रकाशन ।

पाठ्यांश शीर्षक **: नेपाली लोकसाहित्य**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४३४**	उत्तीर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	प्रतिहप्ता पाठघण्टी :
तह : बि.एड.	समय प्रतिपाठघण्टी :
सत्र : तेस्रो	जम्मा पाठघण्टी :

१. पाठयांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूलाई तयार पारिएको हो । यसमा नेपाली लोकसाहित्यका गीत, गाथा, कथा, नाटक, उखान, टुक्का र गाउँखाने कथाको सिद्धान्त, स्वरूप, विशेषता, वर्गीकरण एवम् सम्बन्धित विधाका लोकरचनाको जानकारी गराउने अपेक्षा राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- लोकसाहित्यको परिचय दिने,
- लोकसाहित्यका विभिन्न विधाको वर्गीकरण एवम् नेपाली लोकसाहित्य परम्पराको वर्णन गर्ने
- नेपाली लोकगीत, लोकगाथा, लोकनाटक, उखान-टुक्का र गाउँखाने कथाको परिचय, तत्त्वनिर्धारण, वर्गीकरण एवम् प्रकारको उल्लेख गर्ने र
- सम्बन्धित विधाका लोककृतिहरूको सामान्य चिनारी गराउने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• लोकसाहित्यको परिचय दिन, • लोकसाहित्यको परिभाषा बताउन, • लोकसाहित्यका विशेषता औंल्याउन, • लोकसाहित्यका विभिन्न विधाको वर्गीकरण गर्न, • लोकसाहित्यको महत्त्व स्पष्ट पार्न, • नेपाली लोकसाहित्यको परम्परा र वर्तमान स्थिति प्रस्तुत गर्न ।	**एकाइ एक : लोकसाहित्यको परिचय र नेपाली लोकसाहित्यको परम्परा** १.१ लोकसाहित्यको परिचय १.२ लोकसाहित्यको परिभाषा १.३ लोकसाहित्यका विशेषता १.४ लोकसाहित्यको विधागत वर्गीकरण १.५ लोकसाहित्यको महत्त्व १.६ नेपाली लोकसाहित्यको परम्परा र वर्तमान स्थिति
• लोकगीतको परिचय दिन, • लोकगीतको परिभाषा बताउन, • लोकगीतका विशेषता औंल्याउन, • लोकगीतका तत्त्वहरू ठम्याउन, • विभिन्न कोणबाट लोकगीतको वर्गीकरण गर्न, • लोकगीत र लोककविताको समता र भिन्नता छुट्याउन, • नेपाली लोकगीतका प्रकार बताउन, • निर्धारित प्रकृतिका लोकगीतको परिचय दिन ।	**एकाइ दुई : लोकगीतको परिचय र नेपाली लोकगीतका प्रकार** २.१ लोकगीतको परिचय २.२ लोकगीतको परिभाषा २.३ लोकगीतका विशेषता २.४ लोकगीतका तत्त्वहरू २.५ लोकगीतको वर्गीकरण २.६ लोकगीत र लोककविता २.७ नेपाली लोकगीतका प्रकार २.७.१ पर्वगीत २.७.२ श्रमगीत २.७.३ संस्कारगीत २.७.४ बाह्रमासे गीत २.७.५ प्रार्थना गीत २.७.६ सँगिनी २.७.७ देउडा २.७.८ झ्याउरे २.७.९ दोहरी
• लोकगाथाको परिचय दिन, • लोकगाथाको परिभाषा बताउन, • लोकगाथाका विशेषता औंल्याउन, • लोकगाथाका तत्त्वहरू ठम्याउन, • लोकगीत र लोककाव्यको समता र भिन्नता छुट्याउन, • नेपाली लोकगाथाका प्रकार स्पष्ट पार्न, • निर्धारित प्रकृतिका लोकगाथाको परिचय दिन ।	**एकाइ तिन : लोकगाथाको परिचय र नेपाली लोकगाथाका प्रकार** ३.१ लोकगाथाको परिचय ३.२ लोकगाथाको परिभाषा ३.३ लोकगाथाका विशेषता ३.४ लोकगाथाका तत्त्वहरू ३.५ लोकगाथाको वर्गीकरण ३.६ लोकगाथा र लोककाव्य ३.७ नेपाली लोकगाथाका प्रकार ३.७.१ कर्खा ३.७.२ चाँचरी ३.७.३ सवाईं ३.७.४ चैत
• लोककथाको परिचय दिन, • लोककथाको परिभाषा बताउन, • लोककथाका विशेषता स्पष्ट पार्न, • लोककथाका तत्त्वहरू निर्धारण गर्न, • लोककथाको वर्गीकरण गर्न, • लोककथा र आधुनिक कथाबिचको समता र भिन्नता औंल्याउन, • नेपाली लोककथाका प्रकारको वर्णन गर्न, • निर्धारित प्रकृतिका लोककथाको परिचय दिन ।	**एकाइ चार : नेपाली लोककथाको परिचय र नेपाली लोककथाका प्रकार** ४.१ लोककथाको परिचय ४.२ लोककथाको परिभाषा ४.३ लोककथाका विशेषता ४.४ लोककथाका तत्त्वहरू ४.५ लोककथाको वर्गीकरण ४.६ लोककथा र आधुनिक कथा ४.७ नेपाली लोककथाका प्रकार ४.७.१ पौराणिक कथा ४.७.२ परीकथा ४.७.३ नीतिकथा
• लोकनाटकको परिचय दिन, • लोकनाटकको परिभाषा बताउन, • लोकनाटकका विशेषता ठम्याउन,	**एकाइ पाँच : नेपाली लोकनाटकको परिचय र नेपाली लोकनाटकका प्रकार** ५.१ लोकनाटकको परिचय ५.२ लोकनाटकको परिभाषा

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• लोकनाटकका तत्त्वहरू निर्धारण गर्न, • लोकनाटकको वर्गीकरण गर्न, • लोकनाटकका प्रकार छुट्याउन, • निर्धारित प्रकृतिका लोकनाटकको परिचय दिन ।	५.३ लोकनाटकका विशेषता ५.४ लोकनाटकका तत्त्वहरू ५.५ लोकनाटकको वर्गीकरण ५.६ नेपाली लोकनाटकका प्रकार ५.६.१ सोरठी ५.६.२ घाटु ५.६.३ नचरी ५.६.४ बालुन ५.६.५ लीला
• उखानको परिचय दिन, • उखानका विशेषता ठम्याउन, • उखानको वर्गीकरण गर्न, • नेपाली उखानको विषयवस्तु स्पष्ट पार्न, • टुक्काको परिचय दिन, • टुक्काका विशेषता औंल्याउन, • टुक्काको वर्गीकरण गर्न, • नेपाली टुक्काको विषयवस्तु उल्लेख गर्न, • गाउँखाने कथाको परिचय दिन, • गाउँखाने कथाका विशेषता उल्लेख गर्न, • गाउँखाने कथाको वर्गीकरण गर्न, • नेपाली गाउँखाने कथाको विषयवस्तु स्पष्ट पार्न	**एकाइ छ : नेपाली उखान, टुक्का र गाउँखाने कथाको परिचय** ६.१ उखानको परिचय ६.२ उखानका विशेषता ६.३ उखानको वर्गीकरण ६.४ नेपाली उखानको विषयवस्तु ६.५ टुक्काको परिचय ६.६ टुक्काका विशेषता ६.७ उखान र टुक्कामा भिन्नता ६.८ टुक्काको वर्गीकरण ६.९ नेपाली टुक्काको विषयवस्तु ६.१० गाउँखाने कथाको परिचय ६.११ गाउँखाने कथाका विशेषता ६.१२ गाउँखाने कथाको वर्गीकरण ६.१३ नेपाली गाउँखाने कथाको विषयवस्तु

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरुको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदचार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरुलाई बढी महत्त्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन्

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

थापा, धर्मराज र हंसपुरे सुवेदी, नेपाली लोकसाहित्यको विवेचना, कीर्तिपुर : त्रि.वि. पा.वि.के. ।
बन्धु, चूडामणि, नेपाली लोकसाहित्य, काठमाडौं : एकता बुक्स ।

सन्दर्भसामग्री

उपाध्याय, कृष्णदेव, लोकसाहित्य की भूमिका, इलाहावाद : लोकभारती प्रकाशन ।
कर्मा, लीलासिंह, हाम्रो लोकसाहित्य, सिन्धुलीमाडी : लीलासिंह
कोइराला, शम्भुप्रसाद, लोकसाहित्य : सिद्धान्त र विश्लेषण, विराटनगर : धरणीधर पुस्तकालय ।
गिरी, जीवेन्द्रदेव, नेपाली लोकसाहित्यमा जनजीवन, काठमाडौं : एकता बुक्स ।
.............., लोकसाहित्यको अवलोकन, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
.............., हाम्रा लोकगाथा, काठमाडौं : एकता बुक्स ।
.............र मोतीलाल पराजुली, नेपाली लोकसाहित्यको रूपरेखा, ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
दिवस, तुलसी, नेपाली लोककथाको केही अध्ययन, काठमाडौं : नेराप्रप्र. ।
पराजुली, कृष्णप्रसाद, नेपाली उखान र गाउँखाने कथा, काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
..............., नेपाली लोकगीतको आलोक, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
पराजुली, मोतीलाल, नेपाली लोकगाथा, पोखरा : श्रीमती तारादेवी पराजुली ।
............., सोरठी नृत्यनाटिका, काठमाडौं : दीक्षान्त पुस्तक भण्डार ।
पाण्डेय, त्रिलोचन, लोकसाहित्य का अध्ययन, इलाहावाद : लोकभारती प्रकाशन ।
पौडेल, राजेन्द्रप्रसाद, केही सञ्चरण : केही विचरण, काठमाडौं : हिमशिखर प्रकाशन ।
यात्री, पूर्णप्रकाश नेपाल, भेरी लोकसाहित्य, काठमाडौ : ने.रा.प्र.प्र. ।
शर्मा, श्रीराम, लोकसाहित्य : सिद्धान्त और प्रयोग, आगरा : विनोद पुस्तक भण्डार ।
शाह, सुवी, नेपाली लोकगीतको झलक, काठमाडौं : साझा प्रकाशन ।
सत्येन्द्र, लोकसाहित्य विज्ञान, आगरा : शिवलाल एन्ड कम्पनी ।

पाठ्यांश शीर्षक : **आधुनिक नेपाली निबन्ध र समालोचना**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४३५**	उत्तीर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
तह : बि.एड.	समय प्रतिपाठघन्टी :
सत्र : तेस्रो	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठयांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा आधुनिक नेपाली निबन्धको सैद्धान्तिक परिचय, चरणगत प्रवृत्ति तथा विकासक्रमका साथै निर्धारित निबन्धकारका निबन्धहरूको तत्त्वगत विवेचना गर्ने उद्देश्य राखिएको छ । साथै आधुनिक नेपाली समालोचनाको ऐतिहासिक विकासक्रम, प्रमुख मोड र प्रवृत्तिका साथै प्रतिनिधि नेपाली समालोचकहरूका मुख्य प्रवृत्तिको जानकारी गराउने दृष्टिकोण अँगालिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- निबन्धको सैद्धान्तिक परिचय दिने,
- आधुनिक नेपाली निबन्धको विकासक्रम र चरणगत प्रवृत्ति ठम्याउने,
- नियात्रात्मक र हास्यव्यङ्ग्य नेपाली निबन्धको विकासक्रम प्रवृत्ति उल्लेख गर्ने,
- निर्धारित निबन्धकारका प्रवृत्तिहरू वर्णन गर्ने,
- विभिन्न दृष्टिकोणले निर्धारित निबन्धको समीक्षा गर्ने,
- आधुनिक नेपाली समालोचनाको विकासक्रम, प्रमुख मोड र प्रवृत्तिहरूको विश्लेषण गर्ने,
- प्रतिनिधि नेपाली समालोचकहरूका मुख्य प्रवृत्तिहरू ठम्याउने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• निबन्धको परिभाषा बताउन, • निबन्धका विशेषता औंल्याउन, • निबन्धका तत्त्वहरू ठम्याउन, • निबन्ध र प्रबन्ध बिचको व्यतिरेकी छुट्याउन, • निबन्ध र साहित्यका अन्य विधाबिचको समानता र असमानता प्रस्तुत गर्न, • आधुनिक नेपाली निबन्धको पृष्ठभूमि र प्रवर्तन प्रक्रिया रेखाङ्कन गर्न, • आधुनिक नेपाली निबन्धको विकासक्रम, चरण विभाजन र तिनका प्रवृत्तिहरू औंल्याउन, • आधुनिक नेपाली निबन्धका प्रमुख प्राप्ति र उपलब्धि ठम्याउन ।	**एकाइ एक : निबन्ध सिद्धान्त र आधुनिक नेपाली निबन्धको विकासक्रम** १.१ निबन्धको परिभाषा १.२ निबन्धका विशेषता १.३ निबन्धका तत्त्वहरू १.४ निबन्ध र प्रबन्ध १.५ निबन्ध र साहित्यका अन्य विधा १.६ आधुनिक नेपाली निबन्धको पृष्ठभूमि र प्रवर्तन १.७ आधुनिक नेपाली निबन्धको विकास प्रक्रिया, चरणविभाजन (पूर्ववर्ती तथा उत्तरवर्ती चरण) र तिनका प्रवृत्ति १.८ आधुनिक नेपाली निबन्धको प्रमुख प्राप्ति र उपलब्धि
• निर्धारित निबन्धकारको परिचय दिन, • निर्धारित निबन्धकारका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषताको निरूपण गर्न, • निर्धारित निबन्धको पठन, आस्वादन र तत्त्वगत आधारमा विवेचना गर्न, • निर्धारित निबन्धकारका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ दुई : प्रमुख नेपाली निबन्धकार र तिनका निबन्ध** २.१ निर्धारित निबन्धकारको सङ्क्षिप्त परिचय २.२ निर्धारित निबन्धकारका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषताहरूको निरूपण २.३ निर्धारित निबन्धको पठन, आस्वादन र तत्त्वगत आधारमा विवेचना २.४ निर्धारित निबन्धका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या २.५ निर्धारित निबन्धकार र तिनका निबन्ध २.५.१ लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा - शिक्षा २.५.२ शङ्कर लामिछाने - पेन्डुलम एस्सिलेसन पेन्डुलम २.५.३ कृष्णचन्द्र सिंह प्रधान - गौतम बुद्धको चिठी अशोकको नाममा २.५.४ बालकृष्ण पोखरेल - रुनेको केही बिराम छैन २.५.५ मोदनाथ प्रश्रित -मृत्युसँग जम्का भेट
• नियात्राको परिभाषा बताउन, • नियात्राका विशेषता ठम्याउन, • नियात्राका तत्त्वहरू निरूपण गर्न, • नियात्राका प्रकार बताउन, • नियात्रात्मक नेपाली निबन्धको विकासप्रक्रिया,	**एकाइ तिन : नियात्रा सिद्धान्त र नेपाली नियात्रात्मक निबन्धको अध्ययन** ३.१ नियात्राको परिभाषा ३.२ नियात्राका विशेषता ३.३ नियात्राका तत्त्वहरू ३.४ नियात्राका प्रकारहरू

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
चरण विभाजन र तिनका प्रवृत्ति वर्णन गर्न, • निर्धारित प्रमुख नियात्राकारको सङ्क्षिप्त परिचय दिन, • निर्धारित नियात्राकारका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषता निरूपण गर्न, • निबन्ध तत्त्वका आधारमा निर्धारित नियात्रामूलक निबन्धको विवेचना गर्न, • निर्धारित नियात्राका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न ।	३.५ नियात्रामूलक नेपाली निबन्धको विकास प्रक्रिया, चरण विभाजन र तिनका मुख्य प्रवृत्ति ३.६ प्रमुख नियात्राकारको सङ्क्षिप्त परिचय ३.७ नियात्राकारका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषता ३.८ निबन्ध तत्त्वका आधारमा निर्धारित नियात्रात्मक निबन्धको विवेचना ३.९ निर्धारित नियात्राकार र तिनका कृतिहरू ३.९.१ तारानाथ शर्मा : पातालमा बिलाउने रोग ३.९.२ देवीचन्द्र श्रेष्ठ : इतिहासको पदचापमा ३.९.३ युवराज नयाँघरे : अनाम पहाडमा फनफनी ३.१० निर्धारित नियात्राका विशिष्ट पङ्क्तिको सप्रसङ्ग व्याख्या
• हास्यव्यङ्ग्यको परिभाषा बताउन, • हास्यव्यङ्ग्यका विशेषता ठम्याउन, • हास्यव्यङ्ग्यका तत्त्वहरू निरूपण गर्न, • हास्यव्यङ्ग्यका प्रकारको वर्णन गर्न, • हास्यव्यङ्ग्यात्मक नेपाली निबन्धको विकास प्रक्रिया, चरण विभाजन र तिनका मुख्य प्रवृत्तिहरू केलाउन, • निर्धारित प्रमुख हास्यव्यङ्ग्यकारको सङ्क्षिप्त परिचय दिन, • निर्धारित हास्यव्यङ्ग्यकारका प्रवृत्तिगत विशेषता उल्लेख गर्न, • निबन्ध तत्त्वका आधारमा निर्धारित हास्यव्यङ्ग्यात्मक निबन्धको विवेचना गर्न, • निर्धारित हास्यव्यङ्ग्यात्मक निबन्धका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ चार : हास्यव्यङ्ग्य सिद्धान्त र नेपाली हास्यव्यङ्ग्य निबन्धको अध्ययन** ४.१ हास्यव्यङ्ग्यको परिभाषा ४.२ हास्यव्यङ्ग्यका विशेषता ४.३ हास्यव्यङ्ग्यका तत्त्वहरू ४.४ हास्यव्यङ्ग्यका प्रकारहरू ४.५ हास्यव्यङ्ग्यात्मक नेपाली निबन्धको विकासप्रक्रिया, चरण विभाजन र तिनका मुख्य प्रवृत्ति ४.६ निर्धारित प्रमुख हास्यव्यङ्ग्यकारको सङ्क्षिप्त परिचय ४.७ निर्धारित हास्यव्यङ्ग्यकारका प्रवृत्तिगत विशेषता ४.८ निबन्ध तत्त्वका आधारमा निर्धारित हास्यव्यङ्ग्यात्मक निबन्धको विवचना ४.९ निर्धारित हास्यव्यङ्ग्यकार र तिनका निबन्ध ४.९.१ केशवराज पिंडाली : यमपुरीको यात्रा ४.९.२ भैरव अर्याल : जय भुँडी ४.९.३ मोहनराज शर्मा : सुनौलो बिहानी ४.९.४ नरनाथ लुइँटेल : चम्चा चिन्तन ४.१० निर्धारित हास्यव्यङ्ग्यात्मक निबन्धका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
• समालोचनाको परिचय दिन, • समालोचनाको परिभाषा दिन, • समालोचनाको वर्गीकरण गर्न, • पूर्व आधुनिक नेपाली समालोचनाको पृष्ठभूमि बताउन, • आधुनिक नेपाली समालोचनाको विकासक्रम र चरणगत प्रवृत्तिको वर्णन गर्न, • आधुनिक नेपाली समालोचनाका मूलभूत प्रवृत्तिहरू स्पष्ट पार्न, • आधुनिक नेपाली समालोचनाको उत्तरवर्ती चरणका मुख्य उपलब्धिहरु ठम्याउन ।	**एकाइ पाँच : आधुनिक नेपाली समालोचनाको विकासक्रम** ५.१ समालोचनो परिचय ५.२ समालोचनाको परिभाषा ५.३ समालोचनाको वर्गीकरण ५.३ आधुनिक नेपाली समालोचनाको पृष्ठभूमि ५.४ आधुनिक नेपाली समालोचनाको विकासक्रम र चरणगत प्रवृत्ति ५.५ आधुनिक नेपाली समालोचनाका मूलभूत प्रवृत्ति ५.६ आधुनिक नेपाली समालोचनाको उत्तरवर्ती चरणका मुख्य उपलब्धिहरु
• निर्धारित नेपाली समालोचकको परिचय दिन र तिनका समालोचनात्मक प्रवृत्तिहरूको निरूपण गर्न र तिनका समालोचनात्मक प्रवृत्ति/विशेषताको चर्चा गर्न ।	**एकाइ छ : निर्धारित नेपाली समालोचक र तिनका समालोचनात्मक प्रवृत्तिहरू र विशेषता** ६.१ रामकृष्ण शर्मा ६.२ बाबुराम आचार्य ६.३ यदुनाथ खनाल ६.४ ईश्वर बराल ६.५ कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान ६.६ तारानाथ शर्मा ६.७ डी.पी. अधिकारी ६.८ इन्द्रबहादुर राई ६.९ केशवप्रसाद उपाध्याय ६.१० वासुदेव त्रिपाठी ६.११ मोहनराज शर्मा ६.१२ शरच्चन्द्र शर्मा ६.१३ दयाराम श्रेष्ठ ६.१४ कृष्ण गौतम

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरुको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदयार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरुलाई बढी महत्त्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ। आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ। यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन्।

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

अर्याल, भैरव, ***जयभुँडी,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।
..........., ***साझा निबन्ध,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।
देवकोटा, लक्ष्मीप्रसाद, ***दाडीमको रुखनेर,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।
नयाँघरे, युवराज, ***अनाम पहाडमा फनफनी,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।
पोखरेल, बालकृष्ण, ***साझा निबन्ध,*** ललितपुर : साझा निबन्ध।
पिँडाली, केशवराज, ***प्रतिनिधि नेपाली हास्यव्यङ्ग्य निबन्ध,*** काठमाडौं : विवेक सिर्जनशील प्रकाशन प्रा.लि.।
प्रधान, कृष्णचन्द्रसिंह, ***पाइला : आगतमा टेकेर,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।
लामिछाने, शङ्कर, ***एब्स्ट्रयाक्ट चिन्तन प्याज,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।
लुइटेल, नरनाथ, ***चम्चा चिन्तन हास्यव्यङ्ग्य संग्रह,*** काठमाडौं : जुँगा प्रकाशन।
शर्मा, तारानाथ, ***स्नातकोत्तर नेपाली निबन्ध-३,*** काठमाडौं : पाठ्यसामग्री पसल।
शर्मा, मोहनराज, ***सुनौलो बिहानी निबन्ध संग्रह,*** काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार।
श्रेष्ठ, देवीचन्द्र, ***हुम्ला बोल्छ मानसरोवरमा,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।

सन्दर्भसामग्री

अधिकारी, रविलाल, ***प्रगतिवादी नेपाली समालोचना,*** पोखरा : लेकाली प्रकाशन।
कँडेल, घनश्याम, ***नेपाली समालोचना,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।
खनाल, यदुनाथ, ***समालोचनाको सिद्धान्त,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।
गौतम, लक्ष्मणप्रसाद, ***नेपाली साहित्यमा उत्तर आधुनिक समालोचना,*** काठमाडौं : ओरिएन्टल पब्लिकेसन।
त्रिपाठी, सुधा, ***महिला समालोचक र नेपाली समालोचना,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।
थेगिम, शोभाकान्त, ***नेपाली समालोचनाको परम्परा : मूल्याङ्कन र विश्लेषण,*** गान्तोक : सौरभ प्रकाशन।
नेपाल, घनश्याम, ***नेपाली साहित्यको परिचयात्मक इतिहास,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।
नेपाल, फणीन्द्र, ***रामकृष्ण शर्माका कृति : अधीति र अभिवीक्षा,*** दार्जिलिङ : पूर्वार्द्ध प्रकाशन।
पोखरेल, केशवराज, ***नेपाली समालोचना र प्रतिनिधि समालोचक,*** काठमाडौं : प्रज्ञा प्रकाशन।
पोखरेल, भानुभक्त, ***साहित्य सिद्धान्त,*** विराटनगर : श्याम पुस्तक भण्डार।
प्रधान, कृष्णचन्द्र सिंह, ***साझा समालोचना,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।
भण्डारी, पारसमणि र माधव पौडेल, ***साहित्यशास्त्र र नेपाली समालोचना,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार।
शर्मा, मोहनराज र दयाराम श्रेष्ठ, ***नेपाली साहित्यको सङ्क्षिप्त इतिहास,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।
श्रेष्ठ, कृष्ण प्रकाश, ***नेपाली समालोचक र समालोचना,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।
श्रेष्ठ, दयाराम, ***साहित्यको इतिहास : सिद्धान्त र सन्दर्भ,*** काठमाडौं : त्रिकोण प्रकाशन।
.... र मोहनराज शर्मा, ***नेपाली साहित्यको सङ्क्षिप्त इतिहास,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।
सुवेदी, राजेन्द्र, ***नेपाली समालोचना : परम्परा र प्रवृत्ति,*** वाराणसी : भूमिका प्रकाशन।

चौथो सेमेस्टर

पाठ्यांश शीर्षक : **नेपाली शिक्षण**	क्रेडिट आवर : ३
पाठ्यांश सङ्ख्या : नेपा.शि. **४४३**	पूर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	उत्तीर्णाङ्क :
तह : बि.एड.	प्रतिपाठ घन्टी समय :
सत्र : चौथो	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा नेपाली भाषा शिक्षणको स्थिति, आवश्यकता, समस्या, सिद्धान्त, विविध भाषिक सिप र सम्बद्ध पक्षहरूको शिक्षण विधि प्रविधि तथा भाषिक मूल्याङ्कन सम्बन्धी सामान्य अवधारणा विकास गर्ने दृष्टिकोण राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- नेपाली शिक्षणको स्वरूप र सिद्धान्तको परिचय दिने,
- नेपाली भाषाका सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ जस्ता ग्रहण र अभिव्यक्ति सिप शिक्षण प्रविधि र प्रक्रियाहरूको वर्णन गर्ने
- नेपाली भाषाका उच्चारण, वर्णविन्यास, शब्दार्थ, वाक्यरचना र व्याकरण शिक्षण प्रविधिहरूको आकलन गर्ने
- नेपाली भाषाको शैक्षणिक पृष्ठभूमिमा अध्यापन योजना, शिक्षण विधि, शिक्षण सहायक सामग्री र मूल्याङ्कन विधिका भूमिका र स्वरूपहरूको व्याख्या गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य र पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
▪ नेपाली शिक्षणको आवश्यकता र प्रयोजन बताउन, ▪ नेपाली शिक्षणका समस्याहरूको चिरफार गर्न, ▪ नेपाली शिक्षणका सामान्य सिद्धान्तहरू उल्लेख गर्न ।	**एकाइ एक : नेपाली शिक्षणको स्वरूप** १.१ नेपाली शिक्षणको आवश्यकता र प्रयोजन १.२ नेपाली शिक्षणका समस्या १.२.१ पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्री सम्बन्धी समस्या १.२.२ शिक्षण विधि तथा प्रविधि सम्बन्धी समस्या १.२.३ शिक्षक दक्षता सम्बन्धी समस्या १.२.४ परीक्षण र मूल्याङ्कन सम्बन्धी समस्या १.२.५ संस्थागत एवम् प्रशासनिक समस्या १.३ नेपाली शिक्षणका सामान्य सिद्धान्त १.३.१ अभ्यास तथा पुनरावृत्ति १.३.२ वैयक्तिक भिन्नता र रुचिको ख्याल १.३.३ कक्षा सहभागिता १.३.४ शिक्षण विधिमा विविधता १.३.५ पूरक तथा सहायक सामग्रीको उपयोग १.३.६ भाषिक समझ र पृष्ठभूमिको उपयोग १.३.७ सिपगत एक कालिकता १.३.८ एकीकृत शिक्षण १.३.९ स्तरणीकृत र मानकीकृत शिक्षण १.३.१० योजनाबद्ध शिक्षण १.३.११ निरन्तर मूल्याङ्कन अनुगमन
▪ प्रयोजन, प्रकार, शिक्षण कार्यकलाप तथा कमजोर हुनाका कारण र निदानका उपायहरू सहित नेपाली भाषिक सुनाइ सिप शिक्षणको परिचय दिन, ▪ नेपाली भाषिक बोलाइ सिप शिक्षणको परिचय सहित यसका शिक्षण प्रयोजन, सुनाइ सिपसितको सम्बन्ध, शिक्षण कार्यकलाप, कमजोरीका कारण र निदानका उपाय तथा कथ्य भाषिक त्रुटि र निदानका उपायहरू व्यक्त गर्न, ▪ नेपाली भाषिक पढाइ सिप शिक्षणको परिचय, प्रयोजन तथा वाचन, पठनबोध र द्रुत पठनका आवश्यकतापरक प्रयोजन र शिक्षण	**एकाइ दुई : भाषिक सिप शिक्षण प्रविधि** २.१ सुनाइ सिप शिक्षण २.१.१ सुनाइ सिपको परिचय र प्रयोजन २.१.२ सुनाइका प्रकार २.१.३ सुनाइ शिक्षणका कार्यकलाप : ध्वनि विभेदीकरण, वर्ण विभेदीकरण, शब्द विभेदीकरण, वाक्य विभेदीकरण, श्रुति निर्देशन, श्रुति उच्चारण, श्रुतिप्रयोग, श्रुति गायन, श्रुत कथाकथन, श्रुतिवर्णन, श्रुति लेखन, श्रुति बोधात्मक प्रश्नोत्तर, श्रुति बुँदाटिपोट, श्रुति सारांश २.१.४ सुनाइमा कमजोर हुनाका कारण र निदानका उपायहरू २.२ बोलाइ सिप शिक्षण २.२.१ बोलाइ सिपको परिचय र प्रयोजन २.२.२ सुनाइ र बोलाइको सम्बन्ध २.२.३ बोलाइ शिक्षणका कार्यकलाप : कुराकानी

कार्यकलापहरूको यथातथ्य जानकारी दिन, ▪ नेपाली भाषिक लेखाइ सिप शिक्षणको परिचय र प्रयोजन सहित बोलाइ सिपसितको सम्बन्ध केलाउन र लेखाइका प्रकार, शिक्षण कार्यकलाप, लेखाइका कमजोरी र निदानका उपाय तथा लिखित अभिव्यक्तिको शुद्धीकरणका उपायहरू सुझाउन ।	/संवाद, परिचय कार्यक्रम, प्रश्नोत्तर, वस्तु/चित्र वर्णन, घटना/यात्रा/रुचि वर्णन, मौखिक प्रतिवेदन, कथा/कविता कथन/ गायन, चिट्ठा खेल, वादविवाद, छलफल, नाटचात्मक अभिनय, विचार तथा धारणा प्रस्तुति, व्याख्यान तथा प्रवचन, भाषण/वक्तृता, चर्चा परिचर्चा, कक्षा प्रस्तुतीकरण २.२.४ बोलाइमा कमजोर हुनाका कारण र निदानका उपायहरू : प्रतिकूल वातावरण, असन्तुलित संवेग, प्रतिकूल शारीरिक मानसिक स्थिति, सिकारु स्वयम्को बेवास्ता, सम्बन्धित भाषिक अनुभवको कमी, अपर्याप्त अभिप्रेरणा, न्यून प्रतिभा स्तर, शिक्षक दक्षताको कमी, अभ्यास तथा पुनरावृत्तिको कमी २.२.५ कथ्य भाषिक त्रुटि र निदानका उपायहरू : भाषिक एकाइगत, सिकाइ प्रक्रियागत, स्रोतगत, गम्भीरतागत, स्वरूपगत, जटिलतागत, मात्रागत, अनौचित्यगत २.३ पढाइ सिप शिक्षण २.३.१ पढाइ सिप शिक्षणको परिचय र प्रयोजन २.३.२ वाचन, पठनबोध र द्रुतपठनको आवश्यकता र प्रयोजन २.३.३ वाचनकला शिक्षणका कार्यकलाप : शब्दपठन विधि, अनुध्वनि विधि, समवेत पठन विधि, वाक्यपठन विधि, अनुच्छेद पठन विधि, विधापठन विधि २.३.४ पठन बोध शिक्षणका कार्यकलाप र शिक्षणक्रम २.३.५ द्रुतपठनका लागि सामग्री छनोट र शिक्षण कार्यकलाप २.४ लेखाइ सिप शिक्षण २.४.१ लेखाइ सिप शिक्षणको परिचय र प्रयोजन २.४.२ बोलाइ र लेखाइ सिपको सम्बन्ध २.४.३ लेखाइका प्रकार : यान्त्रिक, निर्देशित र स्वतन्त्र वा सिर्जनात्मक २.४.४ लेखाइ शिक्षणका कार्यकलाप : हस्त लेखन, अनुलेखन, श्रुतिलेखन, प्रश्नोत्तर लेखन, वस्तु/चित्रवर्णन, अनुभव/घटना/ यात्रावर्णन, चिठीपत्र/निवेदन लेखन, दैनिकी लेखन, भावव्याख्या/भावविस्तार/ प्रसङ्ग व्याख्या, बुँदाटिपोट, संक्षेपीकरण, विस्तृतीकरण, अनुच्छेद लेखन, निबन्ध लेखन, टिप्पणी लेखन, प्रतिवेदन लेखन, समीक्षा लेखन, सिर्जनात्मक लेखन २.४.५ लेखाइ सिपका कमजोरी र निदानका उपायहरू : बाह्य व्यवस्था सम्बन्धी स्थूल कमजोरी र आन्तरिक व्यवस्था सम्बन्धी सूक्ष्म कमजोरी २.४.६ लिखित अभिव्यक्तिको शुद्धीकरण : भाषिक व्यवस्थाको शुद्धीकरण, रचनाको शुद्धीकरण, शुद्धीकरणका थप उपायहरू
▪ नेपाली भाषिक उच्चारण शिक्षणको परिचय र प्रयोजन, वर्णविन्याससितको सम्बन्ध, त्रुटिक्षेत्र, शिक्षण तरिका तथा कमजोरीका कारण र निदानका उपायहरूको व्याख्या गर्न, ▪ नेपाली भाषिक वर्णविन्यास शिक्षणको परिचय, प्रयोजन, प्रमुख त्रुटिक्षेत्र र शिक्षण तरिकाहरूको	**एकाइ तिन : उच्चारण, वर्णविन्यास, शब्दार्थ, वाक्य रचना र व्याकरण शिक्षण** ३.१ उच्चारण शिक्षण ३.१.१ परिचय र प्रयोजन ३.१.२ उच्चारण र वर्णविन्यासको सम्बन्ध ३.१.३ उच्चारणमा पाइने प्रमुख त्रुटिक्षेत्र ३.१.४ उच्चारण शिक्षणका तरिका ३.१.५ उच्चारण सम्बन्धी कमजोरीका कारण र

वर्णन गर्न, ▪ नेपाली शिक्षणका सन्दर्भमा वाक्यरचना शिक्षणको परिचय दिई यसका शिक्षण प्रयोजन, प्रमुख त्रुटिक्षेत्र र शिक्षण तरिकाहरू अभिव्यक्त गर्न, ▪ नेपाली शिक्षणका सन्दर्भमा शब्दार्थ शिक्षणको परिचय र प्रयोजन बताई शब्द र अर्थगत सम्बन्ध उजागर गर्न र शब्दकोशको उपयोग तथा शब्दार्थ शिक्षणका तरिकाहरूको व्याख्या गर्न, ▪ व्याकरण शिक्षणको परिचय र प्रयोजन बताई नेपाली व्याकरण शिक्षणका समस्या र निदानका उपायहरू तथा व्याकरण शिक्षणका प्रचिलित तरिका र तिनका उपयोगिताहरूको विश्लेषण गर्न ।	निदानका उपायहरू ३.२ वर्णविन्यास शिक्षण ३.२.१ परिचय र प्रयोजन ३.२.२ वर्णविन्यास सम्बन्धी प्रमुख त्रुटिक्षेत्र ३.२.३ वर्णविन्यास शिक्षणका तरिका ३.३ वाक्यरचना शिक्षण ३.३.१ परिचय र प्रयोजन ३.३.२ वाक्यरचनाका प्रमुख त्रुटिक्षेत्र ३.३.३ वाक्यरचना शिक्षणका तरिका ३.४ शब्दार्थ शिक्षण ३.४.१ परिचय र प्रयोजन ३.४.२ शब्द र अर्थगत सम्बन्ध ३.४.३ शब्दार्थ शिक्षणका लागि शब्दकोशको उपयोग ३.४.४ शब्दार्थ शिक्षणका प्रमुख तरिका ३.५ व्याकरण शिक्षण ३.५.१ परिचय र प्रयोजन ३.५.२ नेपाली व्याकरण शिक्षणका समस्या र निदानका उपायहरू ३.५.३ व्याकरण शिक्षणका प्रचलित विधि र उपयोगिता : निगमन विधि, आगमन विधि, भाषा संसर्ग वा प्रत्यक्ष विधि, कार्यमूलक विधि
▪ नेपाली शिक्षणका सन्दर्भमा अध्यापन योजनाको परिचय, प्रयोजन र प्रमुख ढाँचा प्रस्तुत गरी विभिन्न अध्यापन योजनाको निर्माण गर्न, ▪ नेपाली शिक्षणमा अपनाउन सकिने विविध शिक्षण विधि प्रविधिको परिचय दिन, ▪ शिक्षण सामग्रीको परिचय, प्रकार र प्रयोजन उल्लेख गरी नेपाली शिक्षणका सन्दर्भमा प्रयोग गर्न सकिने विविध शिक्षण सहायक सामग्रीहरूको सङ्कलन, निर्माण र प्रयोग विधिको व्याख्या गर्न, ▪ भाषिक मूल्याङ्कन विधिको परिचय, प्रयोजन, सिद्धान्त र साधनहरूको जानकारी दिई नेपाली शिक्षण र मूल्याङ्कनका सन्दर्भमा विशिष्टीकरण तालिकाको निर्माण गरेर विभिन्न विषयगत र वस्तुगत प्रश्नका नमुना निर्माण गर्न ।	**एकाइ चार : अध्यापनयोजना, शिक्षण विधि, शिक्षण सामग्री र मूल्याङ्कन विधि** ४.१ अध्यापनयोजना ४.१.१ परिचय र प्रयोजन ४.१.२ अध्यापन योजनाका प्रमुख ढाँचा र औचित्य : कार्ययोजना, एकाइ योजना, पाठयोजना, लघुशिक्षण र लघुपाठ योजना ४.१.४ विविध अध्यापन योजनाको निर्माण अभ्यास ४.२ शिक्षण विधि प्रविधि : अर्थबोध, व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, नाटकीकरण, प्रस्तुतीकरण, प्रदर्शन, परियोजना, खोज अनुसन्धान, समस्या समाधान, तुलना, प्रयोग, अभ्यास ४.३ शिक्षण सामग्री ४.३.१ परिचय, प्रकार र प्रयोजन ४.३.२ नेपाली शिक्षणमा प्रयोग गर्न सकिने शिक्षण सहायक सामग्रीहरूको परिचय र प्रकार : मौखिक, दृश्य, श्रव्य, श्रव्यदृश्य र स्पर्श ४.३.३ शिक्षण सामग्री सङ्कलन, निर्माण र प्रयोग विधि ४.४ भाषिक मूल्याङ्कन विधि ४.४.१ परिचय र प्रयोजन ४.४.२ भाषिक मूल्याङ्कनका सिद्धान्त ४.४.३ भाषिक मूल्याङ्कनका साधन • स्तरयुक्त परीक्षा • शिक्षक निर्मित परीक्षा : मौखिक परीक्षा, लिखित परीक्षा, प्रयोगात्मक परीक्षा • पर्यवेक्षणका साधन : जाँचसूची र श्रेणी मापक ४.४.४ मूल्याङ्कनमा विशिष्टीकरण तालिकाको परिचय र ढाँचा ४.४.५ विशिष्टीकरण तालिकाका आधारमा विभिन्न प्रश्न निर्माण अभ्यास • विषयगत प्रश्न : निबन्धात्मक र संक्षिप्त उत्तरात्मक • वस्तुगत प्रश्न : ठिक बेठिक छुट्ट्याउने, जोडा मिलाउने, खाली ठाउँ भर्ने र बहु वैकल्पिक

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरूको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विद्यार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरूलाई बढी महत्तव दिइने छ । यसै गरी पाठ्च पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलापभित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०x१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६x५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२x१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

अधिकारी, हेमाङ्ग राज, *नेपाली भाषा शिक्षण,* काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

शर्मा, केदार प्रसाद र माधव प्रसाद पौडेल, *नेपाली भाषा शिक्षणका सन्दर्भहरू,* काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

सन्दर्भ सामग्री

अधिकारी, हेमाङ्गराज र केदारप्रसाद शर्मा, *प्रारम्भिक नेपाली शिक्षण,* काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

ढकाल, शान्तिप्रसाद, *नेपाली भाषा शिक्षण : परिचय र प्रयोग,* काठमाडौं : मन कामना बुक्स एन्ड स्टेसनरी ।

ढुङ्गेल, भोजराज र दुर्गाप्रसाद दाहाल, *नेपाली भाषा शिक्षण,* काठमाडौं : एम.के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।

नुनन, डेभिड, *ल्याङ्ग्वेज टिचिङ मेथोडोलोजी,* न्युयोर्क : प्रेन्टिस हल ।

पाण्डेय, रामशकल, *हिन्दी शिक्षण,* आगरा : विनोद पुस्तक भण्डार ।

पेनी, आर., *अ कोर्स इन ल्याङ्ग्वेज टिचिङ,* क्याम्ब्रिज : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

पोखरेल, केशवराज र अन्य, नेपाली भाषा शिक्षण, काठमाडौं : प्रज्ञा प्रकाशन ।

पौडेल, माधवप्रसाद, *प्राथमिक तहमा नेपाली भाषिक सिपहरूको प्रयोगात्मक मूल्याङ्कन प्रविधिको अध्ययन,* त्रि.वि.वि. शिक्षाशास्त्र सङ्काय डिनको कार्यालय, कीर्तिपुरमा प्रस्तुत विद्यावारिधि शोध प्रबन्ध ।

भण्डारी, पारसमणि र अन्य, नेपाली भाषाशिक्षण, काठमाडौं : पिनाकल पब्लिकेसन ।

मङ्गल, (श्रीमती) उमा, *हिन्दी शिक्षण,* नई दिल्ली : आर्क बुक डिपो ।

रबर्ट, ल्याडो, *ल्याङ्ग्वेज टिचिङ : अ साइन्टिफिक याप्रोच,* न्युयोर्क : म्याग्रहिल ।

राष्ट्रिय भाषा नीति सुझाब आयोग, *राष्ट्रिय भाषा नीति सुझाब आयोगको प्रतिवेदन,* काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र. ।

रिचर्ड्स जे. एन्ड टी. रोजर्स, *याप्रोचेज एन्ड मेथड्स इन ल्याङ्ग्वेज टिचिङ,* क्याम्ब्रिज : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

................................, *दि ल्याङ्ग्वेज टिचिङ म्याट्रिक्स,* क्याम्ब्रिज : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

लाजर, गिलियन, *लिटरेचर एन्ड ल्याङ्ग्वेज टिचिङ,* क्याम्ब्रिज : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

श्रीवास्तव, रवीन्द्रनाथ, *भाषा शिक्षण,* नई दिल्ली : दि मैकमिलन कम्पनी अफ इन्डिया लिमिटेड ।

स्टर्न, एच.एच., *फन्डामेन्टल कन्सेप्ट अफ ल्याङ्ग्वेज टिचिङ,* अक्सफोर्ड : अक्सफोर्ड युनिभर्सिटी प्रेस ।

ह्युजेज, अर्थर, *टेस्टिङ फर ल्याङ्ग्वेज टिचर,* न्युयोर्क : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस

पाठ्यांश शीर्षक : **पूर्वीय साहित्य सिद्धान्त** क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४४४** उत्तीर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक प्रतिहप्ता पाठघण्टी :
तह : बि.एड. समय प्रतिपाठघण्टी :
सत्र : चौथो जम्मा पाठघण्टी :

१. पाठयांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तरगत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यसमा पूर्वीय साहित्य सिद्धान्त (रस, ध्वनि, अलङ्कार, रीति, वक्रोक्ति र औचित्यको सैद्धान्तिक परिचय र यसका आधारमा नेपाली साहित्यका प्रमुख कृतिहरूको विवेचना गर्न सक्षम तुल्याउने उद्देश्य अँगालिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- पूर्वीय सिद्धान्त अनुसार काव्य र शब्दशक्ति परिचय दिने,
- पूर्वीय साहित्यका विभिन्न (रस, ध्वनि, अलङ्कार, रीति, वक्रोक्ति र औचित्य) सिद्धान्तको सामान्य जानकारी गराउने,
- पूर्वीय सिद्धान्तका आधारमा नेपाली साहित्यका कृतिहरूको विवेचना गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• काव्य र साहित्यको सन्दर्भ स्पष्ट पार्न, • काव्य परिभाषाको परिचय दिन, • काव्यहेतुको वर्णन गर्न, • काव्यको प्रयोजन स्पष्ट पार्न, • शब्दशक्तिको परिचय दिन, • शब्दशक्तिका प्रकार बताउन, • अभिधा, लक्षणा र व्यञ्जना शक्तिको सोदाहरण जानकारी गराउन, • साहित्यमा शब्दशक्तिको उपयोगिता ठम्याउन ।	**एकाइ एक : पूर्वीय साहित्यमा काव्य र शब्दशक्तिको परिचय** १.१ काव्य र साहित्य १.२ काव्यको परिभाषा १.३ काव्यहेतु १.४ काव्यप्रयोजन १.५ शब्दशक्तिको परिचय १.६ शब्दशक्तिका प्रकार १.७ अभिधा, लक्षणा र व्यञ्जना शक्तिको परिचय १.८ साहित्यमा शब्दशक्तिको उपयोगिता
• रसको अर्थ र परिभाषा दिन, • रससामग्रीको वर्णन गर्न, • रससूत्रको व्याख्या गर्न, • रसको साधारणीकरण प्रक्रिया बताउन, • सोदाहरण रसका प्रकार चिनाउन, • रससिद्धान्तको समीक्षा गर्न, • ध्वनिको अर्थ र परिभाषा दिन, • ध्वनिसिद्धान्तका प्रमुख स्थापना ठम्याउन, • ध्वनिको वर्गीकरण गर्न, • साहित्यमा ध्वनिको उपयोगिता स्पष्ट पार्न, • ध्वनिसिद्धान्तको समीक्षा गर्न ।	**एकाइ दुई : रससिद्धान्त र ध्वनिसिद्धान्त** २.१ रस सिद्धान्त २.१.१ रसको अर्थ र परिभाषा २.१.२ रस सामग्री २.१.३ रससूत्रको व्याख्या २.१.४ रसको साधारणीकरण २.१.५ रसका प्रकार २.१.६ रससिद्धान्तको समीक्षा २.२ ध्वनिसिद्धान्त २.२.१ ध्वनिको अर्थ र परिभाषा २.२.२ ध्वनिसिद्धान्तका प्रमुख स्थापना २.२.३ ध्वनिको वर्गीकरण : रसध्वनि, अलङ्कार ध्वनि, वस्तुध्वनि २.२.४ साहित्यमा ध्वनिको उपयोगिता २.२.५ ध्वनिसिद्धान्तको समीक्षा
• अलङ्कारको अर्थ र परिभाषा दिन, • अलङ्कार सिद्धान्तका प्रमुख मान्यता औंल्याउन, • अलङ्कारका भेद बताउन, • निर्धारण शब्दालङ्कारको सोदाहरण परिचय दिन, • निर्धारित अर्थालङ्कारको सोदाहरण स्वरुप बताउन • साहित्यमा शब्दालङ्कार र अर्थालङ्कारको उपयोगिता औंल्याउन, • अलङ्कारसिद्धान्तको समीक्षा गर्न, • रीतिको अर्थ र परिभाषा बताउन, • रीतिसिद्धान्तका प्रमुख मान्यता औंल्याउन, • रीति र गुणका बिचको सम्बन्ध स्पष्ट पार्न, • रीति र शैलीबिचको अन्तर बताउन, • रीतिका भेदको चर्चा गर्न, • साहित्यमा रीतिको उपयोगिता स्पष्ट पार्न, • रीतिसिद्धान्तको समीक्षा गर्न ।	**एकाइ तिन : अलङ्कारसिद्धान्त र रीतिसिद्धान्त** ३.१ अलङ्कार सिद्धान्त ३.१.१ अलङ्कारको अर्थ र परिभाषा ३.१.२ अलङ्कार सिद्धान्तका प्रमुख मान्यता ३.१.३ अलङ्कारका भेद • शब्दालङ्कार र यसका भेद : अनुप्रास, यमक, श्लेष • अर्थालङ्कार र यसका भेद : उपमा, रूपक, उत्प्रेक्षा, दृष्टान्त,अतिशयोक्ति, समासोक्ति, दीपक, अर्थान्तरन्यास, अप्रस्तुत प्रशंसा, स्वभावोक्ति ३.१.४ साहित्यमा शब्दालङ्कार र अर्थालङ्कारको उपयोगिता ३.१.५ अलङ्कारसिद्धान्तको समीक्षा ३.२ रीतिसिद्धान्त ३.२.१ रीतिको अर्थ र परिभाषा ३.२.२ रीतिसिद्धान्तको प्रमुख मान्यता ३.२.३ रीति र गुण ३.२.४ रीति र शैली

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
	३.२.५ रीतिका भेदहरू : वैदर्भी रीति, गौडी रीति, पाञ्चाली रीति ३.२.६ साहित्यमा रीतिको उपयोगिता ३.२.७ रीतिसिद्धान्तको समीक्षा
• वक्रोक्तिको अर्थ र परिभाषा दिन, • वक्रोक्तिसिद्धान्तका प्रमुख मान्यता बताउन, • लोकशैली र वक्रशैलीको भिन्नता स्पष्ट पार्न, • वक्रोक्तिका प्रकारको सोदाहरण चर्चा गर्न, • साहित्यमा वक्रोक्ति सिद्धान्तको महत्त्व औंल्याउन, • औचित्यको अर्थ र स्वरूप बताउन, • औचित्यसिद्धान्तका प्रमुख स्थापनाको चर्चा गर्न, • साहित्यमा औचित्य सिद्धान्तको उपयोगिता सिद्ध गर्न, • औचित्यसिद्धान्तको समीक्षा गर्न ।	**एकाइ चार : वक्रोक्तिसिद्धान्त र औचित्यसिद्धान्त** ४.१ वक्रोक्ति सिद्धान्त ४.१.१ वक्रोक्तिको अर्थ र परिभाषा ४.१.२ वक्रोक्तिवादका प्रमुख मान्यता ४.१.३ वक्रशैली र लोकशैली ४.१.४ वक्रोक्तिका प्रकार : वर्णविन्यास वक्रता, पदपूर्वार्ध वक्रता, पदपरार्ध वक्रता, वाक्यवक्रता, प्रकरणवक्रता, प्रबन्धवक्रता ४.१.५ साहित्यमा वक्रोक्ति सिद्धान्तको महत्त्व ४.१.६ वक्रोक्तिसिद्धान्तको समीक्षा ४.२ औचित्यसिद्धान्त ४.२.१ औचित्यको अर्थ र स्वरूप ४.२.२ औचित्यसिद्धान्तका प्रमुख स्थापना ४.२.३ साहित्यमा औचित्यसिद्धान्तको उपयोगिता ४.२.४ औचित्यसिद्धान्तको समीक्षा
• काव्यका गुणको परिचय दिन, • काव्यगुणका प्रमुख प्रकारको सोदाहरण उल्लेख गर्न, • काव्यदोषको परिचय दिन, • काव्यदोषका प्रमुख प्रकारलाई सोदाहरण चिनाउन, • छन्दको परिचय दिन, • छन्दको महत्त्व बताउन, • छन्दका प्रकारको चर्चा गर्न, • गणविचारको जानकारी गराउन, • निर्धारित छन्दलाई सोदाहरण चिनाउन,	**एकाइ पाँच : काव्यगुण र काव्यदोष एवम् छन्दको परिचय** ५.१ काव्यगुण ५.१.१ काव्यगुणको परिचय ५.१.२ काव्यगुणका प्रमुख प्रकार : माधुर्य गुण, ओज गुण, प्रसाद गुण ५.२ काव्यदोष ५.२.१ काव्यदोषको परिचय ५.२.२ काव्यदोषका प्रमुख प्रकार : पददोष, रसदोष, अर्थदोष ५.३ छन्दको परिचय ५.३.१ छन्दको महत्त्व ५.३.२ छन्दका प्रकार : शास्त्रीय छन्द, लोक छन्द, मुक्त छन्द, आगन्तुक छन्द ५.३.३ गणविचार ५.३.४ शार्दूलविक्रीडित, मन्दाक्रान्ता, शिखरिणी, भुजङ्ग प्रयात, वंशस्थ, वसन्ततिलका, उपजाति, अनुष्टुप्, आर्या छन्दको सोदाहरण परिचय ५.३.५ झ्याउरे, सेलो, लहरी, गजल, गद्यलयको सोदाहरण परिचय

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरूको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विद्यार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरूलाई बढी महत्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन्

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

उपाध्याय, केशवप्रसाद, ***पूर्वीय साहित्य सिद्धान्त,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

पोखरेल, केशवराज, ***पूर्वीय साहित्यशास्त्र,*** काठमाडौं : प्रज्ञा प्रकाशन ।

भण्डारी, पारसमणि र माधवप्रसाद पौडेल, ***साहित्यशास्त्र र नेपाली समालोचना,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

शर्मा, मोहनराज र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल, ***पूर्वीय र पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्त,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

सन्दर्भ सामग्री

अधिकारी, हेमाङ्गराज, ***पूर्वीय समालोचना सिद्धान्त,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

उपाध्याय, केशवप्रसाद, ***साहित्यप्रकाश,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

उपाध्याय, बलदेव, ***भारतीय साहित्यशास्त्र (भाग २),*** वाराणसी : नन्द किशोर एन्ड सन्स ।

तिवारी, सियाराम, ***साहित्यशास्त्र और काव्यभाषा,*** नयी दिल्ली : भूमिका प्रकाशन ।

त्रिपाठी, राममूर्ति, ***भारतीय काव्य विमर्श,*** नयी दिल्ली : वाणी प्रकाशन ।

थापा, मोहनहिमांशु, ***साहित्यपरिचय,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

नगेन्द्र, ***रस सिद्धान्त,*** नयी दिल्ली : नेसनल पब्लिसिंग हाउस ।

.........., ***रीतिकाव्य की भूमिका,*** नयी दिल्ली : नेसल पब्लिसिंग हाउस ।

.... (सम्पा.), ***काव्यालङ्कार सूत्रवृत्ति,*** (व्याख्याकार : आचार्य विश्वेश्वर), दिल्ली : आत्माराम एन्ड सन्स ।

.... (सम्पा.), ***ध्वन्यालोक,*** (व्याख्याकार : आचार्य विश्वेश्वर), वाराणसी : ज्ञानमण्डल लि. ।

..........., (सम्पा.), ***हिन्दी वक्रोक्ति जीवित,*** दिल्ली : आत्माराम एन्ड सन्स ।

पन्त, भरतराज, ***अलङ्कार परिचय,*** काठमाडौं : नेराप्रप्र ।

पोखरेल, भानुभक्त, ***साहित्य र सिद्धान्त,*** विराटनगर : श्यामपुस्तक भण्डार ।

बराल, ईश्वर, संयो, ***नेपाली साहित्यकोश,*** काठमाडौं : नेराप्रप्र ।

भट्टराई, गोविन्दराज, ***पूर्वीय काव्यसिद्धान्त,*** काठमाडौं : नेराप्रप्र ।

मम्मट, ***काव्यप्रकाश,*** (व्याख्याकार : आचार्य विश्वनाथ), वाराणसी : ज्ञानमण्डल लि. ।

मिश्र, भगीरथ, ***काव्यशास्त्र,*** वाराणसी : विश्वविद्यालय प्रकाशन ।

सिग्देल, सोमनाथ शर्म्मा, ***साहित्यप्रदीप,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

शर्मा, रामानन्द, ***भारतीय काव्यशास्त्र,*** आगरा : विनोद पुस्तक भण्डार ।

सहाय 'हीरा', हरिवंश, ***भारतीय काव्यशास्त्र के प्रतिनिधि सिद्धान्त,*** वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन ।

पाठ्यांश शीर्षक : **आधुनिक नेपाली कविता, गीत र गजल**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४४५**	पूर्णाङ्कः
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	उत्तीर्णाङ्क :
तह : बि..एड.	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
सत्र : चौथो	प्रतिपाठघन्टी :
	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठयांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तरगत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार गरिएको हो । यस पाठ्यांशमा आधुनिक नेपाली फुटकर कविता, गीत तथा गजलहरूको विवेचनात्मक समीक्षण गराउने उद्देश्य राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- पूर्वीय-पाश्चात्य मान्यताका आधारमा फुटकर कविताको सैद्धान्तिक परिचय दिने
- नेपाली कविताको विकासक्रम, प्रमुख मोड तथा मूल प्रवृत्तिहरूको परिचय प्रदान गर्ने
- निर्धारित स्रष्टाका विधागत प्रवृत्ति तथा तिनका रचनाको विभिन्न दृष्टिकोणले विवेचना गर्न सक्ने क्षमताको विकास गर्ने
- उल्लिखित कविता-काव्यभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या-विश्लेषण गर्न सक्षम तुल्याउने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
आधुनिक नेपाली कविताको परिचय, परिभाषा, र तत्त्वहरूको चर्चा गर्न, आधुनिक नेपाली कविताका प्रमुख मोड, धारा, उपधारा र प्रवृत्तिहरूको वर्णन गर्न, गीतगजलको सैद्धान्तिक स्वरूप र तत्त्वको परिचय दिन, आधुनिक नेपाली गीतगजलको विकासक्रम र प्रवृत्ति उल्लेख गर्न ।	**एकाइ एक : कविता सिद्धान्त र आधुनिक नेपाली कविताको विकासक्रम** १.१ कविताको परिचय १.२ कविताको परिभाषा १.३ कविताका तत्त्वहरू १.४ आधुनिक नेपाली कविताका प्रमुख मोड, धारा, उपधारा र प्रवृत्तिहरू १.५ गीत-गजलको सैद्धान्तिक स्वरूप र तत्त्वहरु १.६ आधुनिक नेपाली गीत गजलको विकासक्रम प्रमुख मोड र प्रवृत्ति
निर्धारित कविको परिचय, प्रवृत्ति र विशेषता उल्लेख गर्न, निर्दिष्ट कविताको, पठन, आस्वादन र भावबोध गर्न, उक्त कविताका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ दुई : निर्धारित कवि र तिनका कविता** २.१ निम्नलिखित कविको परिचय, काव्यप्रवृत्ति र विशेषता २.२ लेखनाथ पौडेल : वसन्त-कोकिल २.३ लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा : यात्री २.४ सिद्धिचरण श्रेष्ठ : मेरो प्रतिबिम्ब २.५ गोपालप्रसाद रिमाल : सपनामा २.६ उल्लिखित कविताका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
निर्धारित कविको परिचय प्रवृत्ति र विशेषताको वर्णन गर्न, निर्धारित कविताको पठन, आस्वादन र भावबोध गर्न, निर्दिष्ट कविताका मार्मिक पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ तिन : निर्धारित कविका कविता** ३.१ निम्नलिखित कविहरूको परिचय, प्रवृत्ति र मुख्य विशेषता ३.२ भूपि शेरचन : घुम्ने मेचमाथि अन्धो मान्छे ३.३ मोहन कोइराला : फर्सीको जरा ३.४ पारिजात : लाहुरेलाई एक रोगी प्रेमिकाको पत्र ३.५ वैरागी काइँला : मातेको मान्छेको भाषण : मध्यरात पछिको सडकसित ३.६ उल्लिखित कविताका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
निर्धारित कविको परिचय प्रवृत्ति र विशेषताको वर्णन गर्न, निर्धारित कविताको पठन, आस्वादन र भावबोध गर्न, निर्दिष्ट कविताका मार्मिक पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ चार : निर्धारित कवि र तिनका कविता** ४.१ निम्नलिखित कविहरूको परिचय, प्रवृत्ति र मुख्य विशेषता ४.२ दिनेश अधिकारी : ईश्वर र मान्छे ४.३ कृष्णभूषण बल : ४.४ तोया गुरुङ : धेरै टाढाकी प्रियतमालाई ४.५ मन्जुल : आज राति आकाश ४.६ श्रवण मुकारुङ : बिसेनगर्चीको बयान ४.७ हरिभक्त कटुवाल : यो जिन्दगी खै के जिन्दगी

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
	४.८ उल्लिखित कविताका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
निर्धारित गीतकारको परिचय, प्रवृत्ति र विशेषताको वर्णन गर्न, निर्धारित गीतको पठन, आस्वादन र भावबोध गर्न, निर्दिष्ट गीतका मार्मिक पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ पाँच : निर्धारित गीतकार र तिनका गीत** ५.१ निम्नलिखित गीतकारको परिचय, प्रवृत्ति र मुख्य विशेषता ५.२ माधव घिमिरे : जय जय जय हे नेपाल ५.३ कालिप्रसाद रिजाल : आँखा छोपी नरोऊ भनी ५.४ किरण खरेल : मैले आफू हारिदिएर ५.५ कृष्णहरि बराल : कर्म गरौं ५.६ उल्लिखित गीतका मार्मिक पङ्क्तिको व्याख्या
निर्धारित गजलकारको परिचय, प्रवृत्ति र मुख्य विशेषता उल्लेख गर्न, निर्धारित गजलको पठन, आस्वादन र भावबोध गर्न, उल्लिखित गजलका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ छ : निर्धारित गजलकार र तिनका गजल** ६.१ निर्धारित गजलकारको परिचय, प्रवृत्ति र मुख्य विशेषता ६.२ धीरेन्द्र प्रेमर्षि : तिम्ले अमृत पाउने भए ६.३ बुँद राना : गरिबको खुन बरै ६.४ ज्ञानुवाकर पौडेल : खण्डहर नयाँ नयाँ ६.५ मनुब्राजाकी : हाँसिराख्न सिकें मैले ६.६ उल्लिखित गजलका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरूको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदयार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरूलाई बढी महत्त्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

अधिकारी, दिनेश, ***अतिरिक्त अभिलेख,*** ललितपुर : साझा ।
कटुवाल, हरिभक्त, ***यो जिन्दगी खै के जिन्दगी,*** काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
खरेल, किरण, ***प्रियतमा,*** काठमाडौं: रुपायन प्रेस ।
घिमिरे, माधव, ***किन्नरकिन्नरी,*** ललितपुर : साझा ।
त्रिपाठी, वासुदेव र अन्य (सम्पा.), ***नेपाली कविता भाग ४,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
परिश्रमी, घनश्याम न्यौपाने, ***गजल सौन्दर्य मीमांसा,*** भैरहवा : सनलाइट आ.मा.वि. ।
पौडेल, ज्ञानुवाकर, ***खण्डहर नयाँ नयाँ,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
पौड्याल, लेखनाथ, ***लालित्य भाग १,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
प्रेमर्षि, धीरेन्द्र, ***समयलाई सलाम,*** चितवन : खेमकला-हरिकला लामिछाने समाज कल्याण प्रतिष्ठान ।
बन्धु, चूडामणि (सम्पा.), ***साझा कविता,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
बराल, कृष्णहरि, ***एक फूल : अनेक पत्र,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
.............., ***गजल सिद्धान्त र परम्परा,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
.............., ***गीत सिद्धान्त र इतिहास,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
भण्डारी, पारसमणि र माधवप्रसाद पौडेल, ***नेपाली कविता र काव्य,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
मनुब्राजाकी, ***गजलगङ्गा,*** काठमाडौं : साझा प्रकाशन ।

रिजाल, कालिप्रसाद, ***के छ र जिन्दगी विताइ दिन्छु,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
शर्मा, तारानाथ (सम्पा.), ***समसामयिक साझा कविता,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
शेरचन, भूपी, ***घुम्ने मेचमाथि अन्धो मान्छे,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

सन्दर्भ सामग्री

जोशी, कुमारबहादुर, देवकोटाका प्रमुख कविता कृतिको कालक्रमिक विवेचना, काठमाडौं : सिद्धार्थ वनस्थली प्राज्ञिक परिषद ।
…………, महाकवि देवकोटा र उनका महाकाव्य, ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
त्रिपाठी, वासुदेव, नेपाली कविताको सिंहावलोकन, ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
ने.रा.प्र.प्र., नेपाली साहित्यकोश, काठमाडौं ।
पराजुली, ठाकुरप्रसाद, नेपाली साहित्यको परिक्रमा, काठमाडौं : नेपाली विद्या प्रकाशन ।
बन्धु, चूडामणि, देवकोटा, ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
लुइँटेल, खगेन्द्रप्रसाद, कविता सिद्धान्त र नेपाली कविताको इतिहास, काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र. ।
शर्मा, तारानाथ, नेपाली साहित्यको इतिहास, काठमाडौं : सङ्कल्प प्रकाशन ।
…………), सम्पा., समसामयिक साझा कविता, ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
शर्मा, मोहनराज र दयाराम श्रेष्ठ, नेपाली साहित्यको संक्षिप्त इतिहास, ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
शर्मा, विन्दु, गीतिनाट्य परम्परामा राष्ट्रकवि घिमिरे, काठमाडौं : अक्सफोर्ड इन्टरनेसनल पब्लिकेसन ।
श्रेष्ठ, दयाराम, साहित्यको इतिहास : सिद्धान्त र सन्दर्भ, काठमाडौं : त्रिकोण प्रकाशन ।
श्रेष्ठ, रमेश, नेपाली कविताका प्रवृत्ति, ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
सुवेदी, अभि सम्पा., समकालीन नेपाली कविता, काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र. ।

पाँचौ सेमेस्टर

पाठ्यांश शीर्षक : **अनुवाद र कोशविज्ञान** क्रे.आ.: ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४५१** पूर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति :सैद्धान्तिक/प्रायोगिक उत्तीर्णाङ्क :
तह : बि.एड. प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
सत्र : पाँचौ प्रतिपाठघन्टी :

१. पाठयांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तरगत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक व्याचलर अफ एजुकेसन एड) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशबाट अनुवाद र कोशविज्ञानसम्बन्धी विषयवस्तुको अध्ययन विश्लेषणमा सहयोग पुऱ्याउने लक्ष्य राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- अनुवाद अध्ययनसम्बन्धी आधारभूत अवधारणा प्रस्तुत गर्ने,
- अनुवादको प्रयोजन, महत्त्व र उपयोगिताका साथै अनुवादका प्रकारहरू बताउने,
- अनुवाद प्रक्रियाको वर्णन गर्दै अनुवाद समस्याहरू औंल्याउने,
- कुनै भाषिक सामग्रीको नेपाली भाषामा अनुवाद गर्ने,
- कोशविज्ञान सम्बन्धी आधारभूत अवधारणाहरू प्रस्तुत गर्ने
- कोश सम्पादन प्रक्रिया अँगाली कोश निर्माण गर्ने
- कोश निर्माणको पूर्वीय, पाश्चात्य तथा नेपाली परम्पराको वर्णन गर्ने
- भाषा शिक्षण र कोशको सम्बन्ध बताउँदै भाषिक सामग्री सङ्कलन गरी कोशनिर्माण गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• अनुवादको परिचय दिन, • अनुवाद अध्ययनको प्रयोजन र महत्त्व बताउन, • अनुवाद अध्ययनको विकासक्रम स्पष्ट पार्न, • अनुवादका विविध प्रकारहरूको वर्णन गर्न ।	**एकाइ एक : अनुवाद अध्ययनको परिचय र प्रकार** १.१ अनुवादको परिचय १.२ अनुवाद अध्ययनको प्रयोजन र महत्त्व १.३ अनुवाद अध्ययनको विकासक्रम १.४ अनुवादका प्रकारहरू १.४.१ साहित्यिक, वैज्ञानिक, प्राविधिक र यान्त्रिकअनुवाद १.४.२ एकोन्मुख र द्वयोन्मुख अनुवाद १.४.३ अन्तर भाषिक, भाषान्तरिक र अन्तर्विषयक अनुवाद १.४.४ शाब्दिक, मुक्त, विषयोन्मुख र संरचना-उन्मुख अनुवाद १.४.५ अनुवादका अन्य प्रकार
• अनुवादको प्रक्रियाको स्पष्टसँग वर्णन गर्न, • क्याटफोर्ड, नाइडा र न्युमार्कका अनुवाद-सम्बन्धी मान्यता प्रस्तुत गर्न, • अनुवादमा प्रभाव पार्ने तत्त्वहरूको स्पष्टसँग बयान गर्न, • अनुवादका विविध पक्षसँग सम्बन्धित समस्याहरू औंल्याउन, • यान्त्रिक अनुवाद र यसका उपलब्धिसँग परिचित हुन ।	**एकाइ दुई : अनुवादप्रक्रिया र समस्या** २.१ अनुवादप्रक्रिया २.२ क्याटफोर्ड, नाइडा र न्युमार्कका अनुवादसम्बन्धी मान्यताहरू २.३ अनुवादमा प्रभाव पार्ने तत्त्वहरू २.३.१ स्रोतकृतिको प्रकृति २.३.२ स्रोतभाषाको प्रकृति २.३.३ लक्ष्यभाषाको प्रकृति २.३.४ अनुवादको उद्देश्य २.३.५ धर्म, संस्कृति र परम्परा २.३.६ पाठकको रुचि २.३.७ अनुवादको परिवेश २.३.८ अनुवादको ज्ञान, सिप, क्षमता र अभिवृत्ति २.४ अनुवादका समस्या २.४.१ स्रोतभाषा र पाठसँग सम्बन्धित २.४.२ लक्ष्यभाषासँग सम्बन्धित २.४.३ भाषिक एकाइ वा युग्मसँग सम्बन्धित २.४.४ अनुवाद प्रक्रियासित सम्बन्धित २.५ यान्त्रिक अनुवाद र यसका उपलब्धि
• अनुवाद मूल्याङ्कनका आधारहरू प्रस्तुत गर्न, • अनुवादकमा हुनुपर्ने अपेक्षित गुणहरू बताउन, • अनुवादका वाञ्छनीय गुणहरू बताउन, • अनुवादका वाञ्छनीय गुणहरू निर्देश गर्न, • समतुल्यता सिद्धान्तको सोदाहरण व्याख्या गर्न, • अनुवादको आदर्श स्थिति स्पष्ट पार्न, • अनुवादको भाषा शिक्षणका दृष्टिले उपयोगिता	**एकाइ तिन : अनुवाद मूल्याङ्कन** ३.१ अनुवाद मूल्याङ्कनका आधारहरू ३.२ अनुवादकका सापेक्षित गुणहरू ३.३ अनुवादका वाञ्छनीय गुणहरू ३.४ समतुल्यताको सिद्धान्त ३.५ अनुवादको आदर्श स्थिति ३.६ अनुवाद र भाषा शिक्षण

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
बताउन, • कुनै भाषिक सामग्री लिई नेपाली भाषामा अनुवाद गर्ने अभ्यास गर्न ।	३.७ नेपाली भाषामा अन्य भाषा/भाषिकाबाट अनुवाद गर्ने अभ्यास
• कोशविज्ञानको परिचय दिन, • अन्य विषयसँग कोशविज्ञानको सम्बन्ध स्थापित गर्न, • कोशको प्रयोजन र उपयोगिता बताउन, • कोशवर्गीकरणका विविध आधारहरू प्रस्तुत गर्दै तिनका आधारमा कोशको वर्गीकरण गर्न, • विश्वकोश र शब्दकोशको परिचयका साथै तिनका भेदक विशेषता प्रस्तुत गर्न ।	**एकाइ चार : कोशविज्ञान** ४.१ कोशविज्ञानको परिचय ४.२ कोशविज्ञानको अन्य विषयसँग सम्बन्ध ४.३ कोशको प्रयोजन र उपयोगिता ४.४ कोश वर्गीकरणका आधार र वर्गीकरण ४.५ विश्वकोश र शब्दकोशका विशेषता
• कोशनिर्माणका लागि योजना तयार पार्न, • कोशनिर्माणका लागि सामग्री सङ्कलन स्रोत र विधि निर्धारण गर्न, • कोशको स्वरूपका साथै तिनको पूर्व भाग, मूल वा केन्द्रीय भाग र उत्तर भागको चिनारी गराउन, • कोशसम्पादनका प्रथम द्वितीय र तृतीय चरणको परिचय दिई कोशमा पूर्वापर समन्वय स्थापित गर्न ।	**एकाइ पाँच : कोशसम्पादन प्रक्रिया** ५.१ कोशनिर्माण योजना ५.२ सामग्री संकलन स्रोत र विधि ५.३ कोशको स्वरूप : पूर्व भाग, केन्द्रीय भाग र उत्तर भाग ५.४ कोश सम्पादनका चरणहरू ५.४.१ प्रथम चरण : प्रविष्टि चयन र निर्धारण ५.४.२ द्वितीय चरण : प्रविष्टि विधान, शीर्षशब्दको स्वरूप, वर्णविन्यास, उच्चारण, स्रोत, व्युत्पत्ति र व्याकरणको निर्देशन तथा अर्थविधानका विविध तरिकाको प्रस्तुति । ५.४.३ तृतीय चरण : प्रविष्टि अनुक्रम विन्यास, चिह्न प्रयोग र पूर्वापर समन्वय तथा संयोजन ।
• कोशनिर्माणको पूर्वीय तथा पाश्चात्य परम्पराबारे परिचित हुन, • नेपाली कोशपरम्पराको विकासक्रम माथि प्रकाश पार्न, • नेपाली कोशनिर्माण गर्दा आइपर्ने समस्याहरू औंल्याउन, • भाषा शिक्षणका दृष्टिले कोशको उपयोगिता बताउन, • नेपाली भाषामा विविध किसिमका कोश निर्माण गर्ने अभ्यास गर्न ।	**एकाइ छ : कोशनिर्माण परम्परा र समस्या** ६.१ कोशनिर्माणको पूर्वीय तथा पाश्चात्य परम्परा ६.२ नेपाली कोशको विकासक्रम ६.२.१ नेपाली कोशनिर्माणको पृष्ठभूमि ६.२.२ नेपाली एकभाषी कोशपरम्परा ६.२.३ नेपाली द्विभाषी कोशपरम्परा ६.२.४ नेपाली बहुभाषी कोशपरम्परा ६.३ कोश र भाषाशिक्षण ६.५ नेपाली भाषा र अन्य भाषाभाषिकाहरूको कोशनिर्माणमा अभ्यास

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरुको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदयार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरुलाई बढी महत्त्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलापभित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठयपुस्तक

भट्टराई, गोविन्दराज, ***अनुवाद अध्ययन र परिचय*** (अनु. बलराम अधिकारी) काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
भण्डारी, पारसमणि र अन्य, ***प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
लम्साल, रामचन्द्र, ***कोशविज्ञान र नेपाली कोश,*** काठमाडौं : शारदा लम्साल ।
………… र अन्य, ***प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम,*** काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।

सन्दर्भसामग्री

अधिकारी, हेमाङ्गराज, ***सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञान,*** काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
एसर, आर. ई, ***द इन्साइक्लोपिडिया अफ ल्याङ्ग्वेज एन्ड लिङ्ग्विस्टिक्स,*** इङ्लैन्ड : पर्गामन प्रेस ।
कुमार, सुरेश, ***अनुवाद सिद्धान्त कि रूपरेखा,*** दिल्ली : वाणी प्रकाशन ।
क्याटफोर्ड, जे.सी., ***ए लिङ्ग्विस्टिक्स थ्यौरी अफ ट्रान्सलेसन,*** अक्सफोर्ड : ओयुपी ।
खनाल, गणेशप्रसाद, ***अनुवाद अध्ययनको प्रारम्भिक रूपरेखा,*** काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
तिवारी, भोलानाथ, ***कोशविज्ञान,*** दिल्ली : शब्दकार ।
……………, ***अनुवाद विज्ञान,*** दिल्ली : शब्दकार ।
नगेन्द्र (सं.), ***अनुवाद विज्ञान,*** दिल्ली : दिल्ली विश्वविद्यालय ।
नाइडा, इ.ए., ***टुवार्ड ए साइन्स अफ ट्रान्सलेटिङ,*** लिडेन : इ.जे. ब्रिल ।
न्युमार्क, पिटर, ***ए टेक्स्टबुक अफ ट्रान्सलेसन,*** न्युयोर्क, प्रेन्टिस हल ।
बेल, रोजर टि. ***एन इन्ट्रोडक्सन टु अप्लाइड लिङ्ग्विस्टिक्स : एप्रोच एन्ड मेथडस्,*** लन्डन : बि.टि. बास्टफोर्ड ।
भण्डारी, पारसमणि, ***प्रायोगिक भाषाविज्ञानका केही पक्ष,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
रिचार्ड, जे र अन्य, ***लङम्यान डिक्सनरी अफ अप्लाइड लिंग्विस्टिक्स,*** लन्डन : लङ्म्यान ।
वर्मा, एस के. एन्ड एस् कृष्णास्वामी, ***मोर्डन लिङ्ग्विस्टिक्स : एन इन्ट्रोडक्सन,*** दिल्ली : अक्सफोर्ड युनिभर्सिटी प्रेस ।

पाठ्यांश शीर्षक : **आधुनिक नेपाली खण्डकाव्य** — क्रे.आ. : ३

पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४५२** — उत्तीर्णाङ्क :

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक — प्रतिहप्ता पाठघन्टी :

तह : बि.एड. — प्रतिपाठघन्टी :

सत्र : पाँचौ — जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठयांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तरगत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक व्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड) तहमा मूल विषय नेपाली शिक्षा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा खण्डकाव्यको सैद्धान्तिक स्वरुप, आधुनिक नेपाली खण्डकाव्यको विकासक्रम तथा प्रतिनिधि खण्डकाव्यकारका खण्डकाव्यको विवेचना गर्ने दृष्टिकोण राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- पूर्वीय र पाश्चात्य मान्यताका आधारमा खण्डकाव्य/लामो काव्य/नाट्यकाव्यको सैद्धान्तिक स्वरूप बताउने
- नेपाली खण्डकाव्य/नाट्यकाव्यको विकासक्रम, मोड र मूलभूत प्रवृत्तिको चिनारी गराउने
- निर्धारित काव्यकारका काव्ययात्रा, खण्डकाव्यात्मक प्रवृत्ति तथा तिनका खण्डकाव्यको तत्त्वगत आधारमा विवेचना गर्न सक्ने क्षमताको विकास गर्ने
- निर्धारित काव्यभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न कार्यमा सक्षम बनाउने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• कविताको मझौला विधाका रूपमा खण्डकाव्यलाई चिनाउन, • पूर्वीय साहित्यशास्त्रीय आधारमा खण्डकाव्यको स्वरूप निर्धारण गर्न, • खण्डकाव्यका तत्त्वहरुको वर्णन गर्न, • पाश्चात्य कविता परम्परामा लामो कविताको स्वरूप र प्रकार छुट्याउन, • पूर्वीय शास्त्रीय परम्परामा नाट्यकाव्यको स्वरूप प्रस्तुत गर्न, • पाश्चात्य साहित्यशास्त्रीय मान्यतामा नाट्यकाव्यको स्वरूप उल्लेख गर्न, • नाट्यकाव्यका तत्त्वहरू वर्णन गर्न, • नाट्यकाव्यका प्रकार छुट्याउन ।	**एकाइ एक : खण्डकाव्य, लामो कविता र नाट्यकाव्य सिद्धान्त** १.१ कविताको मझौला विधाका रूपमा खण्डकाव्य १.२ पूर्वीय साहित्यशास्त्रका आधारमा खण्डकाव्यको स्वरुप १.३ खण्डकाव्यका तत्त्वहरू १.४ पाश्चात्य कविता परम्परामा लामो कविताको स्वरूप र प्रकार १.५ पूर्वीय शास्त्रीय परम्परामा नाट्यकाव्यको स्वरूप १.६ पाश्चात्य साहित्यशास्त्रीय परम्परामा नाट्यकाव्य १.७ नाट्यकाव्यका तत्त्वहरू १.८ नाट्यकाव्यका प्रकार
• नेपाली खण्डकाव्यको विकास प्रक्रिया र काल विभाजनका आधार प्रस्तुत गर्न, • आधुनिक नेपाली खण्डकाव्य (पूर्ववर्ती र उत्तरवर्ती) का प्रमुख धारा र तिनका प्रवृत्ति केलाउन ।	**एकाइ दुई : नेपाली खण्डकाव्यको विकासक्रम** २.१ नेपाली खण्डकाव्यको विकास प्रक्रिया २.१.१ प्राथमिक काल २.१.२ माध्यमिक काल २.१.३ आधुनिक काल (पूर्ववर्ती तथा उत्तरवर्ती चरण) २.१.४ आधुनिक नेपाली खण्डकाव्यका प्रमुख धारा एवम् प्रवृत्ति • परिष्कारवादी धारा र यसका प्रवृत्ति • स्वच्छन्दतावादी धारा र यसका प्रवृत्ति • प्रयोगवादी धारा र यसका प्रवृत्ति • उत्तरवर्ती चरणका प्रमुख उपलब्धि र विशेषता
• खण्डकाव्यकार लेखनाथ पौड्यालको परिचय दिन • लेखनाथ पौड्यालको खण्डकाव्यात्मक प्रवृत्ति उल्लेख गर्न, • खण्डकाव्य तत्त्वका आधारमा 'ऋतुविचार' खण्डकाव्यको विवेचना गर्न, • 'शरद् विचार'का विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न	**एकाइ तिन : आधुनिक नेपाली खण्डकाव्यको परिष्कारवादी धाराका स्रष्टा लेखनाथ पौड्याल र उनको 'ऋतुविचार' खण्डकाव्य** ३.१ खण्डकाव्यकार लेखनाथ पौड्यालको परिचय ३.२ लेखनाथ पौड्यालका खण्डकाव्यात्मक प्रवृत्ति ३.३ खण्डकाव्यगत तत्त्वका आधारमा 'ऋतुविचार' खण्डकाव्यको विवेचना ३.४ 'शरद् विचार'का विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
• खण्डकाव्यकार लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको परिचय दिन, • लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको खण्डकाव्यात्मक प्रवृत्ति बताउन, • खण्डकाव्य तत्त्वका आधारमा कुञ्जिनी खण्डकाव्यको विवेचना गर्न, • उक्त कृतिका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ चार : आधुनिक नेपाली खण्डकाव्य स्वच्छन्दतावादी धाराका खण्डकाव्यकार र उनको 'कुञ्जिनी' खण्डकाव्य** ४.१ खण्डकाव्यकार लक्ष्मीप्रसाद देवकाटाको परिचय ४.२ खण्डकाव्यकार लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको काव्ययात्रा ४.३ खण्डकाव्यकार लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका प्रवृत्ति

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
	४.४ खण्डकाव्यगत तत्त्वका आधारमा कुञ्जिनी खण्डकाव्यको विवेचना ४.५ उक्त खण्डकाव्यका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
• नाट्यकाव्यकार माधव घिमिरेको परिचय दिन, • माधव घिमिरेका नाट्यकाव्यगत प्रवृत्तिको निरूपण गर्न, • नाट्यकाव्य तत्त्वका आधारमा 'हिमालपारि हिमालवारि' कृतिको समीक्षा गर्न, • उक्त कृतिका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ पाँच : नाट्यकाव्यकार माधव घिमिरे र 'हिमालवारि हिमालपारि' नाट्यकाव्य** ५.१ नाट्यकाव्यकार माधव घिमिरेको परिचय ५.२ माधव घिमिरेका नाट्यकाव्यगत प्रवृत्ति ५.३ नाट्यकाव्य तत्त्वका आधारमा माधव घिमिरेको 'हिमालवारि हिमालपारि' नाट्यकाव्यको विवेचना ५.४ उक्त कृतिका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
• लामो कविताकार मोहन कोइरालाको परिचय दिन, • मोहन कोइरालाका काव्यप्रवृत्तिको चर्चा गर्न, • लामो कवितातत्त्वका आधारमा 'नदीकिनाराका माझी' कृतिको विवेचना गर्न, • निर्दिष्ट कृतिका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न, • लामो कविताकार कृष्णसेन 'इच्छुक' को परिचय दिन, • कृष्ण सेन 'इच्छुक' का काव्यप्रवृत्तिको चर्चा गर्न, • लामो कविता तत्त्वका आधारमा 'बन्दी र चन्द्रा गिरि' काव्यको विवेचना, • उक्त काव्यका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ छ : आधुनिक नेपाली खण्डकाव्यका प्रयोगवादी धारा र समसामयिक धाराका प्रमुख स्रष्टा र तिनका कृति** ६.१ लामो कविताकार मोहन कोइरालाको परिचय ६.२ मोहन कोइरालाका काव्यप्रवृत्ति ६.३ लामो कवितातत्त्वका आधारमा 'मोहन कोइरालाको नदी किनाराका माझी' लामो कविताको विवेचना ६.४ उक्त कृतिका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या ६.५ लामो कविताकार कृष्ण सेन 'इच्छुक'को परिचय ६.६ कृष्णसेन 'इच्छुक' का काव्यप्रवृत्ति ६.७ लामो कवितातत्त्वका आधारमा 'वन्दी र चन्द्रागिरि' काव्यको विवेचना ६.८ उक्त काव्यका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरुको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदयार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरुलाई बढी महत्त्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन्

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठयपुस्तक

इच्छुक, कृष्ण सेन, ***बन्दी र चन्द्रागिरि,*** काठमाडौं : इच्छुक सांस्कृतिक प्रतिष्ठान ।

कोइराला, मोहन, ***नदी किनाराका माझी,*** काठमाडौंः साझा प्रकाशन ।

घिमिरे, माधवप्रसाद, ***हिमालवारि हिमालपारि,*** काठमाडौं : साझा प्रकाशन ।

देवकोटा, लक्ष्मीप्रसाद, ***कुञ्जिनी,*** काठमाडौं : साझा प्रकाशन ।

पौड्याल, लेखनाथ, ***ऋतुविचार,*** काठमाडौं : साझा प्रकाशन ।

सन्दर्भसामग्री

अवस्थी, महादेव, ***आधुनिक नेपाली महाकाव्य र खण्डकाव्यको विमर्श,*** काठमाडौं : इन्टेलेक्च्युअल बुक प्यालेस ।

गौतम, कृष्ण, ***देवकोटाका प्रबन्ध काव्य,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

ढुङ्गाना, लावण्यप्रसाद र घनश्याम दाहाल, ***खण्डकाव्यसिद्धान्त र नेपाली खण्डकाव्य,*** काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।

पाठ्यांश शीर्षक : **आधुनिक नेपाली नाटक र एकाङ्की**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **३५३**	उत्तीर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
तह : बि.एड	प्रतिपाठ घन्टी :
सत्र : पाँचौ	जम्मा पाठ घन्टी :

१. पाठयांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तरगत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक व्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा नेपाली नाटक र एकाङ्कीको सिद्धान्त, स्वरूप, तत्त्व, वर्गीकरण र विकासक्रम र निर्धारित कृति र तिनका स्रष्टाको प्रवृत्ति जानकारी गराउने अपेक्षा राखिएको छ

२. साधारण उद्देश्य

- नाटक र एकाङ्कीको सैद्धान्तिक परिचय दिने,
- आधुनिक नेपाली नाटक र एकाङ्कीको विकासक्रमको मोड र धारागत प्रवृत्ति ठम्याई वर्णन गर्ने,
- नाटक र एकाङ्कीको तत्त्वका आधारमा निर्दिष्ट कृतिहरूको विवेचना गर्न सक्षम तुल्याउने

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• नाटकको सैद्धान्तिक परिचय दिन, • पूर्वीय तथा पाश्चात्य नाट्यमान्यतासम्बन्धी जानकारी दिन, • नाटकको परिभाषा बताउन, • नाटकको वर्गीकरण गर्न, • नाट्यतत्त्वहरूको पहिचान गर्न ।	**एकाइ एक : नाटकको सैद्धान्तिक परिचय** १.१ नाटकको सैद्धान्तिक परिचय १.२ सुखान्त र दुःखान्त नाटकका मान्यता १.३ नाटकको परिभाषा १.४ नाटकको वर्गीकरण १.५ नाटकका तत्त्वहरू
• नेपाली नाटकको विकासक्रमको वर्णन गर्न, • आधुनिक नेपाली नाटकका प्रमुख मोड, धारागत प्रवृत्ति र विशेषता ठम्याउन, • आधुनिक नेपाली नाटकको पूर्ववर्ती-उत्तरवर्ती प्रयोग/प्रवृत्ति बताई तुलना गर्न ।	**एकाइ दुई : आधुनिक नेपाली नाटकको विकासक्रम** २.१ नेपाली नाटकको प्रारम्भिक विकास : बीजारोपण र उठान २.२ आधुनिक नेपाली नाटकका प्रमुख मोड र धारागत प्रवृत्ति २.३ आधुनिक नेपाली नाटकका उत्तरवर्ती प्रयोग र प्रवृत्ति २.४ पूर्ववर्ती र उत्तरवर्ती नाटकको तुलना
• निर्धारित नाटककारको परिचय दिन, • निर्धारित नाटककारका प्रवृत्ति उल्लेख गर्न, • पाठ्य नाटकहरूको तात्त्विक विश्लेषण गर्न, • निर्दिष्ट नाट्यकृतिका मार्मिक पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ तिन : प्रमुख नेपाली नाटककार र तिनका नाट्यकृति** ३.१ निर्धारित नाटककारको परिचय ३.२ निर्धारित नाटककारका प्रवृत्ति र विशेषता ३.३ नाट्यतत्त्वका आधारमा प्रतिनिधि नाटकको अध्ययन र विश्लेषण कथानक, चरित्र, वातावरण, उद्देश्य, संवाद/कथोपकथन भाषाशैली, रङ्गमञ्चीयता/अभिनेयता, शीर्षक सार्थकता ३.४ नाटककार र तिनका नाटक ३.४.१ बालकृष्ण सम : मुटुको व्यथा ३.४.२ विजय मल्ल : स्मृतिको पर्खालभित्र ३.४.३ बासु शशी : बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू ३.५ निर्धारित नाटकका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
• एकाङ्कीको सैद्धान्तिक परिचय दिन, • एकाङ्कीको परिभाषा बताउन, • एकाङ्कीका तत्त्वहरू निर्धारण गर्न, • एकाङ्कीको वर्गीकरण गर्न, • एकाङ्की र नाटकका विचको भिन्नता बताउन, • नेपाली एकाङ्कीको प्रारम्भिक विकास प्रक्रियाको चर्चा गर्न, • आधुनिक नेपाली एकाङ्कीको विकासक्रम, मोड र धारागत प्रवृत्ति उल्लेख गर्न, • आधुनिक नेपाली एकाङ्कीको उत्तरवर्ती प्रयोग र प्रवृत्ति केलाउन ।	**एकाइ चार : एकाङ्कीको सैद्धान्तिक परिचय र नेपाली एकाङ्कीको विकासक्रम** ४.१ एकाङ्कीको परिभाषा ४.२ एकाङ्कीका तत्त्वहरु ४.३ एकाङ्कीका वर्गीकरण ४.४ एकाङ्की र नाटक ४.५ नेपाली एकाङ्कीको प्रारम्भिक विकास (पृष्ठभूमि : बीजारोपण र उठान) ४.६ आधुनिक नेपाली एकाङ्कीको विकासक्रम, प्रमुख मोड र धारागत प्रवृत्ति ४.७ आधुनिक नेपाली एकाङ्कीको उत्तरवर्ती प्रयोग र प्रवृत्ति
• निर्धारित एकाङ्कीकारको परिचय दिन, • निर्धारित एकाङ्कीकारका एकाङ्कीगत प्रवृत्ति केलाउन, • पाठ्य एकाङ्कीको पठन, आस्वादन र बोध गर्न, • एकाङ्कीकारहरूका एकाङ्कीको तात्त्विक विश्लेषण गर्न,	**एकाइ पाँच : प्रमुख एकाङ्कीकार र तिनका प्रतिनिधि एकाङ्की** ५.१ एकाङ्कीकारको परिचय ५.२ एकाङ्कीकारको प्रवृत्ति ५.३ एकाङ्की तत्त्वका आधारमा प्रतिनिधि एकाङ्कीको अध्ययन

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• निर्धारित विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	कथानक, चरित्र, संवाद/कथोपकथन, उद्देश्य रङ्गमञ्चीयता/अभिनय, भाषाशैली, शीर्षक सार्थकता ५.४ एकाङ्कीकार र तिनका एकाङ्की ५.४.१ हृदयचन्द्र सिंह प्रधान : 'गङ्गालालको चिता' ५.४.२ गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' : 'युगको सिकार' ५.४.३ भीमनिधि तिवारी : 'भावना' ५.४.४ मोहनराज शर्मा : 'अब बाँझो हुन्न' ५.४.५ गोपाल पराजुली : 'गोलार्द्धका दुई छेउ' ५.४.६ अशेष मल्ल : 'म भनेको हामी' ५.४.७ शिव अधिकारी : 'सिंहासन' ५.४.८ सरुभक्त : 'मलामी' ५.४.९ मनबहादुर मुखिया : 'अँध्यारोमा बाँच्नेहरू' ५.४.१० शारदा सुब्बा : 'यशोधरा' ५.५ निर्दिष्ट एकाङ्कीका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरुको उपयोग गरिने छ। व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदयार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरुलाई बढी महत्त्व दिइने छ। यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ। आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ। यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन्।

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

तिवारी, भीमनिधि, ***एकाङ्की पल्लव,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।

मल्ल, अशेष, ***अनादिक्रम,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।

मल्ल, विजय, ***स्मृतिको पर्खालभित्र,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।

वासु, शशी, ***बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।

सम, बालकृष्ण, ***मुटुको व्यथा,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।

सन्दर्भसामग्री

अधिकारी, रामलाल, ***नेपाली एकाङ्की यात्रा,*** दार्जिलिङ : नेपाली साहित्य सञ्चायिका।

अर्याल, भैरव, ***साझा एकाङ्की,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।

उपाध्याय, केशवप्रसाद, ***नेपाली एकाङ्की र एकाङ्कीकार,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।

…………, गोपीकृष्ण शर्मा र भिक्टर प्रधान, ***नेपाली एकाङ्की-१,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।

गोठाले, गोविन्दबहादुर, ***भोको घर,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।

ढुङ्गेल, भोजराज र दुर्गाप्रसाद दाहाल, ***नेपाली नाटक, एकाङ्की र निबन्ध,*** काठमाडौं : एम.के. पब्लिकेसन।

पराजुली, गोपाल, ***गोलार्द्धका दुई छेउ,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन।

पाठ्यांश शीर्षक : **ऐतिहासिक भाषाविज्ञान**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४५४**	पूर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति :सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	उत्तीर्णाङ्क :
तह : बि.एड.	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
सत्र : पाँचौं	प्रतिपाठघन्टी :
	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठयांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तरगत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । प्रस्तुत पाठ्यांशबाट ऐतिहासिक भाषाविज्ञान, भाषिक वर्गीकरण र भारोपेली भाषापरिवार, भाषिक परिवर्तनका विभिन्न पक्षका साथै नेपालमा बोलिने विभिन्न भाषापरिवारका भाषाहरुको चिनारी गराउने लक्ष्य राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- ऐतिहासिक भाषाविज्ञानका विभिन्न पक्षको जानकारी गराउने,
- संसारका भाषाको पारिवारिक वर्गीकरण गर्ने आधारसँग परिचित गराउने,
- भारोपेली भाषापरिवारको विकासक्रम र महत्त्वका बारेमा वर्णन गर्न सक्ने तुल्याउने,
- भाषिक परिवर्तन र त्यससँग सम्बन्धित विविध पक्षका दृष्टिले नेपाली भाषाको उपयुक्तता बताउने
- नेपालमा बोलिने विभिन्न परिवारका प्रमुख भाषाहरूसँग परिचित गराउने

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• ऐतिहासिक भाषाविज्ञानको परिचय दिन, • ऐतिहासिक भाषाविज्ञानको क्षेत्र र सीमा औंल्याउन, • ऐतिहासिक भाषाविज्ञानको उपलब्धि बयान गर्न, • तुलनात्मक भाषाविज्ञान र ऐतिहासिक भाषाविज्ञानको सम्बन्ध स्पष्ट पार्न, • ऐतिहासिक पद्धतिका आधारमा भाषिक पुनर्निर्माण गर्न ।	**एकाइ एक : ऐतिहासिक भाषाविज्ञान** १.१ ऐतिहासिक भाषाविज्ञानको परिचय १.२ ऐतिहासिक भाषाविज्ञानको क्षेत्र र सीमा १.३ ऐतिहासिक भाषाविज्ञानका उपलब्धि १.४ ऐतिहासिक भाषाविज्ञान र तुलनात्मक भाषाविज्ञानको सम्बन्ध १.५ भाषिक अध्ययनको ऐतिहासिक पद्धति १.५.१ बाह्य पुनर्निर्माण १.५.२ आन्तरिक पुनर्निर्माण
• संसारका भाषाको पारिवारिक वर्गीकरण गर्ने आधार स्पष्ट पार्न, • संरचनात्मक, भौगोलिक र पारिवारिक आधारमा संसारका भाषाको वर्गीकरण गर्न, • संसारका प्रमुख भाषापरिवारहरूको चिनारी गराउन ।	**एकाइ दुई : संसारका भाषाको पारिवारिक वर्गीकरण** २.१ भाषाको पारिवारिक वर्गीकरणका आधारहरू २.१.१ संरचनात्मक वा आकृतिमूलक वर्गीकरण २.१.२ भौगोलिक वर्गीकरण २.१.३ पारिवारिक वर्गीकरण २.२ संसारका प्रमुख भाषापरिवारहरू २.२.१ अफ्रिकाली भाषापरिवार २.२.२ द्रविड भाषापरिवार २.२.३ मलय पोलिमेसियाली भाषापरिवार २.२.४ ककेसियाली भाषापरिवार २.२.५ अस्ट्रिक भाषापरिवार २.२.६ जापानी कोरियाली भाषापरिवार २.२.७ युराल-अल्टाइली भाषापरिवार २.२.८ अमेरिकाली भाषापरिवार २.२.९ भोटचिनियाँ भाषापरिवार २.२.१० भारोपेली भाषापरिवार
• भारोपेली परिवारको नामकरण बताउन, • भारोपेली परिवारको समय र मूल प्रयोक्ता ठम्याउन, • भारोपेली परिवारको वर्गीकरण गर्न, • केन्तुम र सतम वर्गका भाषाहरू स्पष्ट पार्न, • आर्यभाषा र यसको विकासक्रम औंल्याउन ।	**एकाइ तिन : भारोपेली परिवार** ३.१ भारोपेली परिवारको नामकरण ३.२ भारोपेली परिवारको समय र मूल प्रयोक्ता ३.३ भारोपेली परिवारको वर्गीकरण ३.४ केन्तुम् वर्गका भाषाहरू ३.५ सतम् वर्गका भाषाहरू ३.६ आर्यभाषा र यसको विकासक्रम ३.६.१ प्राचीन आर्यभाषा ३.६.२ मध्यकालीन आर्यभाषा

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
	३.६.३ आधुनिक आर्यभाषा
• भाषिक परिवर्तनको परिचय दिन, • भाषिक परिवर्तनका आन्तरिक र बाह्य आधार स्पष्ट पार्न, • भाषिक परिवर्तनको दिशा औंल्याउन, • ध्वनि परिवर्तनको प्रक्रिया बताउन, • व्याकरणात्मक परिवर्तनका कारण स्पष्ट पार्न, • अर्थगत परिवर्तनको सम्भावना औंल्याउन, • भाषिक आगमन, पिजिन र क्रेओलका विशेषता ठम्याउन ।	**एकाइ चार : भाषिक परिवर्तन** ४.१ भाषिक परिवर्तनको परिचय ४.२ भाषिक परिवर्तनको आन्तरिक र बाह्य कारण ४.३ भाषिक परिवर्तनका दिशा (प्रकार) ४.४ ध्वनिपरिवर्तन ४.५ व्याकरणात्मक परिवर्तन ४.६ अर्थगत परिवर्तन ४.७ आगमन, पिजिन र क्रेओल
• नेपालका भारोपेली परिवारका भाषाहरूको परिचय दिन, • नेपालका भोटचिनियाँ परिवारका भाषाहरूको जानकारी दिन, • नेपालमा बोलिने आग्नेली, द्रबिडेली र एकल परिवारका भाषाको वर्णन गर्न ।	**एकाइ पाँच : नेपालमा बोलिने भाषा परिवारहरू** ५.१ नेपालमा बोलिने भारोपेली परिवारका भाषाहरू ५.२ नेपालमा बोलिने भोटचिनियाँ परिवारका भाषाहरू ५.३ नेपालमा बोलिने आग्नेली परिवारको भाषा ५.४ नेपालमा बोलिने द्रबिड परिवारको भाषा ५.५ नेपालमा बोलिने एकल परिवारको भाषा

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरुको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदयार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरुलाई बढी महत्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्यपुस्तक, सन्दर्भपुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठयपुस्तक

गौतम, देवीप्रसाद र रामनाथ ओझा, ***सामान्य भाषाविज्ञान,*** काठमाडौं : पिनाकल पब्लिकेसन ।
घिमिरे, वासुदेव, ***ऐतिहासिक भाषाविज्ञान,*** काठमाडौं :
न्यौपाने, टंकप्रसाद र पारसमणि भण्डारी, ***सामान्य भाषाविज्ञान,*** काठमाडौं : सनलाइट पब्लिकेसन ।

सन्दर्भ सामग्री

गौतम, देवीप्रसाद, ***नेपाली भाषा परिचय,*** काठमाडौं : साझा प्रकाशन ।
ढकाल, शान्तिप्रसाद, ***सामान्य भाषाविज्ञान,*** काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन ।
पोखरेल, केशवराज, ***सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान,*** काठमाडौं : प्रधान बुक हाउस ।
बन्धु, चूडामणि, ***भाषाविज्ञान,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
रेग्मी, चूडामणि, ***नेपाली भाषाको उत्पत्ति,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
लंसाल, रामचन्द्र र अन्य, ***सामान्य भाषाविज्ञान,*** काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।
शर्मा, मोहनराज र कृष्णहरि बराल, ***भाषाविज्ञान र नेपाली भाषा,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
.... र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल, ***आधुनिक भाषाविज्ञान,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

पाठ्यांश शीर्षक : **नेपाली भाषा शिक्षणका आधारभूत पक्ष**	पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक
पाठ्यांश सङ्ख्या : नेपा.शि. **४५५**	क्रेडिट आवर : ३
तह : बि.एड.	जम्मा पाठघन्टी : ४५
सिमेस्टर : पाँचौं	प्रतिपाठ घन्टी समय : १ घण्टा

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा नेपाली भाषाशिक्षणको परिचयात्मक स्वरूप, भाषापाठ्यक्रम निर्माणका सिद्धान्त, नेपाली पाठ्यक्रमको विकास र वर्तमान स्थिति तथा नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकको विकास र वर्तमान स्थिति जस्ता विषयवस्तुको अवधारणा विकास गर्ने दृष्टिकोण राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- भाषाशिक्षणको परिचय दिई नेपाली भाषाशिक्षणका आवश्यकता र विविध शिक्षण स्वरूप केलाउने
- भाषापाठ्यक्रम निर्माणका सिद्धान्त, प्रक्रिया तथा सम्बद्ध पक्षहरूको वर्णन गर्ने
- ऐतिहासिक पृष्ठभूमिमा नेपाली भाषापाठ्यक्रमको सर्वेक्षण गरी वर्तमान स्थितिको आकलन गर्ने
- नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकको विकासक्रमका साथ विविध कोणबाट वर्तमान अवस्था उजागर गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य र पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
▪ भाषाशिक्षणको सामान्य परिचय दिन, ▪ भाषाशिक्षणका आधारभूत सिद्धान्तहरूको वर्णन गर्न, ▪ नेपाली भाषाशिक्षणका आवश्यकता औँल्याउन, ▪ नेपाली भाषाशिक्षणका समस्याहरूको चिरफार गरी तिनको समाधान गर्ने उपायहरू सुझाउन, ▪ भाषाशिक्षणका सन्दर्भमा नेपाली भाषाशिक्षणका विविध स्वरूपहरूको रूपरेखा बताउन, ▪ मातृभाषाको परिचय दिई नेपालका इतर नेपाली मातृभाषाहरूको स्थिति आकलन गर्न र मातृभाषाशिक्षणको प्रयोजन तथा विषय र माध्यमका रूपमा मातृभाषाको उपयोग सन्दर्भको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ एक : भाषाशिक्षणको परिचय तथा नेपाली शिक्षणको आवश्यकता र स्वरूप** १.१ भाषाशिक्षणको सामान्य परिचय १.२ भाषाशिक्षणका आधारभूत सिद्धान्त १.३ नेपाली भाषाशिक्षणको आवश्यकता १.४ नेपाली भाषाशिक्षणका समस्या र समाधानका उपायहरू १.५ भाषाशिक्षणका विविध स्वरूप र नेपाली शिक्षण १.५.१ पहिलो भाषा सिकाइको स्वरूप १.५.२ दोस्रो भाषा सिकाइको स्वरूप १.५.३ पहिलो र दोस्रो भाषासिकाइमा भिन्नता १.५.४ पहिलो भाषाका रूपमा नेपाली शिक्षणको स्वरूप १.५.५ सरकारी कामकाजको भाषाका रूपमा नेपाली शिक्षणको स्वरूप १.५.६ दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली शिक्षणको स्वरूप • पाठ्यक्रममा सुधार • पाठ्यपुस्तकमा सुधार • शिक्षणविधि र प्रक्रियामा सुधार • मूल्याङ्कन विधिमा सुधार १.५.७ विभाषिक, द्विभाषिक र बहुभाषिक परिवेशमा नेपाली शिक्षणको स्वरूप १.६ मातृभाषामा शिक्षण १.६.१ मातृभाषाको परिचय र शिक्षणमा त्यसको महत्त्व १.६.२ नेपालका इतर नेपाली मातृभाषाहरूको स्थिति १.६.३ मातृभाषाशिक्षणको प्रयोजन १.६.४ विषयका रूपमा मातृभाषाको उपयोग १.६.५ माध्यमका रूपमा मातृभाषाको उपयोग
▪ परिभाषासहित भाषापाठ्यक्रमको परिचय दिन, ▪ पाठ्यक्रम निर्माणका सामान्य सिद्धान्तहरूको व्याख्या गर्न, ▪ भाषासिकाइ सिद्धान्तको मर्मबोध गरी भाषापाठ्यक्रम निर्माणमा तिनको उपयोग प्रसङ्ग पहिल्याउन, ▪ भाषापाठ्यक्रम निर्माणका चरणगत प्रक्रियाहरूको वर्णन गर्न,	**एकाइ दुई : भाषापाठ्यक्रम निर्माणका सिद्धान्त** २.१ भाषापाठ्यक्रमको परिचय र परिभाषा २.२ पाठ्यक्रम निर्माणका सामान्य सिद्धान्त २.३ भाषा सिकाइ सिद्धान्त र भाषापाठ्यक्रम निर्माणमा तिनको उपयोग २.३.१ व्यवहारवादी सिद्धान्त २.३.२ मनोवादी सिद्धान्त

▪ पाठ्यवस्तु छनोटको अर्थ र आवश्यकता बताउन, ▪ भाषापाठ्यवस्तु छनोटका आधारहरूको व्याख्या गर्न, ▪ पाठ्यवस्तु स्तरणको अर्थ, आवश्यकता र प्रयोजन उल्लेख गर्न, ▪ भाषापाठ्यवस्तु स्तरणका आधारहरू स्पष्ट पार्न, ▪ भाषापाठ्यवस्तु स्तरणका रेखीय र चक्रीय स्तरणप्रकृतिको चिनारी गराउन ।	२.४ भाषापाठ्यक्रम निर्माणका चरणगत प्रक्रिया २.४.१ आवश्यकता विश्लेषण २.४.२ लक्ष्य र उद्देश्यको निर्धारण २.४.३ पाठ्यवस्तुको निर्धारण र प्रस्तुतिक्रम २.४.४ शिक्षण प्रक्रिया २.४.५ मूल्याङ्कन प्रक्रिया २.५ पाठ्यवस्तु छनोटको अर्थ र आवश्यकता २.६ भाषापाठ्यवस्तु छनोटका आधार २.७ पाठ्यवस्तु स्तरणको अर्थ, आवश्यकता र प्रयोजन २.८ भाषापाठ्यवस्तु स्तरणका आधार २.९ भाषापाठ्यवस्तु स्तरणका प्रकृतिगत प्रकार २.९.१ रेखीय स्तरण २.९.२ चक्रीय स्तरण
▪ नेपाली भाषापाठ्यक्रमका प्रारम्भिक गतिविधि र वि. सं. २०२८ पूर्वका पाठ्यक्रम स्वरूपहरूको ऐतिहासिक विवेचना गर्न, ▪ वि. सं. २०२८ को नेपाली भाषापाठ्यक्रमको रूपरेखा वर्णन गर्न, ▪ वि. सं. २०३८ को नेपाली भाषापाठ्यक्रमको परिमार्जित रूपरेखा बताउन, ▪ वि. सं. २०४९ र त्यस पछिका प्राथमिक, निम्न माध्यमिक र माध्यमिक नेपाली भाषापाठ्यक्रमका विशेषताहरू केलाउन, ▪ माध्यमिक तहको वर्तमान नेपाली भाषापाठ्यक्रमको विभिन्न स्तम्भगत आधारमा विश्लेषण र मूल्याङ्कन गर्न, ▪ माध्यमिक तहका पुराना र वर्तमान नेपाली भाषापाठ्यक्रमको तुलनात्मक विवेचना गर्न ।	**एकाइ तिन : नेपाली भाषापाठ्यक्रमको विकास र वर्तमान स्थिति** ३.१ नेपाली भाषापाठ्यक्रमको प्रारम्भ र वि.सं. २०२८ पूर्वको स्थिति ३.१.१ भाषापाठशाला ३.१.२ अङ्ग्रेजी स्कुलको विस्तार र कन्या पाठशालाको स्थापना ३.१.३ स्रेस्ता पाठशाला र पासजाँच अड्डा ३.१.४ दरबार स्कुल ३.१.५ नेपाल एस. एल. सी. बोर्डको स्थापना ३.१.६ अन्य विविध शैक्षणिक गतिविधि ३.१.७ नेपाल राष्ट्रिय शिक्षा योजना आयोग, २०११ ३.१.८ सर्वाङ्गीण राष्ट्रिय शिक्षा समिति, २०१८ ३.१.९ प्राथमिक र निम्न माध्यमिक पाठ्यक्रम, २०२० ३.२ वि.सं. २०२८ को नेपाली भाषापाठ्यक्रम ३.३ वि.सं. २०३८ को नेपाली भाषापाठ्यक्रम ३.४ वि.सं. २०४९ र त्यसपछिका नेपाली भाषापाठ्यक्रमका विशेषता ३.४.१ प्राथमिक नेपाली भाषापाठ्यक्रम, २०४९ ३.४.२ प्राथमिक नेपाली भाषापाठ्यक्रम, २०६०, ०६३, ०६५ ३.४.३ निम्न माध्यमिक नेपाली भाषापाठ्यक्रम, २०५० ३.४.४ निम्न माध्यमिक नेपाली भाषापाठ्यक्रम, २०५८/०६४ ३.४.५ माध्यमिक नेपाली भाषापाठ्यक्रम, २०५५ ३.४.६ माध्यमिक नेपाली भाषापाठ्यक्रम, २०६४ ३.५ माध्यमिक तहको वर्तमान नेपाली भाषापाठ्यक्रमको अध्ययन र मूल्याङ्कन ३.५.१ संरचना ३.५.२ शीर्षक ३.५.३ परिचय ३.५.४ तहगत र कक्षागत उद्देश्य ३.५.५विधा र विषयवस्तु ३.५.६ शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया ३.५.७ मूल्याङ्कन प्रक्रिया ३.६ माध्यमिक तहका पुराना र वर्तमान नेपाली भाषापाठ्यक्रमको तुलना
▪ भाषापाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको सम्बन्ध देखाउन, ▪ भाषा पाठ्यपुस्तक र अन्य विषयका पाठ्य पुस्तकहरूको भिन्नता केलाउन, ▪ नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकको ऐतिहासिक विकास प्रक्रियाको सर्वेक्षण गर्न, ▪ वि.सं. २०२८ सालका नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकका विशेषताहरूको विवेचना गर्न ,	**एकाइ चार : नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकको विकास र वर्तमान स्थिति** ४.१ पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको सम्बन्ध ४.२ भाषा पाठ्यपुस्तक र अन्य विषयका पाठ्यपुस्तकमा भिन्नता ४.३ नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकको प्रारम्भ, विकास र वि. सं. २०२८ पूर्वको स्थिति ४.३.१ प्रारम्भिक प्रयास

▪ वि.सं. २०२८ पछिका नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकहरूको विशेषतागत समीक्षा गर्न, ▪ पाठ्यक्रम अनुरूपताका आधारमा वर्तमान माध्यमिक नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकहरूको समीक्षा गर्न, ▪ वर्तमान माध्यमिक तहका नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकका परिधीय र प्राज्ञिक विशेषताहरू केलाउन, ▪ माध्यमिक तहका पुराना र वर्तमान नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकहरूको बाह्य र आन्तरिक विशेषताका आधारमा तुलना गर्न, ▪ वर्तमान माध्यमिक तहका कक्षा ९ र १० का नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकहरूको विभिन्न आधारमा अध्ययन र मूल्याङ्कन गर्न ।	४.३.२ वि. सं. १९७० पछिको प्रयास ४.३.३ वि. सं. २००७ साल पछिको प्रयास : व्यक्तिगत र सरकारी ४.४ वि.सं. २०२८ का नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकका विशेषता ४.५ वि. सं. २०२८ पछिका नेपाली भाषाका पाठ्यपुस्तक ४.६ पाठ्यक्रम अनुरूपताका आधारमा वर्तमान माध्यमिक नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तक ४.६.१ उद्देश्य अनुरूपता ४.६.२ विषय वस्तु अनुरूपता ४.६.३ शिक्षण प्रक्रिया अनुरूपता ४.६.४ मूल्याङ्कन प्रक्रिया अनुरूपता ४.६.५ विविध ४.७ माध्यमिक तहका वर्तमान नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकका परिधीय र प्राज्ञिक विशेषता ४.८ माध्यमिक तहका पुराना र वर्तमान नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकहरूको बाह्य र आन्तरिक विशेषताका आधारमा तुलना ४.९ वर्तमान माध्यमिक तहका नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकहरूको विभिन्न आधारमा अध्ययन र मूल्याङ्कन ४.४.१ नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तक, कक्षा ९ ४.४.२ नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तक, कक्षा १०

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरूको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विद्यार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरूलाई बढी महत्त्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्यपुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन्

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

शर्मा, केदारप्रसाद र माधवप्रसाद पौडेल (२०६८), *नेपाली भाषाशिक्षणका सन्दर्भहरू,* काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार (सबै एकाइका लागि)

सन्दर्भ सामग्री

अधिकारी, हेमाङ्गराज, *नेपाली भाषाशिक्षण,* काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
अधिकारी, हेमाङ्गराज, *भाषाशिक्षण : केही परिप्रक्ष्य तथा पद्धति,* काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार
अधिकारी, हेमाङ्गराज, *सामाजिक र प्रायोगिक भाषा विज्ञान,* काठमाडौँ : रत्न पुस्तक भण्डार ।
अधिकारी, हेमाङ्गराज र केदारप्रसाद शर्मा, *प्रारम्भिक नेपाली शिक्षण,* काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
एलेन, एच. बी., *टिचिङ इङ्लिस याज अ सेकेन्ड ल्याङ्ग्वेज,* न्युयोर्क : म्याग्राहिल ।

एलेन, जे.बी र एस. पिट कर्डर, *एडिन्बरा कोर्स इन अप्लाइड लिङ्ग्विस्टिक्स* (भोल्युम ३-४), लन्डन : अक्सफोर्ड युनिभर्सिटी प्रेस

डुले, बर्ट क्र्यासन, *ल्याङ्ग्वेज,* न्युयोर्क : अक्सफोर्ड युनिभर्सिटी प्रेस ।

ढकाल, शान्तिप्रसाद, *नेपाली भाषाशिक्षण : परिचय र प्रयोग,* काठमाडौँ : मन कामना बुक्स एन्ड स्टेसनरी ।

ढुङ्गेल, भोजराज र दुर्गाप्रसाद दाहाल, *नेपाली भाषाशिक्षण,* काठमाडौँ : एम.के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।

नुनन, डेभिड, *ल्याङ्ग्वेज टिचिङ मेथोडोलोजी,* न्युयोर्क : प्रेन्टिस हल ।

नेपाल राष्ट्रिय शिक्षा आयोग, *नेपालमा शिक्षा,* काठमाडौँ : कलेज अफ एजुकेसन ।

पाण्डेय, राम शकल, *हिन्दी शिक्षण,* आगरा : विनोद पुस्तक भण्डार ।

पा.वि.के. (विभिन्न समय), *प्राथमिक, निम्न माध्यमिक तथा माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम,* भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।

पा.वि.के. (विभिन्न समय), *प्राथमिक, निम्न माध्यमिक तथा माध्यमिक तहका विभिन्न कक्षाका नेपाली भाषाका पाठ्यपुस्तकहरू,* भक्तपुर

जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र लिमिटेड ।

पेनी, आर., *अ कोर्स इन ल्याङ्ग्वेज टिचिङ,* क्याम्ब्रिज : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

पौडेल, माधवप्रसाद, *भाषापाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा शिक्षण पद्धति,* काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

मङ्गल, (श्रीमती) उमा, *हिन्दी शिक्षण,* नई दिल्ली : आर्क बुक डिपो ।

राष्ट्रिय भाषा नीति सुझाब आयोग, *राष्ट्रिय भाषा नीति सुझाब आयोगको प्रतिवेदन,* काठमाडौँ : प्रज्ञा भवन ।

रिचर्ड्स जे. एन्ड टी. रोजर्स, *याप्रोचेज एन्ड मेथड्स इन ल्याङ्ग्वेज टिचिङ,* क्याम्ब्रिज : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

.............................., *दि ल्याङ्ग्वेज टिचिङ म्याट्रिक्स,* क्याम्ब्रिज : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

लाजर, गिलियन, *लिटरेचर एन्ड ल्याङ्ग्वेज टिचिङ,* क्याम्ब्रिज : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

ल्याडो, रबर्ट, *ल्याङ्ग्वेज टिचिङ : अ साइन्टिफिक याप्रोच,* न्युयोर्क : म्याग्रहिल ।

शर्मा, केदारप्रसाद र माधवप्रसाद पौडेल, *नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण,* काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

शर्मा, गोपीनाथ, *स्कुल करिकुलम इन नेपाल,* काठमाडौँ : हेम कुमारी शर्मा ।

.................., *नेपालमा शिक्षाको इतिहास,* काठमाडौँ : हेम कुमारी शर्मा ।

श्रीवास्तव, रवीन्द्र नाथ, *भाषाशिक्षण,* नई दिल्ली : दि मैकमिलन कम्पनी अफ इन्डिया लिमिटेड ।

स्टर्न, एच.एच., *फन्डामेन्टल कन्सेप्ट अफ ल्याङ्ग्वेज टिचिङ,* अक्सफोर्ड : अक्सफोर्ड युनिभर्सिटी प्रेस ।

ह्युजेज, अर्थर, *टेस्टिङ फर ल्याङ्ग्वेज टिचर,* न्युयोर्क : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

छैठौ सेमेस्टर

पाठ्यांश शीर्षक : **नेपाली डायस्पोरा साहित्य** (अन्तर्विषयक र थप ऐच्छिक)	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४६१**	पूर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	उत्तीर्णाङ्क :
तह : बि.एड.	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
सत्र : छैटौं	प्रतिपाठघन्टीः
	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठ्यांश परिचय

यो पाठ्यांश मध्यपश्चिम विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चारबर्से स्नातक व्याचलर अफ एजुकेसन (बी.एड.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूलाई नेपाली डायस्पोरा साहित्यको विश्वव्यापी प्रसारको सैद्धान्तिक आधार, विकासक्रम, मुख्य प्रवृत्ति र प्रतिनिधि साहित्यको विश्लेषण गर्न सक्षम तुल्याउने उद्देश्य राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- नेपाली डायस्पोराको सैद्धान्तिक परिचयका साथै यसको विकासक्रम र यसमा देखिएका मूल प्रवृत्तिहरूको पहिचान र तिनका विशेषताहरूको वर्णन गर्न सक्षम तुल्याउने,
- निर्धारित साहित्यिक कृतिको आस्वादन, बोध तथा मूल्याङ्कन गर्न सक्ने क्षमताको विकास गर्ने,
- निर्धारित कृतिका आधारमा नेपाल र नेपाली डायस्पोराका बीच हुने भावनात्मक अन्तर्सम्बन्धको व्याख्या गर्ने सिप र उपकरण प्रयोग गर्ने

३.विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
● डायस्पोराको सैद्धान्तिक परिचय दिन, ● डायस्पोरा, बसाइसराइ र आप्रवासका बीचको सम्बन्ध र भिन्नता ठम्याउन, ● नेपाली डायस्पोरा साहित्यका विशेषताहरू पहिचानगर्न, ● नेपाली डायस्पोरा साहित्यको प्रसारका आधारमा प्रकारहरू बताउन, ● नेपाली डायस्पोरा साहित्यको विकासक्रम र प्रमुख साहित्यिक विधा र प्रतिभाहरूका योगदानको रेखाङ्कन गर्न	**एकाइ एक : डायस्पोराको सैद्धान्तिक परिचय र नेपाली डायस्पोरा साहित्यको विकासक्रम** १.१ डायस्पोरा सिद्धान्त १.१.१ डायस्पोराको अर्थ र परिभाषा १.१.२ डायस्पोरा, बसाइसराइ र आप्रवास १.१.३ डायस्पोरा साहित्यका विशेषताहरू र नेपाली डायस्पोरा साहित्य १.१.४ भौगोलिक आधारमा नेपाली डायस्पोरा साहित्यको वर्गीकरण १.१.५ नेपाली डायस्पोरा साहित्यको उद्भव र विकास १.१.६ नेपाली डायस्पोरा साहित्यका विभिन्न विधा र तिनको प्रतिभाहरूको परिचय एवम् प्रवृत्ति
● नेपाली डायस्पोराका निर्धारित कविको परिचय दिन, ● निर्धारित कविताको भौगोलिक, सांस्कृतिक भिन्नता ठम्याउन, ● डायस्पोरिक साहित्यको विशिष्टताका आधारमा निर्धारित कविताहरूको विश्लेषण गर्न ।	**एकाइ दुई : नेपाली डायस्पोराका कविता** २.१ उत्तर अमेरिकाली नेपाली डायस्पोराका कवि र कविता नम्रता गुरागाईं (अमेरिका)– 'जहाँ मेरो आफ्नो मन...' वासु श्रेष्ठ (अमेरिका)– 'प्रवासी मन', ज्ञानेन्द्र गदाल (अमेरिका)– 'मनमै रह्यो' २.२ युरोपेली नेपाली डायस्पोराका कवि र कविता : डा. मधु माधुर्य (रुस)– 'मरुभूमि र म' २.३ एसियाली नेपाली डायस्पोराका कवि र कविता : देश सुब्बा (हङकङ)– 'हेमिङ्वेको माछा', रामानुज न्यौपाने (म्यानमार)– 'अदृश्य राजकुमार' २.४ ओसेनियाली नेपाली डायस्पोराका कवि र कविता : प्रदीप चापागाईं (अस्ट्रेलिया)– 'सिड्नी सपनाहरू'
● निर्धारित कथाकारको परिचय दिन, ● निर्धारित कथाको भौगोलिक, सांस्कृतिक परिवेशको भिन्नता ठम्याउन, ● निर्धातिर कथाको डायस्पोरिक आधारमा विश्लेषण गर्न ।	**एकाइ तिन : नेपाली डायस्पोराका कथा** ३.१ उत्तर अमेरिका र युरोपेली नेपाली डायस्पोराका कथाकार र कथा : मीरा प्रधान रेम (जर्मनी)– 'एउटा महानगरमा', होमनाथ सुवेदी अमेरिका)– 'डायस्पोराको मान्छे', जया राई (बेलायत)– 'रूप', सञ्जु बजगाईं (बेल्जियम)– 'अर्को मोड', सुन्दर श्रेष्ठ (अमेरिका)– 'कार्लोस मेरो दर्पणछाया' ३.२ निर्धारित कथाको डायस्पोरिक आधारमा विवेचना ३.२.१ घरदेश र परदेश ३.२.२ विभाजित मानसिकता ३.२.३ परादेशीय हुनाको रोमाञ्च र चिन्ता ३.२.४ अल्पसंख्यक र सीमान्तीकृत हुनाको पीडा ३.२.५ अतीतमोह ३.२.६ अस्तित्वका लागि एकसूत्रताको खोजी ३.२.७ आत्मकेन्द्रित प्रविधि

● निर्धारित उपन्यासकारको परिचय दिन, ● निर्धारित उपन्यासको भौगोलिक, सांस्कृतिक परिवेशको भिन्नता ठम्याउन, ● निर्धारित उपन्यासको डायस्पोरिक आधारमा विश्लेषण गर्न	**एकाइ चार : नेपाली डायस्पोराका उपन्यास** ४.१ उपन्यासकार राजवको संक्षिप्त परिचय ४.२ उपन्यासकार राजवका औपन्यासिक प्रवृत्तिहरू ४.३ 'एटलान्टिक स्ट्रिट' उपन्यासको डायस्पोरिक विश्लेषण
● निर्धारित निबन्धकारको परिचय दिन, ● डायस्पोरिक निबन्धको विशिष्टताका आधारमा निर्धारित निबन्धको विश्लेषण गर्न, ● निर्धारित निबन्धको भौगोलिक, सांस्कृतिक परिवेश र नेपाली जीवनपद्धतिको अनुभूतिको अन्तर्सम्बन्ध बताउन	**एकाइ पाँच : नेपाली डायस्पोराका निबन्ध** ५.१ मञ्जु निरौला (अमेरिका)– 'अमेरिकामा बेबिसिटिङ गर्दाको अनुभव' र केदार सुनुवार 'संकेत' (बेलायत)– 'एथेन्सको झरी' ५.२ डायस्पोरिक परिवेश र नेपाली जीवनपद्धतिको अन्तर्सम्बन्ध

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरूको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विद्यार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरूलाई बढी महत्त्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलापभित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

आचार्य, खिमानन्द (प्र.सं.), *अनेक डायस्पोराका कविता* (कवितासङ्ग्रह), वासिङ्टन डी.सी. अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज, मेट्रो च्याप्टर ।

एटम, नेत्र, *नेपाली डायस्पोराका नारी-कथा,* काठमाडौँ: नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठान ।

निरौला, मञ्जु, *यथार्थमा अमेरिका,* काठमाडौँ: शरद् निरौला ।

प्रधान रेम, मीरा, *एउटा महानगरमा,* काठमाडौँ: नीहार प्रकाशन गृह ।

बजगाईं, सञ्जु, *समुद्र र सपना,* काठमाडौः रत्न पुस्तक भण्डार ।

राई, जया, *बेकर स्ट्रिटका दुई आँखा,* अमेरिका: अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज केन्द्रीय कार्यालय ।

राजव, *एटलान्टिक स्ट्रिट,* काठमाडौँ: विवेक सिर्जनशील प्रकाशन ।

श्रेष्ठ, सुन्दर, *क्यासल रककी अप्सरा,* काठमाडौँ: खुम्बिला बुक्स ।

सुनुवार 'सङ्केत', केदार, *एथेन्सको झरी,* वासिङ्टन डी.सी: अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज ।

सुवेदी, होमनाथ, *डायस्पोराको मान्छे,* वासिङ्टन डी.सी: अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज ।

सन्दर्भसामग्री

एटम, नेत्र, *नेपाली डायस्पोरा र अन्य समालोचना,* काठमाडौँ: एकता प्रकाशन ।

कोहेन, रबिन, *ग्लोबल डायस्पोराज: यान इन्ट्रोडक्सन.* लन्डन: यूसीएल प्रेस ।

खत्री, गीत (प्र.सं.), *अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली डायस्पोरा प्राज्ञिक अध्ययन* (समीक्षा सङ्ग्रह), वासिङ्टन डी.सी, अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज ।

प्रसाईं, नरेन्द्रराज र इन्दिरा प्रसाईं (सम्पा.), *नेपाली भाषासाहित्यको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार,* काठमाडौँ: त्रिमूर्ति निकेतन ।

बराल, कृष्णहरि र नेत्र एटम, *उपन्यास-सिद्धान्त र नेपाली उपन्यास.* ललितपुर: साझा प्रकाशन ।

भट्टराई, गोविन्दराज, *उत्तरआधुनिक विमर्श,* काठमाडौँ: मोडर्न बुक्स ।

मिश्र, सुदेश, *डायस्पोरा क्रिटिसिज्म.* याडिन्बर्ग: याडिन्बर्ग युनिभर्सिटी प्रेस ।

पाठ्यांश शीर्षक : **भाषिक विधा शिक्षण** — क्रे.आ. : ३

पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४६२** — पूर्णाङ्क:

पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक — उत्तीर्णाङ्क :

तह : बि.एड. — प्रतिहप्ता पाठघन्टी :

सत्र : छैटौ — प्रतिपाठघन्टी :

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा नेपाली भाषाशिक्षणका सन्दर्भमा भाषिक सिप सिकाइका रूपमा विधा शिक्षण तथा साहित्यिक अध्ययन र आस्वादनका रूपमा विधा शिक्षण प्रविधि सम्बन्धी विविध पक्षहरूको सैद्धान्तिक र प्रायोगिक सुझ विकास गर्ने दृष्टिकोण राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- भाषिक सिप सिकाइमा भाषिक विधा शिक्षणका सामान्य र विशिष्ट प्रयोजन तथा प्रक्रियाहरूको परिचय दिने
- भाषिक सिप सिकाइका दृष्टिले विविध भाषिक विधा शिक्षणका विशिष्ट प्रयोजन र प्रक्रियाहरूको वर्णन गर्ने
- भाषाशिक्षण र साहित्यिक विधा शिक्षणमा भिन्नता तथा साहित्यिक विधा शिक्षणको आवश्यकता, महत्व र प्रयोजन बताउने
- विविध साहित्यिक विधा शिक्षणका प्रयोजन र प्रक्रियाहरूको विवेचना गर्ने

३. विशिष्ट उद्देश्य र पाठयविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• भाषिक सिप सिकाइमा विधा शिक्षणको सम्बन्ध देखाउन, • विधा शिक्षणका सामान्य प्रयोजन बताउन, • विधा शिक्षणका विशिष्ट प्रयोजन औँल्याउन, • विधा शिक्षणका सामान्य प्रक्रियाहरू निर्धारण गर्न, • विधा शिक्षणका विशिष्ट प्रक्रियाहरू इङ्गित गर्न ।	**एकाइ एक : भाषाशिक्षण र विधा शिक्षण** १.१ भाषिक सिप शिक्षण र विधा शिक्षणको सम्बन्ध १.२ विधा शिक्षणको सामान्य प्रयोजन १.३ विधा शिक्षणको विशिष्ट प्रयोजन १.४ विधा शिक्षणको सामान्य प्रक्रिया १.५ विधा शिक्षणको विशिष्ट प्रक्रिया
• भाषिक सिप सिकाइका सन्दर्भमा कथा शिक्षणका प्रयोजन र प्रक्रियाहरू औँल्याउन, • भाषिक सिप सिकाइका सन्दर्भमा कविता शिक्षणका प्रयोजन र प्रक्रियाहरू निर्धारण गर्न, • भाषिक सिप सिकाइका सन्दर्भमा निबन्ध शिक्षणका प्रयोजन र प्रक्रियाहरू आकलन गर्न, • भाषिक सिप सिकाइका सन्दर्भमा रुपक विधाका विभिन्न उपविधा शिक्षणका प्रयोजन र प्रक्रियाहरू प्रस्तुत गर्न, • भाषिक सिप सिकाइका सन्दर्भमा जीवनी शिक्षणका प्रयोजन र प्रक्रियाहरू स्पष्ट पार्न, • भाषिक सिप सिकाइका सन्दर्भमा चिठी/निवेदन शिक्षणका प्रयोजन र प्रक्रियाहरू उल्लेख गर्न, • भाषिक सिप सिकाइका सन्दर्भमा दैनिकी शिक्षणका प्रयोजन र प्रक्रियाहरूको सूची तयार गर्न, • भाषिक सिप सिकाइका सन्दर्भमा विविध भाषातत्व शिक्षणका प्रयोजन र प्रक्रियाहरू निर्क्योल गर्न ।	**एकाइ दुई : विविध विधा शिक्षणका विशिष्ट प्रयोजन र प्रक्रिया** २.१ कथा शिक्षण : प्रयोजन र प्रक्रिया २.२ कविता शिक्षण : प्रयोजन र प्रक्रिया २.३ निबन्ध शिक्षण : प्रयोजन र प्रक्रिया २.४ रुपक शिक्षण २.४.१ संवाद शिक्षण : प्रयोजन र प्रक्रिया २.४.२ वादविवाद शिक्षण : प्रयोजन र प्रक्रिया २.४.३ मनोवाद शिक्षण : प्रयोजन र प्रक्रिया २.४.४ एकाङ्की शिक्षण : प्रयोजन र प्रक्रिया २.४.५ वक्तृता शिक्षण : प्रयोजन र प्रक्रिया २.५ जीवनी शिक्षण : प्रयोजन र प्रक्रिया २.६ चिठी/निवेदन शिक्षण : प्रयोजन र प्रक्रिया २.७ दैनिकी शिक्षण : प्रयोजन र प्रक्रिया २.८ भाषातत्व शिक्षण २.८.१ वर्णविन्यास र लेख्य चिह्न शिक्षण : प्रयोजन र प्रक्रिया २.८.२ व्याकरण शिक्षण : प्रयोजन र प्रक्रिया २.८.३ शब्दभण्डार शिक्षण : प्रयोजन र प्रक्रिया
• भाषाशिक्षणका सन्दर्भमा साहित्यिक विधा शिक्षणको परिचय दिन,	**एकाइ तिन : भाषाशिक्षण र साहित्यिक विधा शिक्षण** ३.१ साहित्य शिक्षणका रूपमा विधा शिक्षणको परिचय

• भाषाशिक्षण र साहित्यिक विधा शिक्षणमा भिन्नता देखाउन, • भाषाशिक्षणमा साहित्यिक विधा शिक्षणको आवश्यकता र महत्व औँल्याउन, • साहित्यिक विधा शिक्षणका प्रयोजन स्पष्ट पार्न	३.२ भाषाशिक्षण र साहित्यिक विधा शिक्षणमा भिन्नता ३.३ भाषाशिक्षणमा साहित्यिक विधा शिक्षणको आवश्यकता र महत्व ३.४ साहित्यिक विधा शिक्षणको प्रयोजन
• साहित्यिक विधाका रूपमा कविताको परिचय, शिक्षण आवश्यकता, शिक्षण प्रयोजन, शिक्षण विधि, शिक्षण क्रम र सहायक कार्यकलापहरू स्पष्ट पार्न, • परिचयसहित नाटक/एकाङ्की शिक्षणका आवश्यकता, प्रयोजन, शिक्षण विधि र शिक्षण क्रमको वर्णन गर्न, • निबन्धको परिचय, शिक्षण आवश्यकता, शिक्षण प्रयोजन, शिक्षण विधि र शिक्षण क्रमको बयान गर्न, • परिचयात्मक सन्दर्भसहित कथा/उपन्यास विधा शिक्षणको आवश्यकता, प्रयोजन, शिक्षण विधि र शिक्षण क्रमको रूपरेखा बताउन, • साहित्यशास्त्रको परिचय, शिक्षण आवश्यकता, शिक्षण प्रयोजन र शिक्षण विधिहरूको वस्तुगत व्याख्या गर्न ।	**एकाइ चार : विविध साहित्यिक विधाशिक्षणका प्रयोजन र प्रक्रिया** ४.१ कविता शिक्षण ४.१.१ कविताको परिचय र कविता शिक्षणको आवश्यकता ४.१.२ भाषापाठ्यक्रममा कविताको स्थान ४.१.३ कविता शिक्षणको प्रयोजन ४.१.४ कविता शिक्षणका विभिन्न विधि र प्रक्रिया ४.१.५ कविता शिक्षणको क्रम ४.१.६ कविताप्रति रुचि उत्पन्न गर्ने सहायक कार्यकलापहरू ४.२ नाटक/एकाङ्की शिक्षण ४.२.१ नाटक/एकाङ्कीको परिचय र नाटक/एकाङ्की शिक्षणको आवश्यकता ४.२.२ नाटक/एकाङ्की शिक्षणको प्रयोजन ४.२.३ नाटक/एकाङ्की शिक्षणका विधि र प्रक्रिया ४.२.४ नाटक/एकाङ्की शिक्षणको क्रम ४.३ निबन्ध शिक्षण ४.३.१ निबन्धको परिचय र निबन्ध शिक्षणको आवश्यकता ४.३.२ निबन्ध शिक्षणको प्रयोजन ४.३.३ निबन्ध शिक्षणका विधि र प्रक्रिया ४.३.४ निबन्ध शिक्षणको क्रम ४.४ कथा/उपन्यास शिक्षण ४.४.१ कथा/उपन्यासको परिचय र कथा/ उपन्यास शिक्षणको आवश्यकता ४.४.२ कथा/उपन्यास शिक्षणको प्रयोजन ४.४.३ कथा/उपन्यास शिक्षणका विधि र प्रक्रिया ४.४.५ कथा/उपन्यास शिक्षणको क्रम ४.५ साहित्यशास्त्र शिक्षण ४.५.१ साहित्यशास्त्रको परिचय र साहित्य शास्त्र शिक्षणको आवश्यकता ४.५.२ साहित्यशास्त्र शिक्षणको प्रयोजन ४.५.३ साहित्यशास्त्र शिक्षणका विधि र प्रक्रिया

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरूको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विद्यार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरूलाई बढी महŒव दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन्

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न

सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

- शर्मा, केदारप्रसाद र माधवप्रसाद पौडेल, *नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण,* काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- शर्मा, केदारप्रसाद र माधवप्रसाद पौडेल, *नेपाली भाषाशिक्षणका सन्दर्भहरू,* काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

सन्दर्भ सामग्री

- अधिकारी, हेमाङ्गराज, *नेपाली भाषाशिक्षण,* काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्गराज र केदारप्रसाद शर्मा, *प्रारम्भिक नेपाली शिक्षण,* काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार
- ढकाल, शान्तिप्रसाद, *नेपाली भाषाशिक्षण : परिचय र प्रयोग,* काठमाडौँ : मन कामना बुक्स एन्ड स्टेसनरी ।
- ढुङ्गेल, भोजराज र दुर्गाप्रसाद दाहाल, *नेपाली भाषाशिक्षण,* काठमाडौँ : एम.के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।
- नुनन, डेभिड, *ल्याङ्ग्वेज टिचिङ मेथोडोलोजी,* न्युयोर्क : प्रेन्टिस हल ।
- पाण्डेय, राम शकल, *हिन्दी शिक्षण,* आगरा : विनोद पुस्तक भण्डार ।
- राष्ट्रिय भाषा नीति सुझाब आयोग, *राष्ट्रिय भाषा नीति सुझाब आयोगको प्रतिवेदन,* काठमाडौँ : प्रज्ञा भवन ।
- रिचर्ड्स, जे. एन्ड टी. रोजर्स, *याप्रोचेज एन्ड मेथड्स इन ल्याङ्ग्वेज टिचिङ,* क्याम्ब्रिज : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।
- रिचर्ड्स, जे. एन्ड टी. रोजर्स, *दि ल्याङ्ग्वेज टिचिङ म्याट्रिक्स,* क्याम्ब्रिज : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।
- लाजर, गिलियन, *लिटरेचर एन्ड ल्याङ्ग्वेज टिचिङ,* क्याम्ब्रिज : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।
- रबर्ट, ल्याडो, *ल्याङ्ग्वेज टिचिङ : अ साइन्टिफिक याप्रोच,* न्युयोर्क : म्याग्रहिल ।
- श्रीवास्तव, रवीन्द्रनाथ, *भाषाशिक्षण,* नई दिल्ली : दि मैकमिलन कम्पनी अफ इन्डिया लिमिटेड ।
- ह्युजेज, अर्थर, *टेस्टिङ फर ल्याङ्ग्वेज टिचर,* न्युयोर्क : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

पाठ्यांश शीर्षक : **नेपाली भाषापाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक लेखन**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४६३**	उत्तीर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
तह : बि.एड.	प्रतिपाठघन्टी :
सत्र : छैटौं	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठयांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तरगत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.इएड.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा नेपाली भाषापाठ्यक्रमको परिचय, भाषापाठ्यक्रममा पाठ्यवस्तुको छनोट र स्तरण, भाषापाठ्यक्रमको अध्ययन विश्लेषण, भाषापाठ्यपुस्तक र पूरक भाषापाठ्यसामग्रीको परिचय, भाषापाठ्यपुस्तक लेखन र निर्माणका आधार र सम्बद्ध निकायको भूमिका, योजना र अभ्यास कार्य समेतका ज्ञान र क्षमता अभिवृत्ति गराउने दृष्टिकोण राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- भाषापाठ्यक्रमको सैद्धान्तिक परिचय दिने,
- भाषापाठ्यक्रममा पाठ्यवस्तुको छनोट र स्तरणका आवश्यकता, प्रयोजन र आधारहरूको पहिचान गर्न सक्षम तुल्याउने,
- भाषापाठ्यक्रमको संरचनात्मक घटकहरूको जानकारी प्रदान गर्ने
- भाषापाठ्यपुस्तक र पूरक भाषापाठ्यसामग्रीको परिचय, प्रकृति, उपयोगिता, विशेषता आदिको बारेमा बताउन सक्ने क्षमताको विकास गर्ने,
- भाषापाठ्यपुस्तक लेखनमा पठन र पठनीयताको भूमिका र प्रयोग पक्षको ज्ञान हासिल गर्ने
- भाषापाठ्यपुस्तक लेखन, निर्माण र सम्पादन सम्बन्धी आधारभूत सिद्धान्तहरूको ज्ञान र सिपको अभिवृद्धि गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
भाषापाठ्यक्रमको परिचय दिन, भाषापाठ्यक्रमको अर्थ र परिभाषा बताउन, भाषापाठ्यक्रमको प्रकारहरूको चर्चा गर्न, भाषापाठ्यक्रम निर्माणका सामान्य सिद्धान्त र भाषापाठ्यक्रम निर्माणका चरणगत प्रक्रियाको वर्णन गर्न ।	**एकाइ एक : भाषापाठ्यक्रमको परिचय** १.१ भाषापाठ्यक्रमको अर्थ र परिभाषा १.२ भाषापाठ्यक्रमका प्रकार १.२.१ पद्धतिनिष्ठताको आधार (संरचनात्मक पाठ्यक्रम र सम्प्रेषणात्मक पाठ्यक्रम) १.३.२ प्रबन्ध निष्ठताको आधार (रेखीय पाठ्यक्रम र चक्रीय पाठ्यक्रम) १.३.३ प्रयोजनको आधार (सामान्य पाठ्यक्रम तथा विशिष्ट/विशेष पाठ्यक्रम) १.३.४ भाषापाठ्यक्रम निर्माणका सामान्य सिद्धान्तहरू १.३.५ भाषासिकाइ सिद्धान्त र भाषापाठ्यक्रममा तिनको उपयोग १.३ भाषापाठ्यक्रम निर्माणको स्वरूप र चरणगत प्रक्रिया १ उद्देश्य (साधारण, विशिष्ट) २ विषयवस्तुको क्षेत्र ३ विधाको क्षेत्र र क्रम ४ शिक्षण प्रक्रिया ५ मूल्याङ्कन प्रक्रिया : आन्तरिक र बाह्य परीक्षा : पाठ्यभार, समय र अङ्क विभाजन र विशिष्टीकरण तालिका
भाषापाठ्यक्रममा पाठ्यवस्तुको छनोट र स्तरणको परिचय दिन, छनोटका बाह्य र आन्तरिक प्रभावक तत्त्वहरू, सामान्य आधारहरू र शब्द भण्डार छनोटका आधारहरू बताउन, सङ्कथनको छनोट गर्न, पाठ्यवस्तुको स्तरणको अर्थ, प्रयोजन बताउन, छनोट र स्तरणको भिन्नता देखाउन, पाठ्यवस्तु स्तरणको प्रक्रिया बताउन ।	**एकाई दुई : भाषापाठ्यक्रममा पाठ्यवस्तुको छनोट र स्तरण** २.१ पाठ्यवस्तुको छनोट २.१.१ पाठ्यवस्तुको छनोटको परिचय २.१.२ पाठ्यवस्तु छनोटका बाह्य र आन्तरिक प्रभावकहरू २.१.३ भाषातत्त्व छनोटका सामान्य आधारहरू २.१.४ शब्दभण्डार छनोटका आधारहरू २.१.५ सङ्कथनको छनोट २.२ पाठ्यवस्तुको स्तरण २.२.१ पाठ्यवस्तु स्तरणको अर्थ र प्रयोजन २.२.२ पाठ्यवस्तु छनोट र स्तरणमा भिन्नता २.२.३ पाठ्यपुस्तक स्तरण प्रक्रिया २.४.४ भाषा शिक्षणमा चक्रीय स्तरणको उपयोगिता
भाषापाठ्यक्रमका संरचनात्मक घटकहरुको परिचय दिन, पाठ्यक्रम संरचनामा निहित शीर्षभाग, पाठ्यांश परिचय, उद्देश्य, पाठ्यवस्तुको विवरण, शिक्षण, मूल्याङ्कन प्रक्रिया,	**एकाइ तिन : भाषापाठ्यक्रमको संरचनात्मक घटकहरू** ३.१ भाषापाठ्यक्रमको संरचना तत्त्व १ पाठ्यांशको शीर्ष भाग २ पाठ्यांश परिचय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
पाठ्यपुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक जस्ता घटकहरुसँग परिचित हुन ।	३ पाठ्यांशको उद्देश्य (साधारण उद्देश्य र विशिष्ट उद्देश्य) ४ पाठ्यवस्तुको विवरण ५ शिक्षण प्रक्रिया ६ मूल्याङ्कन प्रक्रिया (आन्तरिक र बाह्य) ७ पाठ्यपुस्तक ८ सन्दर्भपुस्तक/सन्दर्भ सामग्री
पुस्तक, पाठ्यपुस्तक र सन्दर्भपुस्तक/ सहायक पुस्तकहरू एवम् सन्दर्भ सामग्रीको परिचय दिन, भाषापाठ्यपुस्तकको परिभाषा, प्रकृति, उपयोगिता, विशेषता एवम् पाठ्यपुस्तक निर्माणका आधार बताउन ।	**एकाइ चार : भाषापाठ्यपुस्तक र पूरक भाषापाठ्यसामग्रीको परिचय** ४.१ पुस्तक, पाठ्यपुस्तक र सन्दर्भ पुस्तक/सहायक पुस्तकहरू, एवम् सन्दर्भ सामग्रीको परिचय ४.२ भाषापाठ्यपुस्तकको परिचय र परिभाषा ४.३ भाषापाठ्यपुस्तकको प्रकृति ४.४ भाषापाठ्यपुस्तकका विशेषता ४.५ भाषापाठ्यपुस्तकको उपयोगिता ४.६ नयाँ पाठ्यपुस्तक निर्माणको आधार
भाषापाठ्यपुस्तक लेखनमा पठन र पठनीयता पक्षको अध्ययन र प्रयोग पक्षको परिचय दिन, भाषापाठ्यपुस्तक लेखनमा पठनको प्रभाव र पठनको प्रकार बताउन, पाठ्यवस्तु पठनमा हुने व्यवधान, अन्तर्क्रिया प्रक्रिया र पाठ्यवस्तु पठन र पठनबोधका बारेमा जानकारी प्राप्त गर्न, भाषापाठ्यपुस्तक लेखनमा पठनीयताको प्रभाव, पूर्वानुमान, अभिरुचि र स्तरको प्रभावका बारेमा चर्चा गर्न, पठनीयताका दृष्टिले निर्मित पाठ्यसामग्रीको वैधता र विश्वसनीयता पत्ता लगाउन, पठनीयताका कठिनाइ पक्षसँग परिचित हुन ।	**एकाइ पाँच : भाषापाठ्यपुस्तकको लेखनमा पठन र पठनीयता** ५.१ पठनीयताका दृष्टिले भाषापाठ्यपुस्तक लेखनमा पठन पक्षको प्रयोग ५.१.१ भाषापाठ्यवस्तु लेखनमा पठनको प्रभाव ५.१.२ भाषिक पाठ्यवस्तुमा पठनका प्रकार : उपयुक्त पठन, औसत पठन, सस्वरपठन, निपुण पठन ५.१.३ पाठ्यवस्तु पठनमा व्यवधान ५.१.४ पाठ्यवस्तु पठन प्रक्रियामा अन्तर्क्रिया ५.१.५ पाठ्यवस्तु पठनमा समानान्तर प्रक्रिया ५.१.६ पाठ्यवस्तु पठन र पठनबोध ५.२ भाषापाठ्यपुस्तक लेखनमा पठनीयताको प्रभाव ५.३ पाठ्यवस्तु पठनीयताको पूर्वानुमान ५.४ पठनीयतामा अभिरुचि र स्तरको प्रभाव ५.५ पठनीयताका दृष्टिले निर्मित पाठ्यसामग्रीको वैधता ५.६ पठनीयता सूत्रहरूको विश्वसनीयता ५.७ पठनीयताका कठिनाइहरू • पठनीयताको मापनीय तत्त्वहरू • पठनीयताको अमापनीय तत्त्वहरू • पठनीयता सूत्रका अपर्याप्तताहरू • पठनीयता अध्ययनका आधारहरू
भाषा पाठ्यपुस्तक लेखन र निर्माणका सैद्धान्तिक आधारहरूको परिचय दिन, भाषापाठ्यपुस्तक लेखन र निर्माणका आधारहरूसँग परिचित हुन, पाठ्यपुस्तक लेखनमा निर्माण र सम्पादनमा सम्बद्ध निकायको भूमिका बताउन ।	**एकाइ छ : भाषापाठ्यपुस्तक लेखन र निर्माणका सैद्धान्तिक आधार र सम्बद्ध निकाय** ६.१ पाठ्यपुस्तक लेखन र निर्माणका आधारहरू ६.१.१ सम्बद्ध विषयको पाठ्यक्रम ६.१.२ विषयक्षेत्र र विधाक्षेत्र अनुरूपका पाठ्यवस्तुको स्वरूप • पूर्ण पाठ्यवस्तु लेखन • पूर्ण पाठ्यवस्तु सङ्कलन • मिश्रित पाठ्यवस्तु ६.१.३ पाठ्यवस्तु/पाठ्यांशमा अन्तर्निर्हित पठन, पठनीयता र बोधका सबल पक्ष ६.१.४ लेखन सिप ६.१.५ उद्देश्य ६.१.६ शब्दभण्डारको छनोट र नियन्त्रण ६.१.७ वाक्य रचना ६..५ पाठ्यवस्तुको संरचनात्मक सीमा र नियन्त्रण : तह, कक्षा, उमेर, रुचि, आवश्यकता आदि ६.२ भाषापाठ्यपुस्तक लेखन, निर्माण र सम्पादनमा सम्बद्ध निकाय ६.२.१ सरकारी वा संस्थापकीय भूमिका ६.२.२ पाठ्यक्रम निर्माताको भूमिका ६.२.३ लेखकीय भूमिका ६.२.४ पाठकीय भूमिका : स्वतन्त्र पाठक, आश्रित पाठक

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
	६.२.५ शिक्षकीय भूमिका ६.२.६ प्रकाशकीय भूमिका
भाषा पाठ्यपुस्तक लेखन, निर्माण र सम्पादन पक्षको सिद्धान्त र प्रक्रियाको परिचय दिन, सम्बन्धित तह वा कक्षाको भाषा पाठ्यक्रमको अध्ययन र निर्देशनको पालना गर्न, भाषा पाठ्यपुस्तक लेखनमा प्रयुक्त प्राज्ञिक वा भौतिक पक्षको अध्ययन र प्रयोग पक्षका बारेमा बताउन ।	**एकाइ सात : भाषा पाठ्यपुस्तक लेखन, निर्माण र सम्पादन** ७.१ सम्बन्धित तह वा कक्षाको भाषा पाठ्यक्रमको अध्ययन ७.२ भाषा पाठ्यक्रममा निर्दिष्ट निर्देशनहरूको पालना ७.३ भाषा पाठ्यपुस्तक लेखनमा प्रयुक्त प्राज्ञिक पक्ष • उपयुक्तता, सोद्देश्यता, क्रमवद्धता, रोचकता, जीवनोपयोगिता, सङ्गठन र प्रस्तुति, भाषिक शुद्धता, शैलीगत प्रस्तुति, चित्र र नमुना अभ्यास ७.४ पाठ्यपुस्तक लेखनमा भौतिक पक्ष : • आवरण पृष्ठ/मुख पृष्ठ : प्रकाशन विवरण पृष्ठ, प्राक्कथन/भूमिका, पाठ्यांशसूची/पाठ्यांश, मुद्रण वा अक्षराकार, अक्षर, शब्द सङ्ख्या र वाक्य • परिच्छेद/एकाइ, पाठ्यशीर्षक, उपशीर्षक : कागज, अन्तिम भाग, बँधाइ, आकार, मूल्य

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरूको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदयार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरूलाई बढी महत्त्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन्

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

अधिकारी, हेमाङ्गराज, नेपाली भाषाशिक्षण : केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
पौडेल, राजेन्द्रप्रसाद, माध्यमिक तहका नेपाली पाठ्यपुस्तकको पठनीयताको अध्ययन, अप्रकाशित पिएच.डी. शोधप्रबन्ध, मानविकी तथा सामाजिक
शास्त्रसङ्काय, त्रि.वि. ।
भण्डारी, पारसमणि, भाषा र साहित्य शिक्षणका केही पक्ष, काठमाडौं : वाणी प्रकाशन ।
शर्मा, केदारप्रसाद र माधवप्रसाद पौडेल, नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण, काठमाडौं : न्यु हिरा बुक्स इन्टरप्राइजेज ।
लम्साल, रामचन्द्र र अन्य, पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा शिक्षण पद्धति, काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।

सन्दर्भ सामग्री

अधिकारी, हेमाङ्गराज, नेपाली भाषाशिक्षण, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

जैन, महावीर सटन, अन्य भाषा शिक्षण, आग्राः विनोद पुस्तक मन्दिर ।

नेपाल राष्ट्रिय शिक्षा आयोग, नेपालमा शिक्षा, काठमाडौंः कलेज अफ एजुकेसन ।

ढुङ्गेल, भोजराज र दुर्गाप्रसाद दाहाल, भाषापाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा शिक्षण पद्धति, काठमाडौं : एम.के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्टिब्युटर्स

मार्ल्यान्ड, माइकेल (सं.), ल्याङ्ग्वेज एक्रस द करिकुलम, लन्डन : एच.इ.बि. ।

म्याके, डब्ल्यु. एम., ल्याङ्ग्वेज टिचिङ एनालिसिस, लन्डन : लङ्म्यान ।

भण्डारी, पारसमणि, प्राथमिक तहका विद्यार्थीहरूको आधारभूत नेपाली शब्दभण्डारको निरूपण, अप्रकाशित विद्यावारिधि शोधप्रबन्ध, त्रि.वि. ।

विल्किन्स, डि.ए., लिङ्ग्विस्टिक्स इन ल्याङ्ग्वेज टिचिङ, लन्डन : एडवार्ड आर्नोल्ड ।

शर्मा, केदारप्रसाद, अ क्रिटिकल इभ्यालुएसन अफ दि प्राइमरी लेभल गभर्न्मेन्ट टेक्स्टबुक्स अफ दि नेपाली ल्याङ्ग्वेज (पिएच.डी. शोधपत्र), त्रि.वि.।

शर्मा, गोपीनाथ, स्कुल करिकुलम इन नेपाल, काठमाडौं : श्रीमती हेमकुमारी शर्मा ।

.... , नेपालमा शिक्षाको इतिहास, काठमाडौं : श्रीमती हेमकुमारी शर्मा ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (विभिन्न समयका), प्राथमिक, निम्न माध्यमिक तथा माध्यमिक नेपाली पाठ्यक्रम, भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानोठिमी ।

.... (विभिन्न समय), प्राथमिक, निम्न माध्यमिक तथा माध्यमिक तहका विभिन्न कक्षाका नेपाली पाठ्यपुस्तक, भक्तपुरः जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र ।

स्टब्स, माइकल, इजुकेसनल लिङ्ग्विस्टिक्स, अक्सफोर्ड : बसिल ब्ल्याकबेल ।

स्टर्न एच.एच., फन्डामेन्टल कन्सेप्टअफ ल्याङ्ग्वेज टिचिङ, क्याम्ब्रिज : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

ह्युजेज, अर्थर, टेस्टिङ फर ल्याङ्ग्वेज टिचर, न्युयोर्क : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

ह्यालिडे, एम.ए.के. र अन्य, द लिङ्ग्विस्टिक्स साइन्सेज यान्ड ल्याङ्ग्वेज टिचिङ, लन्डनः लङ्म्यान ।

हामिर, जे, द प्राक्टिस अफ ल्याङ्ग्वेज टिचिङ, लन्डन : लङम्यान ।

पाण्डेय, रामशकल, हिन्दी शिक्षण, आगरा : विनोदपुस्तक भण्डार ।

पाठ्यांश शीर्षक : **नेपाली महाकाव्य**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४६४**	पूर्णाङ्क
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	उत्तीर्णाङ्क :
तह : बि.एड.	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
सत्र : छैटौं	प्रतिपाठघन्टी :
	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठयांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक व्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा महाकाव्यको सैद्धान्तिक स्वरूप, नेपाली महाकाव्यको विकासक्रम तथा निर्धारित महाकाव्यकारहरूका महाकाव्यहरूको तत्त्वगत विवेचना गर्ने ज्ञान र क्षमता विकास गराउने दृष्टिकोण राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- पूर्वीय र पाश्चात्य मान्यताका आधारमा महाकाव्यको सैद्धान्तिक स्वरूपको चर्चा गर्ने
- नेपाली महाकाव्यको विकासक्रम, मोड र त्यसका चरणगत मूलभूत प्रवृत्तिको चिनारी गराउने
- निर्धारित स्रष्टाका महाकाव्यात्मक प्रवृत्ति तथा तिनका महाकाव्यको तत्त्वगत आधारमा विवेचना गर्न सक्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• कविताको उपविधाका रूपमा महाकाव्यको स्वरुप चिन्न, • पूर्वीय साहित्यशास्त्रीय परम्परामा महाकाव्यका बारेमा व्यक्त दृष्टिकोण प्रस्तुत गर्न, • पूर्वीय मान्यताका आधारमा महाकाव्यका तत्त्वहरूको वर्णन गर्न, • पाश्चात्य परम्परामा महाकाव्यका बारेमा व्यक्त दृष्टिकोण प्रस्तुत गर्न, • पाश्चात्य मान्यताका आधारमा महाकाव्यका तत्त्वहरूको चर्चा गर्न, • महाकाव्यसम्बन्धी नेपाली दृष्टिकोण व्यक्त गर्न, • वर्तमान युगमा महाकाव्यको स्वरूप बताउन ।	**एकाइ एक : महाकाव्यको सैद्धान्तिक स्वरूप** १.१ महाकाव्यको स्वरुप १.२ कविताको उपविधाका रूपमा महाकाव्य १.३ पूर्वीय साहित्यशास्त्रीय परम्परामा महाकाव्य १.४ पूर्वीय मान्यतामा महाकाव्यका तत्त्वहरू १.५ पाश्चात्य परम्परामा महाकाव्य १.६ पाश्चात्य मान्यतामा महाकाव्यका तत्त्वहरू १.७ महाकाव्यसम्बन्धी नेपाली दृष्टिकोण १.८ वर्तमान युगमा महाकाव्यको विधागत स्वरूप
• नेपाली महाकाव्यको विकासप्रक्रिया, मोड र प्रवृत्ति उल्लेख गर्न, • आधुनिक नेपाली महाकाव्यका पूर्ववर्ती र उत्तरवर्ती चरण, प्रमुख धारा एवम् प्रवृत्तिहरूको बयान गर्न ।	**एकाइ दुई : नेपाली महाकाव्यको विकासक्रम** २.१ नेपाली महाकाव्यको विकास प्रक्रिया २.१.१ प्राथमिक काल २.१.२ माध्यमिक काल २.१.३ आधुनिक काल २.१.४ आधुनिक नेपाली महाकाव्यको पूर्ववर्ती चरण : प्रमुख धारा स्वच्छन्दतावादी धारा, परिष्कारवादी धारा, प्रगतिवादी धारा, प्रयोगवादी धारा एवम् तिनका प्रवृत्ति २.१.५ आधुनिक महाकाव्यको उत्तरवर्ती चरण : धारागत निरन्तरता, नवीन प्रयोग र प्रवृत्ति
• महाकाव्यकार भानुभक्त आचार्यको परिचय दिन, • भानुभक्तका महाकाव्यात्मक विशेषता बताउन, • काव्यतत्त्वका आधारमा भानुभक्तीय 'रामायण'को सर्सर्ती विवेचना गर्न, • उक्त काव्यको 'अयोध्याकाण्ड'का मार्मिक पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ तिन : भानुभक्त आचार्य र उनको 'रामायण'** ३.१ महाकाव्यकार भानुभक्त आचार्यको परिचय ३.२ भानुभक्तका महाकाव्यात्मक विशेषता ३.३ काव्यतत्वका आधारमा भानुभक्तीय 'रामायण' को विवेचना ३.४ उक्त काव्यको 'अयोध्याकाण्ड'का विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
• महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको परिचय दिन, • महाकवि देवकोटाको महाकाव्ययात्रा र चरण विभाजनको आधार प्रस्तुत गर्न, • महाकवि देवकोटाका महाकाव्यात्मक प्रवृत्तिको चर्चा गर्न, • महाकाव्य तत्त्वका आधारमा 'सुलोचना' महाकाव्यको गहन विवेचना गर्न, • उक्त महाकाव्यका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	**एकाइ चार : लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा र उनको 'सुलोचना'** ४.१ महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको परिचय ४.२ महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको महाकाव्ययात्रा ४.३ महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका प्रवृत्ति ४.४ महाकाव्य तत्त्वका आधारमा 'सुलोचना' महाकाव्यको विवेचना ४.५ उक्त महाकाव्यका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
• महाकाव्यकार उमानाथ शास्त्री 'सिन्धुलीय'को परिचय दिन, • उमानाथ शास्त्री 'सिन्धुलीय'का महाकाव्यगत प्रवृत्ति उल्लेख	**एकाइ पाँच : उमानाथ शास्त्री 'सिन्धुलीय' र उनको 'मकवानीवाला'**

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
गर्न, • महाकाव्य तत्त्वका आधारमा 'मकवानीवाला' महाकाव्यको विवेचना गर्न, • उक्त महाकाव्यका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न ।	५.१ महाकाव्यकार उमानाथ शास्त्री 'सिन्धुलीय'को परिचय ५.२ उमानाथ शास्त्री 'सिन्धुलीय'का महाकाव्यगत प्रवृत्ति ५.३ महाकाव्य तत्त्वका आधारमा 'मकवानीवाला' महाकाव्यको विवेचना ५.४ उक्त महाकाव्यका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
• महाकाव्यकार मोदनाथ प्रश्रितको परिचय दिन, • मोदनाथ प्रश्रितका महाकाव्यगत प्रवृत्ति उल्लेख गर्न, • महाकाव्य तत्त्वका आधारमा 'मानव' महाकाव्यको विवेचना गर्न, • उक्त महाकाव्यका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न,	**एकाइ छ : मोदनाथ प्रश्रित र उनको 'मानव'** ६.१ महाकाव्यकार मोदनाथ प्रश्रितको परिचय ६.२ मोदनाथ प्रश्रितका महाकाव्यगत प्रवृत्ति ६.३ महाकाव्य तत्त्वका आधारमा 'मानव' महाकाव्यको विवेचना ६.४ उक्त महाकाव्यका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्च एकाइमा पाठ्चवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरूको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदयार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरूलाई बढी महत्त्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्च पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन्

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

आचार्य, भानुभक्त, ***रामायण,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
देवकोटा, लक्ष्मीप्रसाद, ***सुलोचना,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
प्रश्रित, मोदनाथ, ***मानव,*** लुम्बिनी : पसिना प्रकाशन ।
सिन्धुलीय, उमानाथ शास्त्री, ***मकवानीवाला,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

सन्दर्भसामग्री

अवस्थी, महादेव, ***आधुनिक नेपाली महाकाव्य र खण्डकाव्य विमर्श,*** काठमाडौं : इन्टेलेक्च्युअल बुक प्यालेस ।
........., लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको खण्डकाव्यकारिता, काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।
उपाध्याय, केशवप्रसाद, ***पूर्वीय साहित्य सिद्धान्त,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
गजुरेल, गोविन्द, ***उमानाथ शास्त्री सिन्धुलीय : एक विश्लेषणात्मक अध्ययन,*** काठमाडौं : शब्दघर प्रकाशन ।
गौतम, कृष्ण, ***देवकोटाका प्रबन्ध काव्य,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
............, ***पाश्चात्य महाकाव्य,*** काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।
जोशी, कुमारबहादुर, ***महाकवि देवकोटा र उनका महाकाव्य,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
त्रिपाठी, वासुदेव, ***नेपाली कविताको सिंहावलोकन,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
ने.रा.प्र.प्र., ***नेपाली साहित्यकोश,*** काठमाडौं ।
बन्धु, चूडामणि, ***देवकोटा,*** ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
भण्डारी, पारसमणि, ***काव्य विवेचना,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
.... र माधवप्रसाद पौडेल, ***नेपाली कविता काव्य र समालोचना,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

पाठ्यांश शीर्षक : **प्रायोगिक भाषाविज्ञानका केही पक्ष**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४६५**	पूर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	उत्तीर्णाङ्क :
तह : बि.एड.	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
सत्र : छैटौं	प्रतिपाठघन्टी :
	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठयांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तरगत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि. एड.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा त्रुटिविश्लेषण, व्यतिरेकी विश्लेषण, शैलीवैज्ञानिक, शैक्षणिक व्याकरण र सङ्कथन विश्लेषणसँग सम्बद्ध विषयवस्तुप्रति विद्यार्थीका संज्ञानको विकास गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक र प्रयोगात्मक पक्षको जानकारी प्रदान गर्ने,
- व्यतिरेकी विश्लेषणका आधारभूत पक्षबारे परिचय प्रदान गर्ने,
- शैलीविज्ञानका आधारभूत मान्यतासँग परिचित गराउने,
- शैक्षणिक व्याकरणबारे जानकारी प्रदान गर्ने,
- सङ्कथन विश्लेषणको परिचय प्रस्तुत गर्न सक्ने क्षमता विकास गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
व्यतिरेकी विश्लेषणको अवधारणा प्रस्तुत गर्न, व्यतिरेकी विश्लेषणको पृष्ठभूमि र विकासप्रक्रियाको रेखाङ्कन गर्न, व्यतिरेकी विश्लेषणका आधारभूत मान्यता निर्धारण गर्न, व्यतिरेकी विश्लेषणका प्रक्रियाहरूको चर्चा गर्न, व्यतिरेकी विश्लेषणको शैक्षणिक उपयोगिता स्पष्ट पार्न, व्यतिरेकी विश्लेषणको अभ्यास गर्न ।	**एकाइ एक : व्यतिरेकी विश्लेषण** १.१ व्यतिरेकी विश्लेषणको अवधारणा १.२ व्यतिरेकी विश्लेषणको पृष्ठभूमि र विकास १.३ व्यतिरेकी विश्लेषणका आधारभूत मान्यता १.४ व्यतिरेकी विश्लेषण प्रक्रिया १.४.१ सामग्री सङ्कलन : भाषा$_1$ र भाषा$_2$ १.४.२ सामग्री सङ्कलनका तह : ध्वनि/वर्ण, रूप, वाक्य, शब्दभण्डार र शैली १.४.३ सामग्रीको सत्यापन १.४.४ सामग्री बोध र विश्लेषण १.४.५ निष्कर्ष १.५ व्यतिरेकी विश्लेषणको शैक्षणिक उपयोगिता १.६ व्यतिरेकी विश्लेषणको अभ्यास
त्रुटिविश्लेषणको अवधारणा बताउन, त्रुटिविश्लेषणको महत्त्व बताउन, त्रुटिविश्लेषण र व्यतिरेकी विश्लेषणमा भिन्नता, त्रुटिक्षेत्र र त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्न, त्रुटिविश्लेषणका प्रक्रियाहरूको चर्चा गर्न, त्रुटिको शैक्षणिक उपयोगिता स्पष्ट पार्न, त्रुटिविश्लेषणको अभ्यास गर्न ।	**एकाइ दुई : त्रुटिविश्लेषण** २.१ त्रुटिविश्लेषणको अवधारणा २.२ त्रुटिविश्लेषणको महत्त्व २.३ त्रुटिविश्लेषण र व्यतिरेकी विश्लेषण २.४ त्रुटिक्षेत्र र त्रुटिहरूको वर्गीकरण २.५ त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया २.५.१ सामग्री सङ्कलन २.५.२ त्रुटिहरूको पहिचान २.५.३ त्रुटिहरूको वर्णन र विश्लेषण २.६ त्रुटिको शैक्षणिक उपयोगिता २.७ त्रुटिविश्लेषणको अभ्यास
शैलीविज्ञानको परिचय दिन, शैलीविज्ञानको स्वरूप ठम्याउन, शैलीविज्ञानको क्षेत्र पहिचान गर्न, शैलीविज्ञानको आधुनिक पद्धतिसँग परिचित हुन, शैलीविज्ञानको शैक्षणिक उपयोगिता प्रस्ट पार्न ।	**एकाइ तिन : शैलीविज्ञान** ३.१ शैलीविज्ञानको परिचय ३.२ शैलीविज्ञानको स्वरूप ३.३ शैलीविज्ञानको क्षेत्र ३.४ शैलीविज्ञानको पूर्वीय र पाश्चात्य परम्परा ३.५ शैलीविश्लेषण प्रक्रिया ३.५.१ साहित्यिक संरचना : बनोट, बुनोट र शैली ३.५.२ कृतिगत शैली : चयन, विचलन र समानान्तरता ३.५.३ भाषिक संरचना ३.६ शैलीविज्ञानको आधुनिक पद्धति ३.७ शैलीविज्ञानको शैक्षणिक उपयोगिता
शैक्षणिक व्याकरणको परिचय, प्रयोजन र आवश्यकता बताउन, वर्णनात्मक र शैक्षिक व्याकरणको तुलनात्मक स्वरूप	**एकाइ चार : शैक्षणिक व्याकरण** ४.१ शैक्षणिक व्याकरणको परिचय ४.२ शैक्षणिक व्याकरणको प्रयोजन र आवश्यकता

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
प्रस्तुत गर्न, नेपाली शैक्षणिक व्याकरणका समस्या पहिचान गर्न ।	४.३ वर्णनात्मक व्याकरण र शैक्षणिक व्याकरण ४.४ शैक्षणिक व्याकरणका विशेषता ४.५ नेपाली शैक्षणिक व्याकरणका समस्या
सङ्कथनको परिचय दिन, सङ्कथन विश्लेषणको पृष्ठभूमि र परम्परा बताउन, सङ्कथनका प्रकारको चर्चा गर्न, सङ्कथनका घटकहरू उल्लेख गर्न, सङ्कथनको शैक्षणिक उपयोगिता स्पष्ट पार्न ।	**एकाइ पाँच : सङ्कथन विश्लेषण** ५.१ सङ्कथनको परिचय ५.२ सङ्कथनको पृष्ठभूमि र परम्परा ५.३ सङ्कथनका प्रकार ५.४ सङ्कथनका घटकहरू ५.५ सङ्कथनको शैक्षणिक उपयोगिता

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरूको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदयार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरूलाई बढी महत्त्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलापभित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

अधिकारी, हेमाङ्गराज, ***सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञान,*** काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।

भण्डारी, पारसमणि र शक्तिराज नेपाल, ***प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

भण्डारी, पारसमणि, ***प्रायोगिक भाषाविज्ञानका केही पक्ष,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

सन्दर्भ सामग्री

एसर, आर. ई., द इनसाइक्लोपिडिया अफ ल्याङ्ग्वेज एन्ड लिङ्ग्विस्टिक्स, इङलैन्ड : पर्गामन प्रेस ।

एल्स, थियो भान र अन्य, अप्लाइड लिङ्ग्विस्टिक्स यान्ड र लर्निङ यान्ड टिचिङ अफ फोरेन ल्याङ्ग्वेज, अस्ट्रेलिया : एडवार्ड आर्नोल्ड ।

ब्राउन, जर्ज युले, डिस्कोर्स एनालिसिस, क्याम्ब्रिज : जिलियन ।

नेपाल, घनश्याम, शैलीविज्ञान, गान्तोक : आँकुरा प्रकाशन ।

ढकाल, शान्तिप्रसाद, प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन ।

ढुङ्गेल, भोजराज र अन्य, प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : एम.के.प्रकाशन ।

पोखरेल, केशवराज र अन्य, प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : प्रज्ञा प्रकाशन ।

बेल, रोजर टि., एन इन्ट्रोडक्सन टु अप्लाइड लिङ्ग्विस्टिक्स : एप्रोचेज यान्ड मेथड्स, लन्डन : बि.टि. बास्टफोर्ड ।

रिचार्ड्स, जे. सी, एरर इनालिसिस, लन्डन : लङ्म्यान ।

रेड्डी, विजयराघव, व्यतिरेकी भाषाविज्ञान, आगरा : विनोद पुस्तक मन्दिर ।

रिचार्ड, ज्याक र अन्य, लङम्यान डिक्सनरी अफ एप्लाइड लिङ्ग्विस्टिक्स, लन्डन : लङ्म्यान ।

वर्मा, एस. के. र एन. कृष्णास्वामी, मोडर्न लिङ्ग्विस्टिक्स : एन इन्ट्रोडक्सन, दिल्ली : अक्सफोर्ड युनिभर्सिटी प्रेस ।

शर्मा, मोहनराज, शैलीविज्ञान, काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र. ।

शर्मा, मोहनराज, समकालीन समालोचना : सिद्धान्त र प्रयोग, काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र. ।

श्रीवास्तव, रवीन्द्रनाथ, भाषाविज्ञान : सैद्धान्तिक चिन्तन, दिल्ली :राधाकृष्ण ।

सातौ सेमेस्टर

पाठ्यांश शीर्षक : **नेपाली भाषासम्पादन कला (अन्तर्विषयक)**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४७१**	पूर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	उत्तीर्णाङ्क :
तह : बि.एड.	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
सत्र : सातौं	प्रतिपाठघन्टीः
	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिम विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चारबर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूलाई नेपाली भाषामा रचिएका सामग्रीहरूको भाषासम्पादन कलाको सैद्धान्तिक ज्ञानका आधारमा कृति सम्पादन गर्न सक्ने बनाउने उद्देश्य राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- भाषासम्पादन कलाको सैद्धान्तिक आधार वर्णन गर्न सक्षम तुल्याउने,
- निर्धारित कृतिमा नेपाली भाषा शुद्ध र प्रभावकारी तरिकाले प्रयोग गरी सम्पादन गर्ने क्षमता र सिपको विकास गर्ने,

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
● भाषासम्पादनको अर्थ र परिभाषा बताउन, ● भाषासम्पादनको प्रयोजन र महत्त्व पहिचान गर्न, ● भाषासम्पादनसँग कृति लेखन र प्रुफ संशोधनको भिन्न स्वरूप निर्धारण गर्न, ● भाषासम्पादनका प्रकारहरू पहिचान गर्न, ● भाषासम्पादनका तहहरू रेखाङ्कन गर्न ।	**एकाइ एक : भाषासम्पादनको सैद्धान्तिक परिचय** १.१ भाषासम्पादनको अर्थ र परिभाषा १.२ भाषासम्पादनको प्रयोजन र महत्त्व १.३ भाषासम्पादन, कृति लेखन र प्रुफ संशोधनमा भिन्नता १.४ सम्पादनका प्रकार : भाषासम्पादन र विषयवस्तु सम्पादन १.५ भाषासम्पादनका तहहरू : सामान्य सम्पादन, गुणवृद्धि (एट्रिब्युटिङ) सम्पादन र रूपभेदी (रिफर्मिङ) सम्पादन
● भाषासम्पादनका आधारभूत पक्षहरूको पहिचान गर्न, ● कृतिको प्रयोजन अनुरूपको सम्पादन विधिको संज्ञान हासिल गर्न ।	**एकाइ दुई : भाषासम्पादनका विधि** २.१ भाषासम्पादनका आधारभूत पक्ष २.१.१ शब्दचयन : विधा, विषयवस्तु, विचार, भाव, संरचना, शैलीको अनुरूपता २.१.२ वाक्यको संरचना : व्याकरणात्मक र आलङ्कारिक २.१.३ अनुच्छेद रचना : विचारवाक्य, क्रमिकता र पूर्णता २.३.४ सङ्कथन : संसशक्ति, सहयोजना, अभिप्राय, स्वीकार्यता, सूचनात्मकता, परिस्थिति र अन्तरपाठात्मकता २.२ प्रयोजनपरकता, लेख्यचिह्न र अन्तर्भाषिकता
● कृतिको सम्पादन प्रक्रियागत सिप विकास गर्न, ● भाषा, चिह्न, चित्र र क्याप्सनका बिचको सहसम्बन्ध केलाई सम्पादनको प्रायोगिक सिद्धहस्तता प्राप्त गर्न ।	**एकाइ तिन : भाषासम्पादनको प्रक्रिया** ३.१ कृतिचयन ३.१.१ कृतिको गहन अध्ययन ३.१.२ सम्पादनको प्रकार निर्धारण ३.१.३ सम्पादनको तह निर्धारण ३.१.४ सम्पादनको मानदण्ड निर्माण ३.२ कृतिको प्रारम्भिक सम्पादन ३.२.१ प्रारम्भिक रेखाङ्कन ३.२.२ शब्द, वाक्य, चित्र आदिको सामान्य संशोधन ३.२.३ निर्देशनात्मक टिपोट ३.३ वस्तु र पाठविन्यासको सहसम्बन्ध संशोधन ३.३.१ विषय, चित्र र शैलीको अनुकूलताको सम्पादन ३.३.२ तर्क, दृष्टिविन्दु, छन्द, लय, विचलन, बिम्ब प्रतीक आदिको औचित्यका आधारमा कृतिको गुणवृद्धि ३.३.३ अनुच्छेदको क्रमिकता र पूर्णताको सम्पादन ३.३.४ शीर्षकचयन ३.४ प्रुफ संशोधन ३.४.१ वर्णविन्यास र लेख्य चिह्नहरूको त्रुटिनिराकरण ३.४.२ प्रुफ संशोधनको चिह्नहरूको उपयोग ३.४.३ कम्प्युटरबाट प्रत्यक्ष प्रुफ संशोधन (वर्ड, पावर प्वाइन्ट र पेजमेकर) ३.५ कृतिको प्रकाशन तयारी आलेख (प्रेस रेडी कपी)

	३.५.१ पृष्ठाकार, अक्षराकार, शीर्षक, स्थान, फोटो, चित्र, क्याप्सन आदि सजावटको अन्तिम छनोट ३.५.२ भाषाको छुटपुट त्रुटिको अन्तिम संशोधन र तयारी आलेख प्रकाशन ३.६ छपाइ अवस्थाको सम्पादन : कागजमा छापिइसकेको वा रङ विनियोजन (कलर सेपरेसन) भइसकेपछिको अवस्थामा दृष्टिदोषले छुटेका भाषिक त्रुटि र क्याप्सनको सूक्ष्म निरीक्षण
● सम्पादनको समीक्षा गर्ने सिप विकास गर्न, ● सुझावका आधारमा सम्पादनलाई परिमार्जन गर्न, ● प्रयोगात्मक परीक्षाका लागि सम्पादित कृति तयार पार्ने अभ्यास गर्न ।	**एकाइ चार : समीक्षा, परिमार्जन र प्रस्तुति** ४.१ सहपाठी सम्पादन र समीक्षा ४.१.१ सम्पादित कृतिको मस्यौदा र समीक्षा ४.१.२ सामूहिक रचनात्मक समीक्षाबाट परिमार्जन ४.२ कृतिसम्पादनको प्रस्तुतिगत ढाँचाको पालना र निर्धारित सङ्ख्या र पृष्ठमा सम्पादित कृतिको प्रस्तुति (प्रयोगात्मक बाह्य परीक्षाका लागि कम्तीमा पनि २५ पृष्ठ हुने गरी रङ्गीन गाता र पाठभित्र चित्र, नक्सा आदि समेत भएको सम्पादित कृति आत्मसमीक्षासहित कम्प्युटर टङ्कण गरी रूपमा प्रस्तुत गर्नुपर्ने)

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्चवस्तुको प्रकृति र आवश्यकताअनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरूको उपयोग गरिने छ । व्याख्यानविधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदयार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरूलाई बढी महव दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाहृय मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाहृय मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन्

बाहृय परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

ब्रुक्स, ब्रियान एस. र ज्याक जेड. सिजर्स, *दि आर्ट अफ एडिटिङ*, न्यु योर्क : एलिन यान्ड बेकन ।
वस्ती, शरच्चन्द्र, *हाम्रो भाषा*, काठमाडौँ : एकता बुक्स ।

सन्दर्भ सामग्री

एटम, नेत्र, *सीमान्त आकाश : स्रष्टासितको अन्तर्यात्रा*, काठमाडौँ : तन्नेरी प्रकाशन ।
क्रिस्टल, डेभिड र डेरेक डेभी, *इन्भेस्टिगेटिङ इङ्ग्लिस स्टाइल*, लन्डन : लङ्गम्यान ।
त्रिपाठी, वासुदेव, *साहित्य सिद्धान्तः शोध तथा सृजनविधि*, काठमाडौँ : पाठ्यसामग्री पसल ।
सिल्भान बार्नेट र विलियम इ. काइन, *अ सर्ट गाइड टु राइटिङ अबाउट लिटरेचर*, न्यु दिल्ली : डोर्लिङ किन्डर्स्ली (इन्डिया) लिमिटेड ।

पाठ्यांश शीर्षक : **भाषिक अनुसन्धान विधि**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४७२**	पूर्णाङ्क:
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	उत्तीर्णाङ्क :
तह : बि.एड.	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
सत्र :	प्रतिपाठघन्टी :
	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चारबर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन (वि.एड) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार गरिएको हो । यस पाठ्यांशमा भाषिक अनुसन्धानको परिचय, भाषिक अनुसन्धानको अवधारणा, भाषिक अनुसन्धानका सामान्य विधिहरू, तथ्याङ्क सङ्कलन, उपकरण निर्माण, मानकीकरण र विश्लेषण, अनुसन्धान प्रस्तावका प्रमुख अङ्गहरू, अनुसन्धान प्रतिवेदनका अङ्गहरू र अनुसन्धान प्रस्ताव लेखनको सैद्धान्तिक र प्रयोगात्मक ज्ञान तथा सिपको विकास गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- अनुसन्धानका बारेमा सामान्य परिचय दिने
- नेपाली शिक्षा विषयसँग सम्बद्ध अनुसन्धान क्षेत्र पहिल्याउने,
- भाषिक अनुसन्धानका लागि सामान्य विधिको वर्णन गर्न सक्ने,
- तथ्याङ्क सङ्कलन र उपकरण निर्माणको प्रक्रिया र पद्धतिका बारेमा जानकारी प्रदान गर्ने,
- अनुसन्धान प्रस्तावका प्रमुख अङ्गहरूसँग परिचित भई अनुसन्धान प्रस्ताव लेखनमा सक्षम तुल्याउने,
- अनुसन्धान प्रतिवेदनको लेखन, सम्पादनसहित अन्तिम प्रतिवेदन तयार पार्न सक्ने सिपको विकास गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• भाषिक अनुसन्धानको परिचय र परिभाषा दिन, • अनुसन्धानका प्रकारहरू बताउन, • भाषिक अनुसन्धानका उद्देश्यहरु निर्धारण गर्न ।	**एकाइ एक : भाषिक अनुसन्धानको परिचय** १.१ अनुसन्धानको परिचय १.२ अनुसन्धानको परिभाषा १.३ अनुसन्धानका प्रकारहरू १.३.१ कार्य प्रकृतिका आधारमा अनुसन्धानको वर्गीकरण मौलिक अनुसन्धान धारणात्मक अनुसन्धान व्यावहारिक अनुसन्धान प्रयोगात्मक अनुसन्धान १.३.२ प्रयोजनका आधारमा अनुसन्धानको वर्गीकरण उपाधिमूलक अनुसन्धान पाठ्यांशमूलक अनुसन्धान प्रयोजनमूलक अनुसन्धान १.३.३ सूचनाको आधारमा अनुसन्धानको वर्गीकरण परिमाणात्मक अनुसन्धान गुणात्मक अनुसन्धान १.४ भाषिक अनुसन्धानको उद्देश्य १.५ भाषा शिक्षणमा गरिने अनुसन्धानको उद्देश्य
• नेपाली शिक्षा विषयमा अनुसन्धानको प्रारम्भ, परम्परा र पृष्ठभूमि बताउन, • नेपाली शिक्षा विषयमा भएका अनुसन्धानात्मक कार्यको सर्वेक्षण गर्न, • साहित्यिक अनुसन्धान र भाषिक अनुसन्धानका बिचको भिन्नता पहिल्याउन, • नेपाली शिक्षा विषयसँग सम्बन्धित अनुसन्धानका क्षेत्रहरू ठम्याउन ।	**एकाइ दुई : नेपाली शिक्षा विषयमा आधारित अनुसन्धानका क्षेत्र** २.१ नेपाली शिक्षा विषयमा अनुसन्धानको प्रारम्भ, परम्परा र पृष्ठभूमि २.२ नेपाली शिक्षा विषयमा भएका अनुसन्धानात्मक कार्यको सर्वेक्षण २.३ साहित्यिक अनुसन्धान र भाषिक अनुसन्धानका बिचको भिन्नता २.४ नेपाली शिक्षा विषयसँग सम्बन्धित अनुसन्धानका क्षेत्रहरू २.४.१ भाषापाठ्यक्रम २.४.२ भाषापाठ्यपुस्तक २.४.३ नेपाली भाषा र नेपालका भाषाहरू २.४.४ त्रुटि विश्लेषण २.४.५ व्यतिरेकी विश्लेषण २.४.६ शब्दभण्डार
• भाषिक असुन्धानका सामान्य विधिहरू पहिल्याउन, • सर्वेक्षण विधिको जानकारी प्रदान गर्न,	**एकाइ तिन : भाषिक अनुसन्धानका सामान्य विधिहरू** ३.१ सर्वेक्षण विधि

• क्षेत्रीय अध्ययन विधिको परिचय दिन, • प्रयोगात्मक अध्ययन विधिसँग परिचित हुन, • भाषाप्रयोगाशाला विधिको परिचय दिन, • तुलनात्मक विधिको परिचय दिन, • पुस्तकालय विधिको उपयोग गर्न ।	३.२ क्षेत्रीय अध्ययन विधि ३.३ प्रयोगात्मक अध्ययन विधि ३.४ भाषाप्रयोगशाला विधि ३.५ तुलनात्मक अनुसन्धान विधि ३.६ पुस्तकालय विधि
• तथ्याङ्क सङ्कलनको परिचय दिन • तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोतहरू बताउन, • नमुना छनोट विधिको परिचय दिन, • नमुना छनोटका प्रकारहरू बताउन, • तथ्याङ्क सङ्कलनका उपकरणको प्रयोग गर्न, • उपकरणहरूको मानकीकरण गर्न, • भाषिक अनुसन्धानमा साङ्ख्यिकीको प्रयोग गर्न, • तथ्याङ्क प्रस्तुतीकरणका तरिकाहरू पहिचान गर्न ।	**एकाइ चार : तथ्याङ्क सङ्कलन, उपकरण निर्माण मानकीकरण र साङ्ख्यिकीकरण** ४.१ तथ्याङ्क सङ्कलनको परिचय ४.२ तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोतहरू ४.२.१ प्राथमिक स्रोत ४.२.२ द्वितीयक स्रोत ४.३ नमुना छनोट विधिको परिचय ४.४ नमुना छनोटको प्रकार ४.४.१ सम्भावनात्मक नमुना छनोट सामान्य यादृच्छिक नमुना जटिल यादृच्छिक नमुना ४.४.२ असम्भावनात्मक नमुना छनोट सुविधाजनक नमुना समावेशी नमुना ४.५ तथ्याङ्क सङ्कलनका उपकरणको परिचय ४.५.१ प्रश्नावली ४.५.२ अन्तर्वार्ता ४.५.३ मतावली ४.६ उपकरणहरूको मानकीकरण ४.७ भाषिक अनुसन्धानमा साङ्ख्यिकीको प्रयोग ४.७.१ साङ्ख्यिकीको परिचय ४.७.२साङ्ख्यिकीको परिभाषा ४.८ तथ्याङ्कको प्रस्तुतीकरणका तरिकाहरू ४.८.१ तालिका र तालिकीकरण ४.८.२ तथ्याङ्कको लेखाचित्र र प्रस्तुतीकरण • आलेख • आरेख ४.८.३ प्रतिशत गणना ४.८.४ मध्यमान
• अनुसन्धान प्रस्तावको परिचय दिन • अनुसन्धान प्रस्तावका अङ्गहरूको पहिचान गर्न ।	**एकाइ पाँच : अनुसन्धान प्रस्तावका प्रमुख अङ्गहरू** ५.१ अनुसन्धान प्रस्तावको परिचय ५.२ अनुसन्धान प्रस्तावका अङ्गहरू ५.२.१ शोधशीर्षक ५.२.२ शोधको प्रयोजन ५.२.३ समस्याकथन ५.२.४ उद्देश्य ५.२.५ प्राक्कल्पना ५.२.६ पूर्वकार्यको समीक्षा ५.२.७ अध्ययनको औचित्य ५.२.८ अध्ययनको सीमा ५.२.९ शोधविधि ५.२.१० शोधकार्यको रूपरेखा ५.२.११ सन्दर्भसूची
• अनुसन्धान प्रतिवेदनको परिचय दिन, • अनुसन्धान प्रतिवेदनको ढाँचा तयार गर्न, • अनुसन्धान प्रतिवेदनका प्रमुख अङ्गहरूको पहिचान गर्न, • अनुसन्धान प्रतिवेदनको आदि, मध्य र अन्त्य भागको पहिचान गरी तदनुसार अन्तिम प्रतिवेदन तयार पार्न ।	**एकाइ ६ : अनुसन्धान प्रतिवेदन** ६.१ अनुसन्धान प्रतिवेदनको परिचय ६.२ अनुसन्धान प्रतिवेदनको ढाँचा ६.३ अनुसन्धान प्रतिवेदनका प्रमुख अङ्गहरु ६.३.१ आदिभाग • मुखपृष्ठ • शोधनिर्देशकको सिफारिस • स्वीकृति पत्र / अनुमति पत्र

	• कृतज्ञताज्ञापन • शोधसार • विषयसूची • तालिका, चित्र र नक्सासूची • चिह्नसूची • सङ्क्षिप्त रूप ६.३.२ मध्यभाग • अध्याय र शीर्षक • अनुच्छेद विभाजन र विन्यास • उद्धरण • सन्दर्भाङ्कन / सन्दर्भसङ्केत • सन्दर्भसूची • सन्दर्भाङ्कन र सन्दर्भसूचीमा भिन्नता ६.३.१ अन्त्य भाग • परिशिष्ट • पारिभाषिक तथा अन्य शब्दावली ६.३.४ अनुसन्धानमा प्रयुक्त भाषा • वाक्यविन्यास • आदरार्थी प्रयोग • वाच्यको प्रयोग ६.५ प्रतिवेदन टङ्कन र संशोधन ६.६ प्रतिवेदनको अन्तिम संशोधन ६.७ पाठ्यांशमूलक शोधप्रतिवेदन तयारी र मूल्याङ्कन प्रक्रिया
• भाषापाठ्यक्रम र भाषापाठ्यपुस्तक सम्बद्ध विषयक्षेत्रमा आधारित नमुना शोधप्रस्ताव तयार गर्न अभ्यास गर्न, • निर्मित नमुना शोधप्रस्ताव कक्षामा प्रस्तुत गर्न ।	**एकाइ सात : शोधप्रस्ताव लेखन र अभ्यास** ७.१ भाषापाठ्यक्रम सम्बद्ध नमुना शोधप्रस्तावलेखन र अभ्यास ७.२ भाषापाठ्यपुस्तक सम्बद्ध नमुना शोधपुस्तक लेखन ७.३ निर्मित नमुना शोधप्रस्तावको कक्षागत प्रस्तुति

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

- पौडेल, राजेन्द्रप्रसाद, **भाषिक अनुसन्धान विधि**, काठमाडौं : प्रज्ञा पब्लिकेसन एन्ड डिस्ट्रिव्युटर्स प्रा.लि. ।
- भण्डारी, पारसमणि र अन्य, **भाषिक अनुसन्धान विधि,** काठमाडौं, पिनाकल पब्लिकेसन ।

सन्दर्भ सामग्री

- पौडेल, राजेन्द्रप्रसाद र सि.एन. पण्डित, **आधुनिक अनुसन्धान पद्धति : लेखन र मूल्याङ्कन**, काठमाडौं : प्रज्ञा पब्लिकेसन ।
- बन्धु, चूडामणि, **अनुसन्धान तथा प्रतिवेदन लेखन,** काठमाडौं, रत्न पुस्तक भण्डार ।
- भट्टराई, रामप्रसाद, **भाषिक अनुसन्धान विधि,** काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन ।
- वेस्ट जे. डब्ल्यु र खान जे.वि., **रिसर्च इन एजुकेसन**, न्यु डिल्ली, प्रिन्टस् हल अफ इन्डिया ।

पाठ्यांश शीर्षक : **भाषिक सिप परीक्षण** क्रेडिट आवर : ३
पाठ्यांश सङ्ख्या : नेपा.शि. **४७३** पूर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक उत्तीर्णाङ्क :
तह : बि.एड. प्रतिपाठ घन्टी समय :
सत्र : सातौं जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा भाषिक सिपपरीक्षणको सैद्धान्तिक परिचय, मान्यता र धार, भाषिक सिपपरीक्षणका युक्ति र साधन, भाषिक सिपपरीक्षण योजना तथा भाषिक सिपपरीक्षणका साधन र प्रश्न निर्माणका विविध पक्षहरूको सैद्धान्तिक र प्रायोगिक सज्ञान विकास गर्ने दृष्टिकोण राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- भाषिक सिपपरीक्षणका प्रयोजन, सिद्धान्त, प्रकृति र प्रकारहरूको परिचय दिने
- भाषिक सिपपरीक्षणका ऐतिहासिक सन्दर्भ र नेपाली भाषिक मूल्याङ्कन परिपाटीको वर्णन गर्ने
- भाषिक सिपपरीक्षणका सन्दर्भमा असल परीक्षणका गुणहरूको रूपरेखा बताउने
- भाषिक सिपपरीक्षणका युक्ति र साधन तथा प्रश्न निर्माणका चरण र उपयोग सन्दर्भहरूको व्याख्या गर्ने
- भाषिक सिपपरीक्षणका योजना र साधनहरूको नमुना निर्माण गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य र पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
▪ भाषिक सिपपरीक्षणको परिचय दिन, ▪ भाषिक सिपपरीक्षणको प्रयोजन बताउन, ▪ भाषिक सिपपरीक्षणका सिद्धान्तहरूको व्याख्या गर्न, ▪ भाषिक सिपपरीक्षणका प्रकृतिहरू खुटयाउन, ▪ भाषिक सिपपरीक्षणका प्रकारहरूको आकलन गर्न ▪ भाषिक सिपपरीक्षण र भाषिक मूल्याङ्कनको सम्बन्ध देखाउन, ▪ परीक्षण उद्देश्यका क्षेत्र र भाषिक सिपपरीक्षणका सीमा निर्धारण गर्न, ▪ भाषिक सिपपरीक्षण र भाषा शिक्षणको सम्बन्ध निर्क्योल गर्न ।	**एकाइ एक : भाषिक सिपपरीक्षणको सैद्धान्तिक परिचय** १.१ भाषिक सिपपरीक्षणको परिचय १.२ भाषिक सिपपरीक्षणको प्रयोजन १.३ भाषिक सिपपरीक्षणका सिद्धान्त १.३.१ पाठ्यक्रम विश्लेषित परीक्षण उद्देश्यको निर्धारण १.३.२ परीक्षणीय वस्तुको प्रयोजनपरक छनोट १.३.३ भाषिक सिप समग्रतामा आधारित भाषातŒवको परीक्षण १.३.४ एक युक्तिबाट एक पक्षको परीक्षण १.३.५ परीक्षणीय वस्तु र परीक्षण युक्तिको सहसम्बन्ध १.३.६ पूर्वनियोजित परीक्षण प्रविधिको परिपालन १.४ भाषिक सिपपरीक्षणको प्रकृति १.४.१ निर्णयात्मक परीक्षण १.४.२ निर्माणात्मक परीक्षण १.४.३ पहिचानात्मक परीक्षण १.४.५ उत्पादनात्मक परीक्षण १.५ भाषिक सिपपरीक्षणका प्रकार १.५.१ आवधिक र औपचारिक परीक्षण १.५.२ विषयगत र वस्तुगत परीक्षण १.५.३ सामान्य र प्रयोगात्मक परीक्षण १.५.४ निरन्तर र अनौपचारिक परीक्षण १.५.५ पृथकीकृत र एकीकृत परीक्षण १.५.६ उपलब्धिपरक र दक्षतापरक परीक्षण १.५.७ क्षमतापरक र निदानात्मक परीक्षण १.५.८ प्रवेशपरक र स्थाननिर्धारक परीक्षण १.६ भाषिक सिपपरीक्षण र भाषिक मूल्याङ्कनको सम्बन्ध १.७ परीक्षण उद्देश्यका क्षेत्र र भाषिक सिपपरीक्षणका सीमा १.८ भाषिक सिपपरीक्षण र भाषाशिक्षणको सम्बन्ध
▪ भाषिक सिपपरीक्षणको ऐतिहासिक सन्दर्भको विवेचना गर्न, ▪ भाषिक सिपपरीक्षणका मान्यता र धारहरूको रूपरेखा वर्णन गर्न, ▪ नेपाली भाषिक सिपपरीक्षण परिपाटीको समीक्षा गर्न ।	**एकाइ दुई : भाषिक सिपपरीक्षणको ऐतिहासिक सन्दर्भ र नेपाली परिपाटी** २.१ भाषिक सिपपरीक्षणको ऐतिहासिक सन्दर्भ २.२ भाषिक सिपपरीक्षणका मान्यता र धार २.२.१ पूर्वपृथकीकृत पद्धति २.२.२ पृथकीकृत पद्धति २.२.३ एकीकृत पद्धति २.२.४ मनोभाषा वैज्ञानिक र समाज भाषा वैज्ञानिक पद्धति

	२.२.५ प्रकार्यपरक र सम्प्रेषणात्मक पद्धति २.२.६ भाषिक सिपपरीक्षणको वर्तमान स्थिति २.३ नेपाली भाषिक सिपपरीक्षण परिपाटी २.३.१ औपचारिक परीक्षणमा जोड २.३.२ विषयवस्तु केन्द्रित परीक्षण र अङ्कन २.३.३ वस्तुगत परीक्षणको सीमित उपयोग २.३.४ निरन्तर र अनौपचारिक परीक्षण तथा सिप समग्रताको अभाव २.३.५ लेखाइ सिप र व्याकरणमा जोड २.३.६ अस्पष्ट परीक्षणीय अवधारणा २.३.७ वैज्ञानिक परीक्षण अभिलेखहरूको अभाव २.३.८ प्रयोगात्मक परीक्षाको अभाव २.३.९ विषय शिक्षकलाई परीक्षण दायित्व सुम्पन नसकिने अवस्था २.३.१० भाषिक सिपपरीक्षण सम्बन्धी प्रशिक्षणको अभाव
▪ भाषिक सिपपरीक्षणमा वैधता सम्बन्धी गुणका विभिन्न प्रकारहरूको विश्लेषणात्मक परिचय दिन, ▪ भाषिक सिपपरीक्षणमा विश्वसनीयता सम्बन्धी गुणको परिचयात्मक व्याख्या गर्न, ▪ भाषिक सिपपरीक्षणमा व्यावहारिकता सम्बन्धी गुणको महŒव वर्णन गर्न, ▪ भाषिक सिपपरीक्षणमा विभेदकारिता सम्बन्धी गुणको भूमिका उल्लेख गर्न ।	**एकाइ तिन : असल परीक्षणका गुण र भाषिक सिपपरीक्षण** ३.१ वैधता ३.१.१ आकृतिगत वैधता ३.१.२ विषयगत वैधता ३.१.३ समवर्ती वैधता ३.१.४ रचनात्मक वैधता ३.१.५ अनुमानात्मक वैधता ३.१.६ मानदण्डात्मक वैधता ३.२ विश्वसनीयता ३.३ व्यावहारिकता ३.४ विभेदकारिता
▪ भाषिक सिपपरीक्षणमा स्तरयुक्त परीक्षण युक्तिको सन्दर्भ र रूपरेखा बताउन, ▪ शिक्षक निर्मित परीक्षण युक्ति र भाषिक सिपपरीक्षणको व्यावहारिक सम्बन्ध देखाउन, ▪ भाषिक सिपपरीक्षणका विभिन्न साधन, सन्दर्भ र स्रोतसामग्रीहरूको वस्तुपरक परिचय दिन , ▪ लिखित परीक्षणका सन्दर्भमा प्रश्ननिर्माणका क्रमबद्ध चरणहरूको कार्यविधि वर्णन गर्न, ▪ परीक्षण प्रशासन, सामग्री सङ्कलन र मापन विधिका तरिकाहरूको आकलन गर्न, ▪ परीक्षण नतिजाको मूल्याङ्कनीय उपयोगका सन्दर्भहरू उल्लेख गर्न ।	**एकाइ चार : भाषिक सिपपरीक्षणका युक्ति र साधनहरू** ४.१ स्तरयुक्त परीक्षा ४.२ शिक्षक निर्मित परीक्षा ४.३ भाषिक सिपपरीक्षणका साधन, सन्दर्भ र स्रोतसामग्रीहरू ४.३.१ मौखिक परीक्षा : विषयगत र वस्तुगत ४.३.२ लिखित परीक्षा : विषयगत र वस्तुगत ४.३.३ प्रयोगात्मक परीक्षा • सुनाइ सिपका प्रयोगपरक सन्दर्भ र स्रोतसामग्रीहरू • पढाइ सिपका प्रयोगपरक सन्दर्भ र स्रोतसामग्रीहरू • बोलाइ सिपका प्रयोगपरक सन्दर्भ र स्रोतसामग्रीहरू • लेखाइ सिपका प्रयोगपरक सन्दर्भ र स्रोतसामग्रीहरू • एकीकृत सिपका प्रयोगपरक सन्दर्भ र स्रोतसामग्रीहरू • पर्यवेक्षणका सामग्रीहरू : जाँचसूची र श्रेणी मापक ४.४ प्रश्ननिर्माणका चरण ४.४.१ प्रश्नयोजना ४.४.२ प्रश्ननिर्माण ४.४.३ पूर्वपरीक्षण ४.४.४ मानकीकरण ४.५ परीक्षण प्रशासन, सामग्रीसङ्कलन र मापन विधि ४.६ परीक्षण नतिजाको मूल्याङ्कनीय उपयोग
▪ तहगत वा कक्षागत दृष्टिले भाषिक सिपपरीक्षण योजना अथवा विशिष्टीकरण तालिकाको निर्माण गर्न, ▪ मौखिक, लिखित र प्रयोगात्मक परीक्षण साधनका विभिन्न प्रश्न तथा पर्यवेक्षण सामग्रीहरूको निर्माण गर्न ।	**एकाइ पाँच : भाषिक सिपपरीक्षणयोजना र साधनहरूको निर्माणअभ्यास** ५.१ तहगत वा कक्षागत दृष्टिले भाषिक सिपपरीक्षण योजना अथवा विशिष्टीकरण तालिकाको निर्माण ५.२ परीक्षण साधन तथा सामग्रीनिर्माण ५.२.१ मौखिक प्रश्न निर्माण : विषयगत र वस्तुगत ५.२.२ लिखित प्रश्न निर्माण : विषयगत र वस्तुगत ५.२.३ प्रयोगात्मक परीक्षाका विविध सन्दर्भयुक्त जाँचसूची र श्रेणीमापकहरूको निर्माण

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरूको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विद्यार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरूलाई बढी महत्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन्

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

- पौडेल, माधवप्रसाद, *भाषिक मूल्याङ्कन,* काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

सन्दर्भ सामग्री

- अधिकारी, हेमाङ्गराज, *नेपाली भाषाशिक्षण,* काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- .... र अन्य, *नेपाली भाषाशिक्षण* (प्राथमिक शिक्षक तालिम, शिक्षक स्वाध्ययन सामग्री), भक्तपुर : शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र ।
- .... र केदारप्रसाद शर्मा, *प्रारम्भिक नेपाली शिक्षण,* काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- अन्डरहिल, निक, *टेस्टिङ स्पोकेन ल्याङ्ग्वेज,* क्याम्ब्रिज : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।
- एडर्सन, जे. चार्ल्स र अदर्स, *रिभ्युज अफ इङ्लिस ल्याङ्ग्वेज प्रोफिसेन्सी टेस्ट्स्,* वासिङटन डी.सी. : टेसोल ।
- ...., *ल्याङ्ग्वे टेस्ट कन्स्ट्रक्सन एन्ड इभाल्युएसन,* क्याम्ब्रिज : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।
- एडर्सन, जे. चार्ल्स एन्ड ब्रेन नर्थ, *ल्याङ्ग्वेज टेस्टिङ इन द नाइन्टिज : द कम्युनिकेटिभ,* काठमाडौँ : म्याक्मिलन पब्लिसर्स लिमिटेड, मोडर्न इङग्लिस पब्लिकेसन इन एसोसियसन विथ द ब्रिटिस काउन्सिल ।
- काज्क्लर, डब्ल्यु एन्ड आर. एडेल्मन, *द प्रेक्टिस अफ फरेन ल्याङ्ग्वेज टिचिङ,* लन्डन : डेभिड फल्टन ।
- कोहेन, ए., *टिचिङ ल्याङ्ग्वेज एबिलिटी इन द क्लासरुम,* रोलेई : न्युबरी हाउस पब्लिसर्स इङ्क ।
- खनिया, तीर्थराज, *इग्जामिनेसन फर इन्हेन्स्ड लर्निङ,* ललित पुर : मिलेनियम पब्लिकेसन प्राइभेट लिमिटेड
- गिरी, रामाशिष, द टेस्टिङ् अफ रिडिङ, *योङ भ्वाइसेज* (इएलटी थर्ड भोलुम : ५-१५), काठमाडौँ : नेल्टा ।
- गुप्त, रमेशचन्द्र, *शिक्षामेँ मापन और मूल्याङ्कन,* आगरा : लक्ष्मीनारायण अग्रवाल, पुस्तक प्रकाशन ।
- जोशी, राधाकृष्ण, *मूल्याङ्कन प्रविधि* (प्राथमिक शिक्षक सेवाकालीन तालिम पाठ्यक्रम),भक्तपुर : शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र ।
- पौडेल, माधवप्रसाद, *प्राथमिक तहमा नेपाली भाषिक सिपहरूको प्रयोगात्मक मूल्याङ्कन प्रविधिको अध्ययन,* त्रि.वि. शिक्षाशास्त्र सङ्काय, डिनको कार्यालय, कीर्तिपुरमा प्रस्तुत विद्यावारिधि शोधप्रबन्ध ।
- ब्लुम, बि, *टेक्सोनोमी अफ एजुकेसन अब्जेक्टिभ्स,* लन्डन : लङम्यान ।
- ल्याडो, रबर्ट, *ल्याङ्ग्वेज टेस्टिङ,* लन्डन : लङम्यान ।
- वीर, सि.जे., *अन्डरस्टयान्डिङ एन्ड डेभ्लपिङ ल्याङ्ग्वेज टेस्टस,* हेमल हेम्पस्टिड : प्रसेन्टाइल हल ।
- शर्मा, केदारप्रसाद र माधवप्रसाद पौडेल, *नेपाली भाषा र साहित्यशिक्षण,* काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- ...., *नेपाली भाषा शिक्षणका सन्दर्भहरू,* काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- श्रेष्ठ, गजेन्द्र मान, *परीक्षा र मूल्याङ्कन,* काठमाडौँ : त्रि.वि. शिक्षाशास्त्र अध्ययन संस्थान र युनिसेफको संयुक्त प्रायोजन ।

पाठ्यांश शीर्षक : **सामाजिक र मनोभाषाविज्ञान**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४७४**	पूर्णाङ्कः
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	उत्तीर्णाङ्क :
तह : बि.एड.	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
सत्र : सातौं	प्रतिपाठघन्टी :
	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चारबर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन -विएड) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार गरिएको हो । यस पाठ्यांशमा सामाजिक र मनोभाषाविज्ञानको परिचय, बालभाषाविकासको सिद्धान्त, भाषाविकासका चरणहरू, भाषाआर्जनका प्राक्कल्पना एवम् भाषा सिकाइका प्रमुख सिद्धान्तसँग परिचित गराउने दृष्टिकोण राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- सामाजिक र मनोभाषाविज्ञानको परिचय दिने,
- भाषाविकासका चरणहरूको जानकारी प्रदान गर्ने,
- भाषाविकासका आधारभूत पक्षसँग परिचित गराउने,
- भाषासिकाइका प्रमुख सैद्धान्तिक अवधारणा विकास गर्ने ।
- भाषिक भेदहरू केलाउने,
- भाषानीति र योजनाको आवश्यकताबारे स्पष्ट पार्ने,
- नेपालको भाषिक स्थितिको विश्लेषण गर्ने,
- सामाजिक भाषाविज्ञान र भाषाशिक्षणका बिचको अन्तर सम्बन्ध पहिल्याउने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• मनोभाषाविज्ञानको परिचय दिन, • मनोभाषाविज्ञानको क्षेत्र पहिल्याउन, • मनोभाषाविज्ञानको विकासक्रम प्रस्तुत गर्न, • भाषा र मस्तिष्कको अन्तरसम्बन्ध स्पष्ट पार्न ।	**एकाइ एक : मनोभाषाविज्ञानको परिचय** १.१ मनोभाषाविज्ञानको परिचय १.२ मनोभाषाविज्ञानको क्षेत्र १.३ मनोभाषाविज्ञानको विकासक्रम १.४ भाषा र मस्तिष्कको अन्तर्सम्बन्ध
• भाषाविकासका प्रमुख चरणहरूको चर्चा गर्न, • बालभाषा विकासका विभिन्न पक्षको वर्णन गर्न,	**एकाइ दुई : भाषाविकासका चरण र पक्ष** २.१ बालकमा भाषाविकासका प्रमुख चरणहरू २.१.१ पूर्ववर्ती चरण २.१.२ उत्तरवर्ती चरण २.२ बालभाषाका विभिन्न पक्षको विकास २.२.१ ध्वन्यात्मक पक्ष २.२.२ आदानात्मक पक्ष २.२.३ प्रधानात्मक पक्ष २.२.४ शब्दार्थ र शब्दभण्डार २.२.५ व्याकरणिक पक्ष
• भाषा सिकाइका सिद्धान्तको परिचय दिन, • व्यवहारवादी र मनोवादी सिद्धान्तको परिचय दिई तिनका समता र भिन्नता छुट्याउन, • मनोभाषाविज्ञान र भाषाशिक्षणको सम्बन्ध बताउन ।	**एकाइ तीन : भाषा सिकाइका सिद्धान्त** ३.१ भाषा सिकाइका सिद्धान्तको परिचय ३.१.१ व्यवहारवादी सिद्धान्त ३.१.१ मनोवादी सिद्धान्त ३.२ व्यवहारवादी सिद्धान्त र मनोवादी सिद्धान्तमा भिन्नता ३.३ मनोभाषाविज्ञान र भाषाशिक्षण

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
सामाजिक भाषाविज्ञानको अवधारणा स्पष्ट पार्न, भाषिक समुदायको परिचयका साथै भाषिक समुदाय निर्धारणका आधारहरू पहिल्याउन, भाषा र सामाजिक सम्पर्कको सन्दर्भ स्पष्ट पार्न, भाषिक तथा सांस्कृतिक सापेक्षताको सिद्धान्त प्रस्तुत गर्न, समाजको प्रकृति र भाषामा पर्ने प्रभाव ठम्याउन, भाषिक अवलम्बन, स्वीकरण र अपक्षयको अवधारणा स्पष्ट पार्न ।	**एकाइ चार : सामाजिक भाषाविज्ञानको परिचय** ४.१ सामाजिक भाषाविज्ञानको परिचय र क्षेत्र ४.२ भाषिक समुदाय ४.३ भाषिक समुदाय निर्धारणका आधारहरू ४.४ भाषिक तथा सांस्कृतिक सापेक्षताको सिद्धान्त ४.५ समाजको प्रकृति र भाषामा त्यसको प्रभाव ४.६ भाषिक अवलम्बन, स्वीकरण र अपक्षय
भाषिक भेदको परिचय दिन, भाषिक भेदका प्रमुख कारण बताउन, भाषाद्वैतको परिचय दिन, द्विभाषिकता र बहुभाषिकताको अन्तर स्पष्ट पार्न, कोडमिश्रण र कोडपरिवर्तनको अवधारणा प्रस्तुत गर्न ।	**एकाइ पाँच : भाषिक भेद** ५.१ भाषिक भेदको परिचय ५.२ भाषिक भेदका प्रमुख कारण ५.३ भाषाद्वैतको परिचय ५.४ द्विभाषिकता र बहुभाषिकता ५.५ कोडमिश्रण र कोडपरिवर्तनको अवधारणा
नेपालका भाषाहरूको भौगोलिक र सामाजिक स्थिति उल्लेख गर्न, नेपालको भाषानीतिबारे परिचित हुन, शिक्षा, सञ्चार र प्रशासनसम्बन्धी भाषिक नीति स्पष्ट पार्न, राष्ट्रभाषा तथा राष्ट्रिय भाषाको विकासका प्रयासहरूको जानकारी लिन ।	**एकाइ छ : नेपालको भाषिक स्थिति** ६.१ नेपालका भाषाहरूको भौगोलिक र सामाजिक स्थिति ६.२ नेपालको भाषानीति : विगत र वर्तमान ६.३ शिक्षा, सञ्चार र प्रशासनमा भाषानीति, ६.४ राष्ट्रभाषा तथा राष्ट्रिय भाषाको विकासका प्रयासहरू
सामाजिक मनोभाषाविज्ञान र भाषाशिक्षणको सम्बन्ध बताउन, सामाजिक मनोभाषाविज्ञान र भाषाशिक्षणको उपयोगिता सिद्ध गर्न, सामाजिक मनोभाषाविज्ञान र भाषाशिक्षणको शैक्षणिक महत्त्व प्रस्ट पार्न ।	**एकाइ सात : सामाजिक मनोभाषाविज्ञान र भाषाशिक्षण** ५.१ सामाजिक मनोभाषाविज्ञान र भाषाशिक्षणबिचको सम्बन्ध ५.२ भाषाशिक्षणमा सामाजिक मनोभाषाविज्ञानको उपयोगिता ५.३ सामाजिक मनोभाषाविज्ञानको शैक्षणिक महत्त्व

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरूको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदयार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरूलाई बढी महत्त्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

अधिकारी, हेमाङ्गराज, सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।

अधिकारी, हेमाङ्गराज, ***सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञान,*** काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।

भण्डारी, पारसमणि र अन्य, सामाजिक तथा मनोभाषाविज्ञान, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

भण्डारी, पारसमणि र सालिकराम पौडेल, ***सामाजिक भाषाविज्ञान र मनोभाषाविज्ञान,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार।

सन्दर्भ सामग्री

एलेन जे.पि.बि. र एस पिट कडर (सं.), पेपर्स इन अप्लाइड लिङ्ग्विस्टिक्स, न्युयोर्क : अक्सफोर्ड युनिभर्सिटी प्रेस ।

इङ्ग्राम डेभिड, फस्ट ल्याङ्ग्वेज एक्विजिसन, न्युयोर्क : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

गुरागाई, डिल्लीप्रसाद र भेषराज पोखेल, साइकोलिङ्ग्विस्टिक्स एन्ड सोसियो लिङ्ग्विस्टिक्स, काठमाडौं : जुपिटर पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।

नेपाली भाषाशिक्षा विभाग (सम्पा.), सम्प्रेषण, अङ्क १-६ ।

युले जर्ज, द स्टडी अफ ल्याङ्ग्वेज, न्युयोर्क : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

राई, विष्णु सिंह, साइको लिङ्ग्विस्टिक्स एन्ड सोसियो लिङ्ग्विस्टिक्स, काठमाडौं : भुँडी पुराण प्रकाशन ।

लम्साल, रामचन्द्र र अन्य, प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।

लायन्स, जोन, ल्याङ्ग्वेज एन्ड लिङ्ग्विस्टिक्स, न्युयोर्क : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

वार्ध, रोनाल्ड, एन इन्ट्रोडक्सन टु सोसियो लिङ्ग्विस्टिक्स, अमेरिका : ब्लाकवेल पब्लिसर्स ।

वार्ष्णेय, आर. एल, इन इन्ट्रोडक्टरी टेक्स्टबुक अफ लिङ्ग्विस्टिक्स एन्ड फोनेटिक्स, हरद्वार : स्टुडेन्ट स्टोर ।

हड्सन, आर.ए., सोसियो लिङ्ग्विस्टिक्स, न्युयोर्क : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

पाठ्यांश शीर्षक : **नेपाली पत्रकारिता**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४७५**	पूर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	उत्तीर्णाङ्क :
तह : बि.एड.	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
सत्र : सातौं	प्रतिपाठघन्टीः
	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चारबर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूलाई नेपाली साहित्यिक र समाचारमूलक पत्रकारिताको सैद्धान्तिक आधार र विकासक्रमको जानकारी दिई पत्रकारिता गर्न र पत्रकारिता शिक्षण गर्न सक्ने बनाउने उद्देश्य राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- नेपाली पत्रकारिताको सैद्धान्तिक परिचयका साथै यसको विकासक्रमका प्रवृत्तिहरूको पहिचान गर्न र तिनका विशेषताहरूको वर्णन गर्न सक्षम तुल्याउने,
- पत्रकारितामा प्रयुक्त भाषिक र प्राविधिक सिप प्रयोग गर्न सक्ने क्षमताको विकास गर्ने,
- निर्धारित आधारमा नेपाली साहित्यिक समाचारमूलक पत्रकारिता शिक्षण गर्न सक्ने सिप आर्जन गर्न र उपकरण प्रयोग गर्न सक्षम तुल्याउर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्विषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
● आमसञ्चारको माध्यमका रूपमा पत्रकारिताको परिचय दिन, ● पत्रकारिताको आधारभूत परिचय दिन, ● पत्रकारिताका सिद्धान्तको व्याख्या गर्न, ● पत्रकारिताको वर्गीकरण गर्न र नेपाली साहित्यिक तथा समाचारमूलक पत्रकारिताको विकासक्रम ठम्याउन ।	**एकाइ एक : आमसञ्चार, पत्रकारिताको परिचय र नेपाली पत्रकारिताको विकासक्रम** १.१ आमसञ्चार र पत्रकारिता १.१.१ आसञ्चारका प्रकार र पत्रकारिता १.१.२ पत्रकारिताको अर्थ र परिभाषा १.१.३ पत्रकारिताका आधारभूत सिद्धान्त १.१.४ पत्रकारिताको वर्गीकरण : मुद्रण (छापा), विद्युतीय (रेडियो र टेलिभिजन) तथा नयाँ पत्रकारिता (अनलाइन) १.१.५ नेपाली साहित्यिक र समाचारमूलक पत्रकारिताको विकासक्रम
● समाचार तथा रचना सङ्कलनप्रक्रियाको परिचय दिन, ● समाचार सम्पादनका विभिन्न सन्दर्भहरू ठम्याउन, ● समाचार, सम्पादकीय, अन्तर्वार्ता, कृतिसमीक्षा, प्रतिवेदन लेखन र सम्पादनमा शैलीपुस्तिकाको उपयोग गर्न ।	**एकाइ दुई : मुद्रण पत्रकारितामा समाचार तथा रचना सङ्कलन र सम्पादन** २.१ समाचार तथा रचनासङ्कलन २.१.१ घटना अवलोकन २.१.२ अन्तर्वार्ता २.१.३ अभिलेखीकरण २.२ समाचारसम्पादन २.२.१ समाचारका अङ्गहरू २.२.२ समाचारको संरचना : उल्टो पिरामिड र आख्यानात्मक २.२.३ रूपक (फिचर) : नाटकीय र कलात्मक समाचार २.२.४ समाचार सम्पादनका तह : पाण्डुलिपि संशोधन, भाषिक सम्पादन र अन्तिम संयोजन २.३ सम्पादकीयको परिचय, प्रकार र लेखन २.४ अन्तर्वार्ताको परिचय, प्रकार र अन्तर्वार्ता कला २.५ कृतिसमीक्षा : पुस्तक र चलचित्र २.६ कार्यक्रमको समाचार प्रतिवेदन लेखन २.७. सम्पादनमा शैलीपुस्तकको उपयोग
● फोटो पत्रकारिता सम्पादन प्रक्रियाको परिचय दिन, ● कार्टुन पत्रकारिताको महत्त्व ठम्याउन, ● पत्रिकामा विज्ञापन संयोजन गर्ने सिप विकास गर्न ।	**एकाइ तिन : मुद्रण पत्रकारितामा फोटो, कार्टुन र विज्ञापनको संयोजन तथा सम्पादन** ३.१ फोटो पत्रकारिता : फोटो सम्पादनका आधारभूत सिद्धान्त र क्याप्सन लेखन ३.२ कार्टुन पत्रकारिता : कार्टुनका अङ्ग, समसामयिकता, व्यङ्ग्य र चित्रको औचित्य ३.३ विज्ञापनका परिचय र प्रकार (प्रदर्शनात्मक, वर्गीकृत र सार्वजनिक सूचना), विज्ञापन र समाचारको पृष्ठगत, सहज तथा समानुपातिक संयोजन

● पत्रकारिताका प्रकार्यको परिचय दिन, ● शिक्षण र पत्रकारिताको अन्तर्सम्बन्ध ठम्याउन, ● नेपाली भाषा शिक्षण र समसामयिक साहित्यिक विधाको शिक्षणमा पत्रकारितालाई उपयोग गर्ने सिप हासिल गर्न ।	**एकाइ चार : नेपाली पत्रकारिता र अन्तर्विषयक शिक्षण** ४.१ पत्रकारिताका पाँच प्रमुख प्रकार्यहरू : सूचना, मनोरञ्जन, शिक्षा, उत्प्रेरणा तथा सामाजिकीकरण ४.२ शिक्षण र पत्रकारिताका प्रकार्यका बिचको अन्तर्सम्बन्ध : ध्वनि, चित्र र लिपिको सम्प्रेषण ४.३ नेपाली भाषाशिक्षणमा पत्रकरिताको प्रभावकारिता : समसामयिक प्रयोगका प्राविधिक शब्दावली तथा वर्णविन्यास, वाक्यगठन, छपाइशुद्धि र कम्प्युटरको प्रयोग, ४.४ साहित्यिक विधाका उत्तरवर्ती प्रवृत्तिको शिक्षणका लागि समसामयिक साहित्यिक पत्रिकाको प्रयोग
● पत्रकारिताका प्रायोगिक पक्षहरूको सिप विकास गर्न, ● मुद्रण पत्रकारिताको समाचारमूलक र साहित्यिक पत्रिकाका सज्जा, मुद्रण तथा सम्पादन प्रक्रियाको सिप हासिल गर्न,	**एकाइ पाँच : नेपाली पत्रकारिताका प्रयोगपक्ष (३०)** ५.१ पत्रिकाको पृष्ठनिर्माण, सामग्री व्यवस्थापन र कलासज्जाका आधारभूत सिद्धान्तको प्रयोग (स्थान, गति, विपरीतता, केन्द्रीकरण, रङ,समरूपता) ५.२ समाचार पत्रिकामा सम्पादकको निर्देशनमा तिन हप्ते प्रायोगिक अभ्यास र त्यसको कार्ययोजना र प्रतिवेदन व्यक्तिगत रूपमा कम्तीमा १० पृष्ठमा कम्प्युटर टङ्कण प्रस्तुति ५.३ साहित्यिक र समाचारमूलक पत्रिकाको तयारी र प्रस्तुति (निर्देशक शिक्षकको मार्गदर्शनमा) ५.३.१ आवधिक साहित्यिक पत्रिकाको तयारी बढीमा पाँच जनाको समूहबाट (डिमाइ आकारको न्यूनतम २० पृष्ठ) ५.३.२ दैनिक वा साप्ताहिक पत्रिकाको तयारी बढीमा पाँच जनाको समूहबाट (टेब्लोइट आकारको न्यूनतम चार पृष्ठ)

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरूको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदचार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरूलाई बढी महŒव दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाहृय मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाहृय मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन्

बाहृय परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

आचार्य, भानुभक्त र घमराज लुइटेल, *नेपाली पत्रकारिता,* काठमाडौं : प्रधान बुक हाउस ।
खनाल, श्रीराम, *प्रयोगात्मक नेपाली पत्रकारिता,* काठमाडौं : विद्यार्थी प्रकाशन प्रा.लि. ।

सन्दर्भ सामग्री

आचार्य, निर्मलमणि (सम्पा.), *आमसञ्चार र पत्रकारिता,* काठमाडौं : प्रशान्ति पुस्तक भण्डार ।
कान्तिपुर (समाचारपत्र), काठमाडौं : कान्तिपुर पब्लिकेसन्स ।
गरिमा (साहित्यिक पत्रिका), ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
गोरखापत्र (समाचारपत्र), काठमाडौं : गोरखापत्र संस्थान ।
नेपाल, किशोर, *नेपाली पत्रकारिताको भाषा,* काठमाडौं : नेपाल प्रेस इन्स्टिच्युट ।
फ्रान्कलिन, बोब र अरू, *की कन्सेप्ट्स इन जर्नालिज्म स्टडिज,* न्यू दिल्ली : सेज पब्लिकेसन ।
वस्ती, शरच्चन्द्र, *हाम्रो भाषा,* काठमाडौं : एकता बुक्स ।
शब्द-संयोजन (साहित्यिक पत्रिका), काठमाडौं : साहित्य सन्ध्या ।

आठौं सेमेस्टर

पाठ्यांश शीर्षक : **लघु शोधपत्रलेखन**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४८१**	पूर्णाङ्क:
पाठ्यांश प्रकृति : प्रयोगात्मक	उत्तीर्णाङ्क : ५०
तह : बि.एड.	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
सत्र : आठौं	प्रतिपाठघन्टी :
	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तरगत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार गरिएको हो । यो पाठ्यांश लघु शोधपत्र लेखन कार्यमा आधारित छ । यस अन्तर्गत विद्यार्थीहरूले आफूले पढेका निर्धारित क्षेत्रभित्र रही समस्याको छनोट (शीर्षक चयन) गरी त्यसका आधारमा लघु शोधप्रस्ताव लेखन तथा क्षेत्रकार्यका आधारमा तथ्य सङ्कलन गरी निर्धारित ढाँचामा लघु शोधपत्र लेखन गर्न सक्ने क्षमताको अपेक्षा गरिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- लघु शोधपत्र लेखनका निम्ति समस्या चयन गर्न सक्ने क्षमताको विकास गर्ने,
- लघु शोधपत्रका निम्ति आवश्यक सामग्री सङ्कलन गर्ने सिपका विकास गर्ने,
- लघु शोधपत्र लेखन पूर्वप्रस्ताव लेखनसँग सम्बन्धित आवश्यक सिपको विकास गर्ने,
- प्राप्त सामग्री/तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण गर्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,
- निर्धारित ढाँचाभित्र रही लघु शोधपत्रको प्रतिवेदन लेखन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	**पाठ्यविषय**
• निर्धारित विषयक्षेत्रबाट प्रतिवेदन लेखनका लागि शीर्षक चयन गर्न ।	**एकाइ एक : शीर्षक चयन** १.१ निर्धारित विषयक्षेत्र भित्र रही शीर्षक चयन, कक्षागत तथा तुलनात्मक त्रुटिविश्लेषण, व्यतिरेकी विश्लेषण, भाषा वा भाषिकाको तुलनात्मक अध्ययन, नेपाली शिक्षणप्रति शिक्षकहरूको दृष्टिकोण/क्षमताको अध्ययन, नेपाली भाषाका कक्षामा शिक्षक-विद्यार्थी अन्तरक्रियाको अध्ययन, नेपाली पाठ्यक्रमहरूको अध्ययन, नेपाली पाठ्यपुस्तकहरूको अध्ययन, नेपाली पाठ्यपुस्तकका पाठ र अभ्यासहरूको अध्ययन, नेपालेली भाषा (मातृभाषा र नेपाली भाषा)का पाठ्यपुस्तकको तुलनात्मक अध्ययन, पाठ्यपुस्तक तथा पाठ्यसामग्रीको पठनीयता, बोधगम्यता तथा पठन बानीको अध्ययन, निजी प्रकाशनका नेपाली पुस्तक तथा पाठ्यसामग्रीको अध्ययन, अनौपचारिक शिक्षामा प्रयुक्त पाठ्यसामग्रीको अध्ययन, बालसाहित्यको अध्ययन, शैक्षिक सामग्रीको उपयोग, नेपालीका शिक्षण निर्देशिकाको अध्ययन, खास कक्षाका विद्यार्थीहरूको आवधिक प्रगतिको अध्ययन, भाषिक मूल्याङ्कन प्रक्रियाको अध्ययन, भाषाशिक्षणमा निरन्तर मूल्याङ्कन र यसको प्रभावकारिताको अध्ययन, तालिम प्राप्त र अप्राप्त शिक्षकको नेपाली शिक्षण, शिक्षाशास्त्रको नेपाली पाठ्यक्रम र विद्यालय शिक्षणमा यसको सान्दर्भिकता, नेपाली भाषाका प्रशिक्षण कार्यक्रमको प्रभावकारिताको अध्ययन, दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली शिक्षण, बालभाषाको अध्ययन आदि ।
• शोधप्रस्तावका प्रमुख अङ्गका आधारमा लघु शोधप्रस्तावको ढाँचा तयार गर्न ।	**एकाइ दुई : लघु शोधप्रस्ताव लेखन** (निम्न लिखित बुँदाभित्र रही लघु शोधप्रस्ताव लेखन गर्ने) २.१ लघु शोधप्रस्तावको परिचय र आवश्यकता २.२ लघु शोधप्रस्तावका प्रमुख अङ्गहरू: २.२.१ लघु शोधशीर्षक २.२.२ शोध प्रयोजन २.२.३ समस्याकथन २.२.४ उद्देश्यहरू २.२.५ प्राक्कल्पना २.२.६ पूर्वकार्यको समीक्षा २.२.७ अनुसन्धान विधि २.२.८ अध्ययनको सीमा २.२.९ अध्ययन योजना २.२.१० सन्दर्भकृतिसूची
• निर्धारित ढाँचामा लघुशोध	**एकाइ तिनः लघु शोध प्रतिवेदन लेखन ढाँचा** (निम्नानुसारको ढाँचाभित्र रही लघु शोध प्रतिवेदन तयार गर्ने) ३.१ पूर्व भाग :

प्रतिवेदन लेखनको नमुना निर्माण गर्न ।	• मुखपृष्ठ • शोधनिर्देशकको मन्तव्य • स्वीकृतिपत्र • कृतज्ञताज्ञापन • शोधसार • विषयसूची • तालिका सूची • चिह्नसूची • संक्षिप्त रूपको सूची ३.२ मूलभाग • अध्याय • शीर्षक • मूलपाठ • मूलपाठको प्रस्तुति • उद्धरण • सन्दर्भाङ्कन • पादटिप्पणी • सन्दर्भकृतिसूची, ३.३ उत्तरभाग : • परिशिष्ट • अनुक्रमणिका • पारिभाषिक तथा अन्य शब्दावली • व्यक्तिवृत्त भाषिक प्रतिवेदनको टङ्कन • अनुच्छेदविन्यास • शब्दविभाजन • अन्तराल • पृष्ठाङ्कन • टङ्कन प्रतिवेदनको संशोधन • आवरण

पुनश्चः

- *निर्धारित ढाँचा अँगाली स्वीकृत शीर्षकमा शोधप्रस्ताव लेख्ने,*
- *विभागले तोकेको शोधनिर्देशकको रेखदेखमा रही सैद्धान्तिक अध्ययनसहित सामग्री सङ्कलन, विश्लेषण र सामान्यीकरणका आधारमा शोधमस्यौदा तयार गर्ने,*
- *शोधनिर्देशकको परामर्शअनुसार संशोधन तथा परिष्कारपरिमार्जन गरी लघु शोधपत्र टङ्कण गर्ने,*
- *रुजु र टङ्कण शुद्धी गरी गातावन्दी गराई विभागमा बुझाउने,*
- *विभागले दुई हप्ताभित्र बाह्यपरीक्षकद्वारा मूल्याङ्कन गराई मौखिक परीक्षा समेतका आधारमा लघु शोधपत्रको मूल्याङ्कनको व्यवस्था मिलाउने,*
- *लघु शोधपत्रको ढाँचा, प्रस्तुति, भाषा, सन्दर्भसूची समेतलाई समग्र ४० अङ्क र मौखिक परीक्षाको १० अङ्क गरी जम्मा (३ क्रे.आ. बराबरको) ५० पूर्णाङ्कबाट अङ्क प्रदान गर्ने ।*

पाठ्यपुस्तक

बन्धु, चूडामणि, अनुसन्धान तथा प्रतिवेदनलेखन, काठमाडौं : रत्नपुस्तक भण्डार ।

भण्डारी र अन्य, भाषिक अनुसन्धान विधि, काठमाडौं : पिनाकल पब्लिकेसन ।

पौडेल, राजेन्द्रप्रसाद, भाषिक अनुसन्धान विधि, काठमाडौं : प्रज्ञा पब्लिकेसन एन्ड डिस्टिब्युटर्स प्रा.लि. ।

सन्दर्भ सामग्री

खनाल, पेशल, शैक्षिक अनुसन्धान पद्धति, काठमाडौं : सनलाइट पब्लिकेसन ।

दाहाल, पेशल र सोमप्रसाद खतिवडा, अनुसन्धान पद्धति, काठमाडौं : एम.के. पब्लिसर्स ।

नाल्वा, वनित, द एविसी अफ रिसर्च, नयाँ दिल्ली : विल्ली इस्टर्न लिमिटेड ।

नुनान, डेविड, रिसर्च मेथड्स इन ल्याङ्ग्वेज लर्निङ, क्याम्ब्रिज : क्याम्ब्रिज प्रेस ।

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग (सम्पा.), सम्प्रेषण, अङ्क १-६ ।

पौडेल, राजेन्द्रप्रसाद र सि.एन. पण्डित, आधुनिक अनुसन्धान पद्धति लेखन र मूल्याङ्कन, काठमाडौं : प्रज्ञा पब्लिकेसन ।

बोरा, राजमल, अनुसन्धान : प्रविधि और क्षेत्र, दिल्ली : राधाकृष्ण प्रकाशन ।

पाठ्यांश शीर्षक : **सिर्जनात्मक लेखन**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४८२**	पूर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रयोगिक	उत्तीर्णाङ्क :
तह : बि.एड.	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
सत्र : आठौ	प्रतिपाठघन्टीः
	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिम विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चारबर्से स्नातक ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूलाई विधागत सिर्जनात्मक लेखनको सैद्धान्तिक आधारमा साहित्यिक सिर्जना कौशल विकास गर्न सक्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्य राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- सिर्जनात्मक लेखनको सैद्धान्तिक आधार वर्णन गर्न सक्षम तुल्याउने,
- निर्धारित साहित्यिक विधाको सिर्जनात्मक लेखन गर्ने क्षमताको विकास गर्ने,
- निर्धारित साहित्यिक विधामा गरेको सिर्जनाबारे आत्ममूल्याङ्कन, समीक्षा र परिमार्जनको सिप विकास गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्विषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
● सिर्जनात्मक लेखनको परिभाषा र स्वरूप निर्धारणगर्न, ● सिर्जनात्मक लेखन र ज्ञानात्मक लेखनको भिन्नता बताउन, ● सिर्जनात्मक लेखनका विधाहरू वर्गीकरण गर्न, ● सिर्जनात्मक लेखनको प्रयोजन र महत्त्व बताउन, ● सिर्जनात्मक लेखनसँग समालोचनाको सम्बन्ध रेखाङ्कन गर्न ।	**एकाइ एक : सिर्जनात्मक लेखनको सैद्धान्तिक परिचय** १.१ सिर्जनात्मक लेखनको परिभाषा र स्वरुप १.२ सिर्जनात्मक लेखन र ज्ञानात्मक लेखनका बिचको भिन्नता १.३ सिर्जनात्मक लेखनको विधावर्गीकरण र तिनको अन्तरसम्बन्ध एवम् अन्तर्विधाको सम्भावना १.४ सिर्जनात्मक लेखनको प्रयोजन र महत्त्व १.५ सिर्जनात्मक लेखन र समालोचनाका बिचको सम्बन्ध
● सिर्जनात्मक लेखनको विषय र शैली चयनको सिप विकास गर्न, ● निर्धारित सिर्जनाको विषय र कलात्मक उपकरणको पहिचान गर्न, ● निर्धारित स्रष्टाहरूको सिर्जना प्रक्रियाको विशेषता निरूपण गर्न ।	**एकाइ दुई : सिर्जनात्मक लेखनको विधि र प्रक्रिया** २.१ सिर्जनात्मक लेखनबारे सिकाइ २.१.१ सुनिश्चित चयन : विधा, विषयवस्तु, विचार, भाव, संरचना, शैली २.१.२ सूचना सङ्कलन र ढाँचा निर्माण : अध्ययन, अवलोकन, अन्तर्वार्ता, भ्रमणको सामग्री टिपोट र त्यसअनुकूल भाषिक युक्तिहरूको निर्धारण २.२ स्तरीय रचनाको नमुना विश्लेषण र कलात्मक उपकरणहरूको पहिचान २.२.१ कविता : 'घन्टाघर' (भूपि शेरचन) २.२.२ निबन्ध : 'दुःख पाउनु पनि कति मजा !' (माधव घिमिरे) २.२.३ कथा : 'भैँसी अङ्कल' (राजव) २.३ लेखन प्रक्रियाको विवेचनाका लागि निर्धारित स्रष्टाका अन्तर्वार्ताको अध्ययन २.३.१ अभाव र आँसुको अभिव्यक्तिमा माया ठकुरी (माया ठकुरी) २.३.२ निभा : अन्धकारका कट्टर दुस्मन (विमल निभा) २.३.३ यथार्थको उद्यानमा मलामीको अनुभूति (नारायण ढकाल)
● फुटकर कविताको प्रायोगिक सिर्जनात्मक लेखनको प्रक्रियागत सिप विकास गर्न, ● आत्मपरक निबन्धको प्रायोगिक सिर्जनात्मक लेखनको प्रक्रियागत सिप विकास गर्न, ● कथाको प्रायोगिक सिर्जनात्मक लेखनको प्रक्रियागत सिप विकास गर्न ।	**एकाइ तिन : प्रायोगिक सिर्जनात्मक लेखन (१५)** ३.१ कविता सिर्जना ३.१.१ लय, छन्द र गद्यात्मकताको निर्धारण ३.१.२ भाव स्फुरण र कल्पनाको प्रयोग ३.१.३ बिम्ब, प्रतीक र अलङ्कार संयोजन ३.१.४ शीर्षकचयन ३.२ निबन्ध सिर्जना ३.२.१ विषय र शैली निर्धारण ३.२.२ आत्मपरक अनुभव, स्मृति र कल्पनाको प्रयोग ३.२.३ स्वर र पाठकीय प्रभाव ३.२.४ शीर्षकचयन ३.३ कथा सिर्जना

	३.३.१ घटना, पात्र र परिवेशको निर्धारण ३.३.२ कथानकीय संरचना, दृष्टिविन्दु र कथन पद्धतिको प्रयोग ३.३.३ स्वरको संयोजन ३.३.४ शीर्षकचयन
● सिर्जनाको समीक्षा गर्ने सिप विकास गर्न, ● सुझावका आधारमा सिर्जनालाई परिमार्जन गर्न, ● प्रयोगात्मक परीक्षाका लागि सिर्जनापत्र तयार पार्ने अभ्यास गर्न ।	**एकाइ चार : समीक्षा, परिमार्जन र प्रस्तुति (१०)** ४.१ सहपाठी सिर्जना समीक्षा ४.१.१ सिर्जनाको मस्यौदा लेखन र समीक्षा ४.१.२ सामूहिक रचनात्मक समीक्षाबाट परिमार्जन ४.२ सिर्जनात्मक लेखनको प्रस्तुतिगत ढाँचाको पालना र निर्धारित सङ्ख्या र पृष्ठमा सिर्जना प्रस्तुति (प्रयोगात्मक बाह्य परीक्षाका लागि दुई कविता, दुई निबन्ध र दुई कथा कम्तीमा पनि २५ पृष्ठ हुने गरी आत्मसमीक्षा सहित कम्प्युटर टङ्कण गरी रूपमा प्रस्तुत गर्नुपर्ने)

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरूको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदयार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरूलाई बढी महत्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्‍य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्‍य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन्

बाह्‍य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

एटम, नेत्र, *सीमान्त आकाश : स्रष्टासितको अन्तर्यात्रा,* काठमाडौँः तन्नेरी प्रकाशन ।
कुँवर, उत्तम, *स्रष्टा र साहित्य,* काठमाडौँ : फाइनप्रिन्ट आइएनसी ।
घिमिरे, माधव, *चारु चर्चा,* ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
राजव, *समय-पीडा,* ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
शेरचन, भूपि, *घुम्ने मेचमाथि अन्धो मान्छे,* ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

सन्दर्भ सामग्री

तानासर्मा, *पश्चिमका केही महान् साहित्यकार,* ललितपुर : साझा प्रकाशन ।
त्रिपाठी, वासुदेव, *साहित्य सिद्धान्तः शोध तथा सृजनविधि,* काठमाडौँ : पाठ्यसामग्री पसल ।
बन्धु, चूडामणि (सम्पा.), *सिर्जनात्मक लेखन,* काठमाडौँ : नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठान ।
बराल, कृष्णहरि, *गीत कसरी लेख्ने ?* काठमाडौँः नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठान ।
बुरोवे, जनेट, *राइटिङ फिक्सन,* न्यु योर्क : लङ्गम्यान ।
मुर, डेन्टी डब्लु., *क्राफ्टिङ दी पर्सनल एसे : अ गाइड फर राइटिङ यान्ड पब्लिसिङ क्रिएटिभ ननफिक्सन,* ओहायो : राइटर्स डाइजेस्ट बुक ।
मेथा, डियान, *हाउ टु राइट पोइट्री,* न्यु योर्क : स्पार्क पब्लिसिङ ।
मोर्ली, डेभिड, *दि क्याम्ब्रिज इन्ट्रोडक्सन टू क्रिएटिभ राइटिङ,* न्यू दिल्ली : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

पाठ्यांश शीर्षक : **नेपाली रङ्गमञ्च र नाट्याभिनय**	क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४८३**	उत्तीर्णाङ्क :
पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक/प्रायोगिक	प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
तह : बि.एड.	प्रतिपाठघन्टी :
सत्र : आठौ	जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठयांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तरगत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से स्नातक व्याचलर अफ एजुकेसन साइन्सेस (बि.इ.एस) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा नेपाली रङ्गमञ्च र नाट्याभिनयको सिद्धान्त, प्रयोग र अभ्यास गराउने अपेक्षा राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- रङ्गमञ्च र नाट्याभिनयको परिचय दिन सक्षम तुल्याउने,
- रङ्गमञ्च र अभिनयको जानकारी प्रदान गर्ने
- रङ्गमञ्च र अभिनयका प्रकार, प्रयोग र अभ्यासका बारेमा जानकारी दिने
- नेपाली रङ्गमञ्चको विकास परम्परा बताउन सक्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
- नेपाली रङ्गमञ्चमा स्थान विशेषको योगदान पत्ता लगाउन सक्षम तुल्याउने
- नेपाली रङ्गमञ्च र अभिनयका प्रयोग र प्रवृत्तिका बारेमा जानकारी प्रदान गर्ने
- नेपाली रङ्गमञ्च र नाट्याभिनयक क्षेत्रका उपलब्धिको मूल्याङ्कनका निम्ति उत्प्रेरित गर्ने

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
• रङ्गमञ्चको स्वरूपगत परिचय र परिभाषा दिन, • रङ्गमञ्चको प्रकार बताउन, • रङ्गमञ्चको प्रयोजन र प्रयोगका बारेमा जानकारी दिन, • रङ्गमञ्चका अङ्गहरूको परिचय दिन ।	**एकाइ एक : रङ्गमञ्चको सिद्धान्त** १.१ रङ्गमञ्चको स्वरूपगत परिचय १.२ रङ्गमञ्चको परिभाषा १.३ रङ्गमञ्चका प्रकार १.४ रङ्गमञ्चको प्रयोजन र प्रयोग १.५ रङ्गमञ्चका अङ्ग : मञ्च, सामग्री सज्जा, दृश्य र पर्दा, पार्श्व र नेपथ्य, प्रवेश र प्रस्थान, प्रकाश र ध्वनि व्यवस्था, वाद्यवृन्द आदि
• पूर्वीय तथा पाश्चात्य रङ्गमञ्चको परम्परा, स्वरूप र संरचना पक्षको परिचय दिन, • पूर्वीय तथा पाश्चात्य रङ्गमञ्चको प्रयोग र प्रवृत्ति ठम्याउन, • पूर्वीय तथा पाश्चात्य रङ्गमञ्चको विकासको वर्तमान स्थिति तथा उपलब्धि बारे परिचित हुन र तिनको र मूल्याङ्कन गर्न ।	**एकाइ दुई : पूर्वीय तथा पाश्चात्य रङ्गमञ्च परम्परा** २.१ पूर्वीय रङ्गमञ्चको परम्परा र वर्तमान स्थिति २.१.१ पूर्वीय रङ्गमञ्चको परम्परा २.१.२ पूर्वीय रङ्गमञ्चको स्वरूप २.१.३ पूर्वीय रङ्गमञ्चको संरचनापक्ष २.१.४ पूर्वीय रङ्गमञ्चको प्रयोग र प्रवृत्ति २.१.५ पूर्वीय रङ्गमञ्च विकासको वर्तमान स्थिति, उपलब्धि र मूल्याङ्कन २.२ पाश्चात्य रङ्गमञ्चको परम्परा र वर्तमान स्थिति २.२.१ पाश्चात्य रङ्गमञ्चको परम्परा २.२.२ पाश्चात्य रङ्गमञ्चको स्वरूप २.२.३ पाश्चात्य रङ्गमञ्चको संरचना पक्ष २.२.४ पाश्चात्य रङ्गमञ्चको प्रयोग र प्रवृत्ति २.२.६ पाश्चात्य रङ्गमञ्च विकासको वर्तमान स्थिति, उपलब्धि र मूल्याङ्कन
• नेपाली रङ्गमञ्चको पृष्ठभूमि उद्भव र प्रारम्भिक परिचय दिन, • नेपाली लोकनाटक, मञ्च, त्यसको प्रभाव र प्रयोगको चर्चा गर्न, • लेख्य नाटक र रङ्गमञ्चको विकास र परम्परा बताउन ।	**एकाइ तिन : नेपाली नाट्यरङ्गमञ्च : उद्भव र विकास** ३.१ नेपाली रङ्गमञ्चको पृष्ठभूमि, उद्भव र प्रारम्भ ३.१.१ नेपाली लोकनाटक र लोकनाट्य मञ्च ३.१.२ नेपाली रङ्गमञ्चमा लोकनाट्यमञ्चको प्रभाव र प्रयोग ३.२ लेख्य नाटक र रङ्गमञ्च परम्परा ३.२.१ लिच्छवीकाल ३.२.२ मल्लकाल ३.२.३ शाहकाल
• नेपालमा रङ्गमञ्चको परम्परा र विकासको ऐतिहासिक सर्वेक्षण गर्न ।	**एकाइ चार : नेपाली रङ्गमञ्च परम्परा र विकास** ४.१ नेपालमा रङ्गमञ्चको प्रारम्भ ४.१.१ राणाकालीन दरवारिया परिवेशमा रङ्गमञ्च ४.१.२ सार्वजनिक स्थानमा रङ्गमञ्च ४.१.३ भारतीय नेपाली परिवेशमा रङ्गमञ्च

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
	४.२ नेपाली रङ्गमञ्चको परम्परा र विकास
• नाट्याभिनयको सैद्धान्तिक परिचय दिन, • पूर्वीय तथा पाश्चात्य नाट्याभिनयको स्वरूप बताउन, • नाट्याभिनयको भूमिका, तयारी, निर्देशन, अभ्यास, प्रशाधन र वस्त्राभूषणको जानकारी दिन, • नाट्याभिनयको प्रकार बताउन, • नाट्याभिनयको प्रयोग र अभ्यास गराउन ।	**एकाइ पाँच : नाट्याभिनय सिद्धान्त** ५.१ पूर्वीय तथा पाश्चात्य मान्यतामा नाट्याभिनय ५.३ अभिनयका विभिन्न स्वरूप ५.४ भूमिका चयन र तयारी ५.५ निर्देशन र अभिनय अभ्यास ५.६ प्रशाधन र वस्त्राभूषण ५.७ नाट्याभिनयका प्रकार वाचिक, आङ्गिक, सात्त्विक, आहार्य ५.८ नाट्याभिनयको प्रयोग र अभ्यास : ५.८.१ कृतिको छनोट : जस्तैः देउकी गीतिनाटक ५.८.२ निर्देशक चयन ५.८.३ कलाकारको चयन ५.८.४ रङ्गमञ्चीय तयारी र प्रस्तुति ५.८.५ व्यवस्थापन (भौतिक र आर्थिक)

४. शिक्षण प्रक्रिया

प्रत्येक पाठ्य एकाइमा पाठ्यवस्तुको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल, उदाहरण, प्रदर्शन, अभ्यास र प्रस्तुतीकरण विधिहरूको उपयोग गरिने छ । व्याख्यान विधिलाई कमभन्दा कम उपयोग गरी विदचार्थी सहभागितामूलक शिक्षण कार्यकलापहरूलाई बढी महत्त्व दिइने छ । यसै गरी पाठ्य पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, आरेख, तालिका, सूची आदि समेतको उपयोग गरेर योजनाबद्ध शिक्षण गर्नमा जोड दिइने छ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन दुई प्रकारले गरिने छ : (१) आन्तरिक मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ४० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ, (२) बाह्य मूल्याङ्कन, यसका निम्ति ६० प्रतिशत अङ्क निर्धारण गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षण सँगसँगै गरिने छ र बाह्य मूल्याङ्कन सेमेस्टरका अन्त्यमा विश्वविद्यालय परीक्षा प्रणालीले निर्धारण गरे अनुसार हुनेछ । यसका लागि निम्नानुसारको प्रश्नयोजना रहनेछ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कन (४० प्रतिशत)

पहिलो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
दोस्रो (लिखित परीक्षा)	१० प्रतिशत
तेस्रो	१० प्रतिशत

बाँकी १० अङ्क शिक्षकले कक्षा कार्यकलाप भित्र लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक, गृहकार्य, कक्षाकार्य वा परियोजना कार्यका रूपमा सञ्चालन गर्न सक्नेछन्

बाह्य परीक्षा (६० प्रतिशत)

वस्तुगत प्रश्न	१०×१=१०	१० वटा प्रश्न
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न	६×५=३०	२ विकल्पसहित ६ प्रश्न
विवेचनात्मक प्रश्न	२×१०=२०	१ विकल्पसहित ३ प्रश्न

पाठ्यपुस्तक

उपाध्याय, केशवप्रसाद, ***नाटक र रङ्गमञ्च,*** काठमाडौं : रुमु प्रकाशन ।

……………, ***नेपाली नाटक तथा रङ्गमञ्च : उद्भव र विकास,*** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

पोखरेल, रामचन्द्र, ***रङ्गमञ्च,*** काठमाठौं : काष्ठमण्डप ।

सन्दर्भसामग्री

किर, इलाम, ***टु सेमिओटिक्स अफ थिएटर एन्ड ड्रामा,*** लन्डन ।

जैन, नेमिचन्द्र, ***रङ्ग दर्शन,*** दिल्ली : राधाकृष्ण प्रकाशन ।

निकोल, ***ए वर्ल्ड ड्रामा,*** लन्डन ।

बज्राचार्य, बेटी, ***नृत्यबोध,*** काठमाडौं ।

भट्टराई, गोविन्दराज (अनु.), ***नाट्यशास्त्र,*** काठमाडौं : नेराप्र ।

मल्ल, अशेष, ***नेपाली रङ्गमञ्च,*** काठमाडौं : एकता प्रकाशन ।

मल्ल, प्रचण्ड, ***रङ्गमञ्च,*** काठमाडौं : नेराप्र ।

पाठ्यांश शीर्षक : **अभ्यास शिक्षण** — क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४८४** — पूर्णाङ्क:
पाठ्यांश प्रकृति : प्रयोगात्मक — उत्तीर्णाङ्क : ५०
तह : बि.इ.एस. — प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
सत्र : आठौं — प्रतिपाठघन्टी :
जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठयांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तरगत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से ब्याचलर अफ एजुकेसन (बि.एड.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार गरिएको हो । यो पूर्णतः प्रयोगात्मक प्रकृतिको पाठ्यांश हो । यस अन्तर्गत विद्यार्थीहरूले क्याम्पस भित्र (इल अकउगक) गर्नुपर्ने अभ्यास शिक्षणसँग सम्बन्धित कार्यकलापहरू समावेश गरिएको छ । यस पाठ्यांशबाट विद्यार्थीहरूले शिक्षण अभ्यास पूर्व गर्नुपर्ने तयारी र शिक्षण अभ्यासका क्रममा गर्नुपर्ने कक्षा शिक्षण, शिक्षण सामग्री निर्माण, प्रश्न निर्माण मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन लेखनसम्बन्धी आवश्यक ज्ञान र सिप प्राप्त गर्ने अपेक्षा राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- नमुना कक्षा अवलोकन गरी त्यसको सङ्क्षिप्त प्रतिवेदन तयार गर्ने भाषिक सिपको विकास गर्ने,
- विभिन्न विद्यालय क्षेत्र भ्रमण गरी त्यसका आधारमा शैक्षिक तथा प्रशासनिक पक्षको तथ्यगत प्रस्तुतिका निम्ति आवश्यक क्षमताको विकास गर्ने,
- सामूहिक रूपमा शिक्षण सामग्री निर्माण कार्यशाला सम्पन्न गर्ने,
- निर्धारित ढाँचामा नमुना पाठयोजना निर्माण गर्ने,
- लघुशिक्षणका लागि पाठयोजना, शिक्षण सामग्रीको निर्माण र नमुना कक्षाशिक्षण गर्ने,
- कक्षाशिक्षणका निम्ति पाठयोजना निर्माण, शिक्षण सामग्री निर्माण तथा प्रतिवेदन लेखनसम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
खण्ड क : क्याम्पस भित्र (On Campus) (१+१+१ = ३ क्रे.आ.)	
विभिन्न विद्यालय एवम् क्षेत्रभ्रमण गरी त्यसको सङ्क्षिप्त प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्न ।	**एकाइ एक : क्षेत्रभ्रमण र प्रतिवेदनलेखन** विभिन्न विद्यालयक्षेत्रको स्थलगत भ्रमण र माध्यमिक तहका कक्षाको अवलोकन गरी सम्बन्धित विद्यालय तथा शैक्षिक प्रतिष्ठानको परिचयात्मक तथ्यगत प्रस्तुति सामूहिक छलफल, गोष्ठीको आयोजना र प्रतिवेदनलेखन
लघु शिक्षणका निम्ति आवश्यक पर्ने नमुना पाठयोजनाहरू निर्माण गर्न ।	**एकाइ दुई : पाठयोजना निर्माण र अभ्यास** लघु शिक्षण (१५-२० मिनेट भित्र शिक्षण गर्न सकिने) का निम्ति नमुना पाठयोजना निर्माण र अभ्यास सम्बन्धित पाठयोजनाका लागि आवश्यक पर्ने शैक्षणिक सामग्रीको निर्माणका निम्ति सामूहिक कार्यशाला आयोजना
शैक्षणिक सामग्रीको निर्माण र प्रयोग गर्न ।	**एकाइ तिन : पाठयोजना र शिक्षण सामग्रीको निर्माण** विद्यालय तहको पाठ्यक्रममा आधारित खासखास विधा/पाठ/पाठ्यांश/पाठ्यवस्तुको शिक्षणका निम्ति आवश्यक पर्ने नमुना पाठयोजना निर्माण र ती पाठयोजनासँग सम्बन्धित शैक्षणिक सामग्रीको निर्माण र अभ्यास लघुकक्षा (५-१०) शिक्षण (माइक्रो टिचिङ)को अभ्यास

४. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

सामग्री निर्माण तथा पाठयोजना निर्माण र अभ्यासमा सम्बन्धित शिक्षकको अनिवार्य उपस्थिति हुनुपर्ने,
आन्तरिक निरीक्षण प्रत्येक हप्ता अनिवार्य रूपमा गरिनुपर्ने,
अन्तिम मूल्याङ्कन ३० वटा पाठयोजना पुरा भइसकेपछि मात्र गरिनुपर्ने,

पाठ्यपुस्तक

भण्डारी, पारसमणि, ***अध्यापन अभ्यास परिचय,*** काठमाडौं : एकता बुक्स ।

पाठ्यांश शीर्षक : **अभ्यास शिक्षण** | क्रे.आ. : ३
पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. **४८३** | पूर्णाङ्क:
पाठ्यांश प्रकृति : प्रयोगात्मक | उत्तीर्णाङ्क : ५०
तह : बि.एड. | प्रतिहप्ता पाठघन्टी :
सत्र : आठौं | प्रतिपाठघन्टी :
जम्मा पाठघन्टी :

१. पाठयांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तरगत सेमेस्टर प्रणालीमा आधारित चार बर्से ब्याचलर अफ एजुकेसन साइन्सेज (बि.इ.एस.) तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि तयार गरिएको हो । यो पूर्णतः प्रयोगात्मक प्रकृतिको पाठ्यांश हो । यस अन्तर्गत विद्यार्थीहरूले क्याम्पस बाहिर (इाा अकउगक) गर्नुपर्ने अभ्यास शिक्षणसँग सम्बन्धित कार्यकलापहरू समावेश गरिएको छ । यस पाठ्यांशबाट विद्यार्थीहरूले शिक्षण अभ्यास पूर्व गर्नुपर्ने तयारी र शिक्षण अभ्यासका क्रममा गर्नुपर्ने कक्षा शिक्षण, शिक्षण सामग्री निर्माण, प्रश्न निर्माण मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन लेखनसम्बन्धी आवश्यक ज्ञान र सिप प्राप्त गर्ने अपेक्षा राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

- नमुना कक्षा अवलोकन गरी त्यसको सङ्क्षिप्त प्रतिवेदन तयार गर्ने भाषिक सिपको विकास गर्ने,
- विभिन्न विद्यालय क्षेत्र भ्रमण गरी त्यसका आधारमा शैक्षिक तथा प्रशासनिक पक्षको तथ्यगत प्रस्तुतिका निम्ति आवश्यक क्षमताको विकास गर्ने,
- सामूहिक रूपमा शिक्षण सामग्री निर्माण कार्यशाला सम्पन्न गर्ने,
- निर्धारित ढाँचामा नमुना पाठयोजना निर्माण गर्ने,
- लघुशिक्षणका लागि पाठयोजना, शिक्षण सामग्रीको निर्माण र नमुना कक्षा शिक्षण गर्ने,
- कक्षा शिक्षणका निम्ति पाठयोजना निर्माण, शैक्षिक सामग्री निर्माण तथा प्रतिवेदन लेखनसम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
खण्ड क : क्याम्पस बाहिर (Off Campus) (१+१+१ = ३ क्रे.आ.)	
विभिन्न विधाका नमुना पाठयोजना निर्माण गरी कक्षाशिक्षण गर्न ।	**एकाइ एक : कक्षा शिक्षण अभ्यास** **कक्षा शिक्षण** (न्यूनतम ३० वटा) - शिक्षक विद्यार्थी अन्तर्क्रिया - कक्षा सहभागिता - विद्यार्थी केन्द्रिकता - पूर्वापर पाठ्यांशको अनुक्रम - शिक्षण सामग्रीको उपयोगिता - विषयवस्तुको प्रस्तुति - विषयवस्तुको गहिराइ **विधि** - प्रश्नोत्तर - छलफल - एकल वा सामूहिक प्रश्नोत्तर - कक्षा अवलोकन : न्यूनतम तिन जना सहपाठी साथीहरूको कक्षा अवलोकन गरी त्यसको विवरण समावेश गर्नुपर्ने स्नातक तहको अन्तिम परीक्षाका निम्ति एक सेट नमुना प्रश्नपत्र निर्माण स्नातक तहको पाठ्यपुस्तक वा कुनै पाठ्यक्रमको विश्लेषण गरी प्रतिवेदन लेखन
विभिन्न ढाँचाका प्रतिवेदन तयार पार्न ।	**एकाइ दुई : विद्यालय प्रतिवेदन** न्यूनतम ३० पृष्ठभित्र निर्धारित विषय समेटिने गरी प्रतिवेदन तयार पार्नुपर्ने : (क) सम्बन्धित विद्यालयको आर्थिक तथा भौतिक पक्षको परिचयात्मक प्रस्तुति (ख) शैक्षिक कार्यक्रमको विस्तृत विवेचना - शिक्षकको नाम र योग्यता विवरण - सञ्चालित कक्षाहरूको स्थिति - विगत वर्षको समग्र परीक्षाफलको तालिकीकरण र विश्लेषण - अघिल्लो वर्षको एस.एल.सी. परीक्षाको नतिजा विश्लेषण (ग) उपसंहार तथा निष्कर्ष खण्ड क र ख मा समेटिएका समग्र पक्षको तथ्यगत निष्कर्ष र सुझाव

४. मूल्याङ्कन प्रक्रिया

सामग्री निर्माण तथा पाठयोजना निर्माण र अभ्यासमा सम्बन्धित शिक्षकको अनिवार्य उपस्थिति हुनुपर्ने,

आन्तरिक निरीक्षण प्रत्येक हप्ता अनिवार्य रूपमा गरिनुपर्ने,

अन्तिम मूल्याङ्कन ३० वटा पाठयोजना पूरा भइसकेपछि मात्र गरिनुपर्ने,

पाठ्यपुस्तक

भण्डारी, पारसमणि, ***अध्यापन अभ्यास परिचय,*** काठमाडौं : एकता बुक्स ।